

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových a environmentálních studií



**Historická analýza vybraných zemí s
nedemokratickým režimem s důrazem na
lidská práva**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Radek Kreuziger

Autorka: Bc. Barbara Lipnerová

Olomouc 2020

Prohlašuji, že jsem uvedenou diplomovou práci vypracovala samostatně a všechny použité zdroje jsem uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci, dne 1. 7. 2020

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce, panu Mgr. Radku Kreuzigrovi, za odborné vedení, cenné rady a připomínky, věnovaný čas, přátelský přístup i trpělivost.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Barbara LIPNEROVÁ
Osobní číslo: R150353
Studijní program: N1301 Geografie
Studijní obor: Mezinárodní rozvojová studia
Název tématu: Historická analýza vybraných zemí s nedemokratickým režimem s důrazem na lidská práva
Zadávatel katedra: Katedra rozvojových studií

Zásady pro vypracování:

Cílem diplomové práce je popsat a analyzovat současnou situaci i nedávnou historii vybraných zemí s nedemokratickým režimem z hlediska demokracie a lidských práv. Tato práce se bude zaměřovat především na dodržování lidských práv, a s tím spojené praktiky jednotlivých režimů a násilnosti páchané na civilním obyvatelstvu, stejně tak na míru svobody v daných zemích v jednotlivých časových úsecích. V neposlední řadě budou rovněž představeny atributy nedemokratických režimů. Práce tedy komplexně zhodnotí problematiku lidských práv ve vybraných zemích světa.

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 20 - 25 tisíc slov
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

Freedom House. Freedom House [online]. 2015 [cit. 2016-01-24]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/Home> — Amnesty International. Amnesty international [online]. 2015 [cit. 2016-01-24]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/> Human Rights Watch. World report 2015. New York: Human Rights Watch, 2015. ISBN 13: 978-1-4473-2548-2. OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER, United Nations Human Rights. HUMAN RIGHTS INDICATORS: A Guide to Measurement and Implementation. New York: United Nations, 2012. FAIRBANK, John King. Dějiny Číny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, 656 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-249-9.

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Radek Kreuziger
Katedra rozvojových studií

Datum zadání diplomové práce: 4. ledna 2016
Termín odevzdání diplomové práce: 15. dubna 2017

L.S.

prof. RNDr. Ivo Frlhart, CSc., Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 29. ledna 2016

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zaměřuje na historickou analýzu dvou vybraných zemí, Číny a Kuby, které spojuje existence nedemokratického režimu a porušování lidských práv. Snaží se zejména popsat soudobou situaci i vývoj politického systému v obou zemích od doby vlády dvou významných komunistických vůdců, Fidela Castra na Kubě a Mao Ce-tunga v Číně, až do současnosti. Dále zkoumá stav lidských práv, praktiky jednotlivých zemí a charakter násilností páchaných na civilním obyvatelstvu. Rovněž zmiňuje geografický kontext obou zemí, teorii demokracie i problematiku lidských práv ve všeobecné rovině. V konečném důsledku tato práce nabízí také posouzení situace dvou zmíněných zemí s důrazem na dva odlišné geografické regiony světa a navrhuje určité předpovědi možného budoucího vývoje.

Klíčová slova: lidská práva, demokracie, Kuba, Čína, historie

ABSTRACT

This master's thesis is focused on historical analysis of two selected countries, China PR and Cuba, which are linked by the existence of undemocratic regime and human rights violations. It particularly tries to describe the present situation as well as the development of a political system of both countries since the two significant communist leaders, Fidel Castro in Cuba and Mao Zedong in China, have overtaken the reign, until now. Furthermore, it examines the state of human rights, practice of individual countries, and character of violations perpetrated on the civilian population. It also mentions geographical context of both countries, theory of democracy and issues of human rights in a general level. Finally, this thesis also offers the evaluation of overall situation of the two mentioned countries with emphasis on two different geographical regions and proposes certain predictions of possible future development.

Key words: human rights, democracy, Cuba, China, history

OBSAH

Seznam tabulek	9
Seznam použitých zkratk	10
Úvod.....	11
1. Lidská práva.....	13
1.1 Definice.....	13
1.1.1 <i>Charakteristiky lidských práv</i>	15
1.1.2 <i>Povinnosti, normy a principy lidských práv</i>	17
1.2 Kategorie lidských práv	21
1.3 Historie lidských práv	25
1.3.1 <i>Starověk</i>	26
1.3.2 <i>Středověk</i>	26
1.3.3 <i>Novověk</i>	27
2. Nedemokratické režimy	36
2.1 Demokracie.....	36
2.2 Nedemokracie.....	38
2.2.1 <i>Totalitní režimy</i>	40
2.2.2 <i>Autoritářské režimy</i>	43
2.2.3 <i>Komunistické režimy</i>	46
3. Případová studie: Čína.....	51
3.1 Historický kontext.....	51
3.1.1 <i>Čínská lidová republika</i>	52
3.1.2 <i>Velký skok</i>	55
3.1.3 <i>Kulturní revoluce</i>	57
3.1.4 <i>Čína po smrti Mao Ce-tunga po současnost</i>	60
3.2 Lidská práva za Mao Ce-tunga.....	63
3.3 Lidská práva ve 21. století	73
3.4 Shrnutí.....	82
4. Případová studie: Kuba	84
4.1 Historický kontext.....	84
4.1.1 <i>Porevoluční Kuba</i>	85
4.1.2 <i>Kubánská raketová krize</i>	88
4.1.3 <i>Konsolidace moci</i>	89
4.1.4 <i>Opětovný příklon k SSSR</i>	91
4.1.5 <i>Rozpad SSSR a Kuba ve 21. století</i>	92
4.2 Lidská práva za Fidela Castra	94
4.3 Lidská práva ve 21. století	98
4.4 Shrnutí.....	103
Závěr.....	104
Seznam literatury	106

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Charakteristiky lidských práv.....	16
Tabulka 2 Principy lidských práv.....	18
Tabulka 3 Povinnosti státu k lidským právům	21
Tabulka 4 Generace lidských práv podle Martina Šimáka a Miloslava Hetteše	23
Tabulka 5 Všeobecná deklarace lidských práv.....	29
Tabulka 6 Srovnání aspektů autoritativního a totalitního režimu	45
Tabulka 7 Lidská práva za Mao Ce-tunga.....	67
Tabulka 8 Lidská práva za Si Ťin-pchinga	77
Tabulka 9 Lidská práva za Fidela Castra	95
Tabulka 10 Lidská práva za Miguela Díaz-Canela	100

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČLOA	Čínská lidově osvobozená armáda
ČLR	Čínská lidová republika
KS Číny	Komunistická strana Číny
KS Kuby	Komunistická strana Kuby
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
USA	Spojené státy americké

ÚVOD

Porušování lidských práv je celosvětovým problémem. Toto téma řeší nejen mezinárodní společenství, ale také nevládní a neziskové organizace. Stále však není ochrana lidských práv řádně zabezpečena. Ačkoliv nejvíce skloňované jsou v tomto kontextu země s nedemokratickým zřízením, je třeba si uvědomit, že zmiňovaný fenomén je všudypřítomný. Nachází se ve všech zemích světa, jen míra závažnosti se liší. Přístup jednotlivých zemí je často rozhodujícím faktorem, do jaké míry se daří bojovat proti porušování lidských práv. V některých částech světa je tato záležitost stále popírána, a tak nepříznivý stav přetrvává navzdory tlaku mezinárodních organizací. Tato práce poukazuje na vývoj dvou konkrétních zemí se stejnou politickou ideologií, avšak v odlišných historických i geografických podmínkách.

Téma lidských práv ve dvou takto odlišných zemích jsem si vybrala především kvůli svému dlouhodobému zájmu o čínský jazyk a asijský region, stejně jako o jazyk španělský a hispánskou kulturu. Zároveň jsem chtěla zúročit svou vlastní zkušenost z pobytu v Čínské lidové republice a stáž v Amnesty International. Taktéž se domnívám, že lidská práva jsou v určitém smyslu neprobádaná oblast a většina populace nejeví hlubší zájem o to, co všechno se pod tímto slovním spojením skrývá, jaká jsou všechna lidská práva a jak se účelně bránit.

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl kriticky popsat fenomén lidských práv v kontextu dvou komunistických zemí, Číny a Kuby. Práce se zaměřuje především na změnu lidskoprávní situace obou zemí a srovnává míru porušování lidských práv za doby hlavních představitelů, tedy Fidela Castra a Mao Ce-tunga, a současných prezidentů. Základní hypotéza této studie je taková, že při formování nového režimu nutně musely nastat turbulentní změny, avšak při následné stabilizaci a zesílení nátlaku světového společenství se represivní režimy budou snažit provádět své násilné a diskriminační politiky méně veřejně. Předpokládám tedy, že se změní celková taktika fungování režimů. Na závěr se pokusím o celkové zhodnocení situace a nabídnu možnosti dalšího směřování obou zemí. Je třeba ještě doplnit, že Čínou se zde myslí Čínská lidová republika a nezahrnuje Čínskou republiku (Tchajwan).

Pro potřeby této práce jsem zvolila rešeršně-kompilační metodu, přičemž zdroje lze rozdělit na internetové a tištěné. Zejména jde o webové stránky, akademické články, knihy, a v neposlední řadě práci doplňují i novinové články. Všechna literatura je buď v jazyce anglickém, nebo v českém. Nejrelevantnější zdroje jsou zejména zprávy a weby organizací, které se zabývají lidskými právy, například Amnesty International, Freedom House nebo Human Rights Watch. Čínské názvy jsou v práci psané českou transkripcí. Změny v porušování lidských práv demonstrují na třiceti základních právech formulovaných ve Všeobecné deklaraci lidských práv, kterou přijalo Valné shromáždění OSN v roce 1948. Deklarace tedy vznikla před nástupem Mao Ce-tunga i Fidela Castra k moci, a je tak možné posuzovat jejich politiky z tohoto pohledu.

Tato diplomová práce podléhá i určitým omezením. Lidská práva vyžadují ze své podstaty skutečně hluboké znalosti daného regionu, aby bylo možné hodnotit jejich stav. S ohledem na citlivost informací však není vždy možné získat všechny potřebné údaje, protože autoritativní charakter komunistických režimů je v přímém rozporu se sdílením pravdivých informací. Země nedovolují vstup nebo volný pohyb mezinárodním lidskoprávním organizacím a obvykle své represivní praktiky před světem tají. Monitorování situace je tedy v tomto případě vždy problematické a je třeba brát v potaz míru spolehlivosti těchto dat.

Obsah práce je rozdělen do čtyř hlavních kapitol. První kapitola se zabývá všeobecnou rovinou lidských práv. Zmiňuje například definici, charakteristiky, principy, kategorie, historii i jejich současnou podobu. Druhá kapitola představuje teorii demokratických a nedemokratických režimů a blíže charakterizuje režimy totalitní, autoritářské a komunistické. Třetí kapitola již nabízí konkrétní případovou studii Číny, její historii a stav lidských práv za Mao Ce-tunga a současného prezidenta Si Ťin-pchinga. Čtvrtá kapitola analyzuje situaci na Kubě, opět včetně kubánské historie a stavu lidských práv za vlády Fidela Castra a současného prezidenta Miguela Díaz-Canela, který se postavil do čela země teprve v roce 2019. Obě případové studie zahrnují závěrečnou podkapitolu se shrnutím celé lidskoprávní situace.

Celý citační aparát v plném znění je uveden v závěru práce, v textu uvádím pouze autora a rok, v případě přímé citace ještě stranu, z níž je citováno. V poznámkách pod čarou lze nalézt pouze doplňující informace. V textu jsou také použity tabulky a zkratky, jejichž plný význam je objasněn v Seznamu použitých zkratk.

1. LIDSKÁ PRÁVA

Lidská práva jsou nejen v současné době velkým tématem. Zvláště zásluhou technologického vývoje se lidé mohou dozvědět aktuální zprávy z celého světa, přičemž přední příčky mnohdy obsazují zejména ozbrojené konflikty a násilí. Zde se otázka lidských práv hledá velice lehce, jejich porušování se však nabízí i u silně represivních režimů. Právě ty nejkontroverznější či nejodsouzenější praktiky se zpravidla těší největší pozornosti veřejnosti. Proč k takovým situacím ale stále dochází? Paradoxně to někdy bývá frustrace z nepříznivé situace, nespokojenost s dosavadním režimem, a tím tedy i větší vnímavost k populistickým heslům, jimiž hýří charismatičtí vůdci, a kteří si následně zajistí moc jen sami pro sebe. Problematika lidských práv je tedy daleko komplexnější, než se na první pohled může jevit. Je svázána i s pojmy jako svoboda, demokracie, respekt, lidskost, důstojnost. Právě ochrana lidských práv je zde klíčovým pojmem.

Spousta lidí, zejména obyvatel západního světa, pokládá lidská práva za přirozenou součást svých životů, avšak málokdo skutečně ví, co všechno se pod touto formulkou skrývá, neboli jakými právy může jednotlivec disponovat. Právě ochrana lidských práv je klíčovým pojmem, a přesto se jí dostává nejméně pozornosti. Proto se tato kapitola snaží uchopit lidskoprávní otázku celistvě. V první části se jí pokouší definovat, dále se věnuje historickému kontextu a na závěr nezapomíná ani na obsah lidských práv. Jelikož jen ten, kdo je dostatečně vzdělán v tomto oboru, může jeho poselství svědomitě chránit.

1.1 Definice

Na otázku, co jsou to vůbec lidská práva a jak tuto množinu úžeji vymezit, nabízí různí autoři různé odpovědi. Úřad Vysokého komisaře OSN pro lidská práva¹ (1996-2019) například uvádí, že *„lidská práva jsou vlastní každé lidské bytosti bez ohledu na její státní příslušnost, místo bydliště, pohlaví, národnostní či etnický původ, barvu pleti, náboženství, jazyk nebo jakékoliv jiné kritérium. My všichni bez rozdílů máme stejné nároky na naše lidská*

¹V citačním aparátu uvedeno v originálním znění *The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*

práva.“² Ve své publikaci Indikátory lidských práv³ (The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2012, s. 10) dále dodává, že „lidská práva jsou univerzální právní záruky, které chrání jednotlivce a skupiny před činy, které ohrožují a nerespektují základní svobody, práva a lidskou důstojnost. Lidská práva jsou neodmyslitelně spjata se všemi lidmi a jsou založeny na respektu k důstojnosti a hodnotě každého člověka.“⁴ Max Roser (OURWORLDINDATA,2016) zase nabízí pohled z hlediska morálky: „Lidská práva znamenají morální normy nebo morální standardy, kterými se rozumí nezadatelná základní práva každého člověka. Lidská práva zahrnují širokou škálu práv, mimo jiné například právo na spravedlivý soud, právo na fyzickou integritu, právo na ochranu před otroctvím, právo svobodného projevu a právo na vzdělání.“⁵ Amnesty International (LIDSKAPRAVA,2019) uvádí, že lidská práva jsou nejdůležitější práva, kterými na tomto světě disponujeme, a nazývá je právy základními, neboť se jako první objevují v lidskoprávních dokumentech a později i v ústavách jednotlivých států. Také zajímavě poukazuje na možnosti seberozvoje jedince v rámci společnosti: „Lidská práva reprezentují základní standardy, které musí být každému člověku garantovány, aby se mohl v rámci lidského společenství důstojně rozvíjet. Jsou definována na principech respektu k lidskému životu a lidské důstojnosti, které můžeme nalézt ve většině světových náboženství.“ Zároveň však kriticky dodává, že veškeré popisy lidských práv jsou příliš mlhavé a abstraktní, tím pádem nepřesné.

Snaha o ucelenou definici lidských práv tedy není nikterak lehký úkol. Jednak přirozeně neexistuje jediná vždy platná formulace, jednak jde o příliš široké téma. Ve své podstatě tato práva vychází z lidského bytí, definují, co znamená být člověkem, jak žít důstojný život, a patří nám právě proto, že jsme lidmi. Z výše uvedeného lze vyzorovat dvě hlavní hesla, jimiž jsou člověk a právo. Člověkem rozumíme člena druhu homo sapiens, ať už dítě, muže či ženu. Právo implikuje určité garantované svobody či nároky. Lidská práva se

² Přeloženo autorkou z originálu: *Human rights are rights inherent to all human beings, whatever our nationality, place of residence, sex, national or ethnic origin, colour, religion, language, or any other status. We are all equally entitled to our human rights without discrimination.*

³ V citačním aparátu uvedeno v originálním znění *Human Rights Indicators*

⁴ Přeloženo autorkou z originálu: *Human rights are universal legal guarantees protecting individuals and groups against actions and omissions that interfere with fundamental freedoms, entitlements and human dignity. Human rights are inherent in all human beings and are founded on respect for the dignity and worth of each person.*

⁵ Přeloženo autorkou z originálu: *Human rights describe moral norms or moral standards which are understood as inalienable fundamental rights of every human person. Human rights encompass a wide variety of rights, including but not limited to the right to a fair trial, protection of physical integrity, protection against enslavement, the right to free speech, and the right to education.*

zakládají na důstojnosti, mravních hodnotách, respektu k individu a životu, předpokládají, že člověk je racionální bytost, jež své chování podmiňuje morálním principům, a zasluhuje tedy i úctyhodné jednání. Náleží každé lidské bytosti od narození do její smrti. Zároveň je však každý povinen respektovat i práva ostatních, naše svobody jsou tudíž omezeny existencí jiných lidí a jejich svobod. Martin Šimák (2005, s. 116) dodává, že svobodu „*lze definovat jako možnost konat vše, co neškodí někomu jinému – tzn. nejedná se o absolutní, bezbřehou možnost libovolného konání, jak je někdy mylně chápáno, nýbrž je právě omezena stejnou možností konání danou ostatním jedincům a jimi v různém rozsahu využívanou.*“

Lidská práva jsou široce akceptována a vychází z hodnot, jež jsou uctívány ve všech kulturách a náboženstvích světa. Koncept lidských práv je široce přijímán a mezi téměř všemi státy panuje všeobecný konsensus, že státní moc musí být omezena přinejmenším v tom smyslu, aby svým občanům poskytla minimální lidskou důstojnost. (Brander, 2006) Oproti obyvatelům určitého státu, kteří podléhají specifickému právnímu systému právě toho kterého státu, jsou lidská práva univerzální a bez rozdílu platí pro každou osobu na této planetě. Lidská práva nabízejí ze své podstaty nejen důstojnost, svobodu, příležitosti a možnost osobní volby, ale také limity. (The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2012; HUMANRIGHTS, 2008-2019)

1.1.1. Charakteristiky lidských práv

K lidským právům se taktéž pojí určité charakteristiky, které je blíže definují. Ne všechny zdroje se ale shodují na jejich jednotném výčtu. Publikace Indikátory lidských práv⁶ (The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2012) například uvádí, že lidská práva jsou univerzální, nezcizitelná, nedělitelná, jsou spolu ve vzájemném vztahu a navzájem se ovlivňují. Amnesty International (LIDSKAPRAVA, 2019) ještě navíc dodává přirozenost, nezadatelnost, nepromlčitelnost a nezrušitelnost. Brander (2006) nabízí výčet charakteristik lidských práv velmi podobně, jmenuje nezcizitelnost, nedělitelnost, vzájemnou závislost, provázanost a univerzalitu. U poslední jmenované položky však zdůrazňuje, že univerzalita v tomto případě neznamená absolutní homogenitu společnosti, naopak dovoluje diverzitu jedinců, národů i kultur, aniž by tuto pestrost ohrožovala.

Jisté charakteristiky se určitým způsobem mohou překrývat nebo se jejich hranice nemusí jevit jako zcela jasná. Takovou kategorií je například nezcizitelnost, nezadatelnost a

⁶ V citačním aparátu uvedeno v originálním znění *Human Rights Indicators*

nezrušitelnost. Všechny termíny totiž hovoří právě o tom, že lidská práva nemohou být od jedince žádnou cestou odtržena. Zmínit lze také pojmy přirozenost a univerzálnost, které se odkazují na platnost lidských práv u všech bytostí na základě jejich lidství. Seznam nejčastěji uváděných charakteristik lidských práv dokládá tabulka 1.

Tabulka 1 Charakteristiky lidských práv

Charakteristika	Komentář
Univerzálnost	Lidská práva jsou univerzální, jelikož každý člověk se rodí se stejnými právy jako ostatní. Platí pro všechny lidi nezávisle na pohlaví, rase, užívaném jazyce, náboženském vyznání, politickém přesvědčení, sociálním statutu, původu, bohatství, barvě pleti atd. Neexistuje žádné geografické ani časové omezení a irelevantní jsou rovněž politické a kulturní systémy či vyspělost ekonomiky, z nichž jedinec pochází.
Nezcizitelnost	Lidská práva jsou nezcizitelná, neboť jsou neodmyslitelně spjata s každou lidskou bytostí. Jedinec ani skupina o ně nemohou nikdy žádným způsobem přijít. Výjimkou jsou velmi specifické situace, kdy za určitých okolností lze některá práva pozastavit nebo omezit. Příkladem může být omezení práva na svobodu pohybu v případě usvědčení ze závažného trestného činu. To však platí za předpokladu řádného soudu a dodržení platných právních norem a zákonů. Dále v době občanských nepokojů nebo přímého ohrožení se země dostává do výjimečného stavu a může vláda vyhlásit na určitý časový úsek zákaz vycházení.
Nedělitelnost	Všechny druhy lidských práv (občanská, ekonomická, politická a sociální) jsou si svou důležitostí rovny, nelze je od sebe oddělit. To znamená, že lepší využívání jednoho práva nesmí být na úkor jakéhokoliv dalšího práva. Všechny kategorie lidských práv musí být uplatňovány stejnou měrou, není možné je vnímat v jakémkoliv hierarchickém pořadí
Provázanost a vzájemná závislost	

	<p>Jednotlivá lidská práva spolu v určitém smyslu souvisí a jsou navzájem provázána, nelze je nahlížet izolovaně, jelikož žádné právo není důležitější než ostatní. Uplatňování jednoho práva závisí na míře uplatňování ostatních práv. Jinými slovy, pokud nejsou naplněna všechna práva na podobně uspokojitelné úrovni, potom ty, co jsou výrazně výše než jiné, pozbývají smyslu. Každé jednotlivé právo totiž dodává člověku naplnění jeho fyzických a psychických potřeb</p> <p>Lze předpokládat, že pro člověka, jenž nemá dostatek financí na svoji obživu, nebude právo volit natolik stěžejní. A naopak, jsou-li naplněny základní potřeby, má člověk tendenci chtít více, plně se realizovat a účastnit se rozhodnutí, která ovlivňují jeho život.</p>
Přirozenost	Lidská práva jsou přirozená, jelikož přirozeně náleží každému člověku na základě našeho lidství. Nelze je koupit, zdědit ani darovat.
Nezadatelnost	Lidská práva jsou nezadatelná, neboť se jich nelze dobrovolně ani z donucení vzdát, nemohou být předána žádné jiné osobě nebo skupině osob.
Nepromlčitelnost	Lidská práva jsou trvalého charakteru, náleží nám po celou dobu našeho života, a to i v případě, že nebyla určitou dobu užívána.
Nezrušitelnost	Lidská práva nemohou být nijak zrušena, nelze je zrušit referendem, zákonem ani právním předpisem.

Zdroj: LIDSKAPRAVA, 2019; UNFPA, 2005; United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, 2012; OHCHR, 1996-2019; Vošahlíková, 2013

1.1.2. Povinnosti, normy a principy lidských práv

Aby mohla být podstata lidských práv naplněna, je třeba splnění několika podmínek. Vždy je třeba identifikovat subjekty, které jsou v dané situaci nositeli lidských práv, a ty, které tato práva mají chránit a ctít, a tedy umožnit jejich plné užívání. Každé právo s sebou

nese rovněž odpovědnost a povinnost ve všech rovinách; jedinec vůči jedinci či skupině, stát vůči svým obyvatelům.

Soužití ve společnosti by mělo být podmíněno určitým principům, aby se lidská práva mohla rozvíjet a být uplatňována v takové míře, jak je definují mezinárodní smlouvy. Brander (2006) mezi takové principy řadí svobodu, respekt vůči druhým, nediskriminaci, toleranci, zodpovědnost a spravedlnost. Populační fond OSN⁷ (UNFPA, 2005) navíc uvádí podíl na veřejném životě, sociální inkluzi, existenci právního státu a odpovědnosti státu vůči jeho obyvatelům. Musí toho však být skutečně mnohem více, aby státní aparát mohl fungovat správně a naplňovat tak své povinnosti na poli lidských práv. Úřad Vysokého komisaře OSN pro lidská práva⁸ (2012) například dodává, že by měl být splněn koncept tzv. dobrého vládnutí, dále by měla být splněna podmínka volného přístupu k informacím a možnost dovolat se nápravy v případě újmy. Tyto by se měly stát normami, návodem pro stát, jak by se měl řídit a v jakém duchu implementovat své politiky. Některé principy spolu velmi úzce souvisí, navzájem se podporují a často jeden nemůže existovat bez druhého. Celou problematiku včetně vysvětlení jednotlivých pojmů shrnuje tabulka 2.

Tabulka 2 Principy lidských práv

Princip	Komentář
Svoboda	Praktický život v jakémkoliv státě by měl být založen na svobodné vůli jedince, který sám rozhoduje o svém životě a budoucnosti. Dělat něco proti své vůli je v rozporu s lidskou důstojností.
Respekt vůči druhým	S člověkem, specifickou skupinou osob i celým národem by mělo být zacházeno s úctou a respektem. Nedostatek respektu popírá individualitu a jedinečnost každého člověka.
Nediskriminace	Lidské bytosti by neměly být posuzovány pouze podle tělesných či jiných irelevantních vlastností, a neměly by jim na základě tohoto úsudku být odírány jejich práva. Nikdo by tak neměl trpět diskriminací na základě pohlaví, věku, sexuální

⁷V citačním aparátu uvedeno v originálním znění *United Nations Population Fund*

⁸V citačním aparátu uvedeno v originálním znění *The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*

	orientace, původu, postižení, majetku apod. Pojem nediskriminace je ústředním bodem mnoha lidskoprávních dokumentů, mezinárodních dohod a úmluv.
Rovnost	Princip rovnosti doplňuje princip nediskriminace. Všichni lidé jsou si jako lidské bytosti rovni a jsou navždy pevně spjati s lidskou důstojností. Jestliže jsou si všichni rovni, potom nikdo nemůže být marginalizován či diskriminován, protože vyznání, jazyk, barva kůže, národnost a další jiné charakteristiky nehrají roli.
Tolerance	K nediskriminaci a rovnosti se pojí i tolerance, jelikož nedostatek tolerance značí nedostatek respektu k lidské variabilitě, čímž je narušen princip rovnosti.
Spravedlnost	Jestliže jsou si lidé rovni a všichni bez rozdílu sdílí základní lidskou důstojnost, potom si zasluhují stejné a spravedlivé zacházení.
Zodpovědnost	Každý člověk má svá práva, avšak zároveň musí respektovat práva druhých, což nevyhnutelně vyžaduje zodpovědnost za vlastní činy. Stejně tak je i stát zodpovědný vůči svým obyvatelům za vytváření prostředí příznivého k existenci a řádnému dodržování lidských práv, jak je uvedeno v mezinárodních lidskoprávních dokumentech.
Právní stát	Právní stát je takový stát, jehož moc je podřízena právu. Existuje zde dělba moci, fungující instituce a respektování zákonů, čímž stát projevuje svoji odpovědnost vůči občanům.
Právo k nápravě v případě újmy	Správně fungující instituce poskytují jistotu, že existují dostupné nástroje k nápravě v případě, kdy došlo k porušení lidských práv. Jde o legální způsob, jak se domoci svých práv a kompenzace. K naplnění lidských práv je třeba, aby nikdo nezasahoval do práv ostatních. Pokud jeden subjekt upře práva druhému, zpravidla následuje trestní stíhání.

Participace	Každý jedinec má právo podílet se na rozhodnutí, která se bezprostředně týkají jeho života, spokojenosti a blahobytu. To znamená, že má právo účastnit se i chodu státu.
Inkluze	Koncept lidských práv vyžaduje určitou míru participace, tudíž mají všichni lidé právo aktivně rozhodovat nejen o svém životě, ale také o dění v místě svého bydliště a o situaci ve státě, a to včetně minorit, žen, původních obyvatel a dalších neprivilegovaných vrstev společnosti.
Právo na informace	Stát má povinnost poskytovat občanům informace o svých aktivitách, a tím umožnit obyvatelům participaci na veřejném životě a efektivní užívání svých práv, protože pouze informovaní občané mohou hodnotit a jednat, pokud jsou zároveň splněny i další podmínky umožňující takové chování.
Dobré vládnutí	Dobré vládnutí je koncept, který nenabízí jednu jedinou definici, avšak z podstaty věci je patrné, že jde o opak vládnutí špatného, tedy o ideální formu legitimní a transparentní vlády odpovědné za svá jednání, která se vyznačuje respektem k lidským právům, dodržuje pravidla právního státu, podporuje přístup k informacím, vyhýbá se korupci atd. Toto pojetí je úzce spojeno s demokratickým vládnutím.

Zdroj: Brander, 2006; UNFPA, 2005; United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, 2012

Lidská práva dávají obyvatelům oprávnění žádat si určité standardy ze strany státu. Povinnost všechna lidská práva – občanská, kulturní, ekonomická, politická a sociální - ochraňovat, prosazovat a ctít tak leží na bedrech státu a mezinárodního společenství. Stát by měl především tato práva respektovat, chránit své obyvatelstvo před jejich porušováním a zajistit jejich realizaci implementací do státní legislativy a vládních programů. K tomuto účelu by měl stát vyhradit odpovídající část veřejných prostředků a vytvořit příznivé prostředí s funkčními institucemi. Základní povinnosti státu názorně ilustruje tabulka 3. Stát by měl být rovněž otevřen i monitoringu, vyhodnocování pokroků v oblasti lidských práv a následné

diskuzi s mezinárodním společenstvím. (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, 2012)

Tabulka 3 Povinnosti státu k lidským právům

Povinnost	Komentář
Respekt	Stát je zavázán respektovat lidská práva svých obyvatel a nesmí bránit jejich uplatňování.
Ochrana	Stát musí chránit své obyvatelstvo a zabránit komukoliv v porušování lidských práv.
Plnění	Povinnost státu je zaujmout pozitivní přístup a zajistit takovou legislativu a politické programy, které směřují k posilování a úspěšné realizaci lidských práv.

Zdroj: United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, 2012

1.2 Kategorie lidských práv

Termín lidská práva v sobě skrývá mnoho dílčích práv, která spolu tvoří jednotlivé podskupiny, tzv. generace, jež se od sebe navzájem odlišují zejména dobou svého vzniku. Jejich původ je tedy dán historickou zkušeností, nicméně tato skutečnost neznamená, že by každá další generace popírala generaci předešlou. Všechny generace jsou naopak stále platné a jedna generace navazuje na druhou.

Toto rozdělení lidských práv do generací poprvé navrhl česko-francouzský právník Karel Vašák ve Štrasburku v roce 1979, v praxi ho však použil už o dva roky dříve (Hetteš, 2015). Autoři se však neshodují v přesném rozdělení. Obvykle se uvádí tři základní generace, přičemž Amnesty International (LIDSKAPRAVA, 2019) zmiňuje i čtvrtou generaci, ale zároveň rozděluje první generaci do dvou. Jako první jmenuje občanská práva, jinými slovy též základní lidská práva, jejichž zrod se datuje do 17. a 18. století. Poprvé se prosadily v americké Listině práv a francouzské Deklaraci práv člověka a občana v 18. století, ačkoliv právo na spravedlivý soud bylo zakotveno již v anglické Velké listině práv a svobod, známé jako Magna Charta libertatum, z roku 1215 (Hetteš, 2015). Tato první generace práv se přímo vztahuje k lidským bytostem a otázce lidství. Bez respektování občanských práv by lidské

společenství nebylo schopno fungovat. Druhou generaci podle Amnesty International (LIDSKAPRAVA, 2019) tvoří práva politická, která vznikala na přelomu 19. a 20. století, a která člověku umožňuje podílet se na veřejném životě. Mnohem častěji se však občanská i politická práva řadí společně do první kategorie, ačkoliv souhrnně jsou nazývány odlišně. Martin Šimák (2005) je označuje jako práva negativní, tedy ty, které vyjadřují, co by se dít nemělo, totiž co si stát ani společnost nesmí dovolit ke svým občanům. Hetteš (2015, s. 38) hovoří o první generaci jako o modrých právech, a zároveň podporuje tezi Šimáka, že „*působí jako negativní právo na ochranu individuálních práv před nevhodnými zásahy státu*“⁹.

Do druhé generace lidských práv, se řadí sociální a ekonomická, někdy také kulturní práva. Například Institut Levin při Státní univerzitě v New Yorku¹⁰ (GLOBALIZATION101, 2019) kulturní práva neuvádí vůbec. S původní trojicí se však shoduje většina autorů. Hetteš (2015) ji nazývá červenými právy a říká, že tato generace, která začala vznikat po druhé světové válce, je založena především na ideji rovnosti. Státy tato práva musí podporovat, ačkoliv, oproti právům z první generace, zde záleží na ekonomické vyspělosti, tedy přesněji na prostředcích, kterými stát disponuje. To rozhoduje, do jaké míry je stát schopen plnění těchto práv zajistit. Například právo na práci nemá nikdo garantované takto přímočaře, spíše jde o zabezpečení přístupu k rozličným pracovním nabídkám. Šimák (2005) tuto kategorii nazývá právy pozitivními, jejichž účelem je zajistit jedinci účast v různorodých sférách veřejného života. Stejně jako Hetteš i Šimák zde nabízí otázku kontroverznosti, jíž upozorňuje na abstraktnost, nekonkrétnost a obtížnou vymahatelnost těchto práv. Ve svém článku uvádí: „*Problémem sociální koncepce práv je to, že je vágní... Co znamená právo na byt? Co je ještě bytem? Kdybychom za byt považovali jakýkoliv brloh či zemljanku, tak toto právo by bylo samozřejmě vtipem. Kdybychom považovali za byt superluxusní bydlení, tak vidíme, že toto právo je neudržitelné.*“ (Joch, Žeglitz, 1998 in Šimák, 2005, s. 117) Tento koncept je natolik problematický, že dokonce s dalšími autory navrhuje myšlenku, zda by se lidská práva neměla skládat pouze z práv politických a občanských. Amnesty International (LIDSKAPRAVA, 2019) tuto skupinu vidí jako třetí kategorii práv, jež mají zajistit především rovné příležitosti pro všechny, přístup ke službám a uspokojení základních potřeb.

Pro poslední a nejnovější generaci lidských práv neexistuje jednotné pojmenování.

⁹Přeloženo autorkou z originálu: *pôsobia ako negatívne právo na ochranu individuálnych práv pred nevhodnými zásahmi štátu*

¹⁰V citačním aparátu uvedeno v originálním znění *The Levin Institute – The State University of New York*

Nejčastěji se používá označení kolektivní (Šimák, 2005), případně kolektivně-rozvojová (GLOBALIZATION101, 2019), Hetteš (2015) hovoří o zelených právech. Amnesty International (LIDSKAPRAVA, 2019) chápe tento soubor práv jako čtvrtou generaci a definuje ji jako rozšíření původních lidských práv, které obsahuje Všeobecná deklarace lidských práv. Vskutku se jedná spíše o „dodatečnou“ a neustálenou skupinu práv obsaženou v několika mezinárodních smlouvách, ale není zatím prosaditelná jako univerzálně platná (Hetteš, 2015). Také Šimák (2005) upozorňuje, že úplný seznam kolektivních práv zatím neexistuje a je těžké je definovat, ačkoliv je zřejmé, že jejich úkolem je vytvořit pozitivní prostředí pro plnění lidských práv. Přímou říká (s. 117), že „*mají zajistit, obecně řečeno, právo každého na to, aby vládl takový společenský mezinárodní řád, ve kterém by základní lidská práva a svobody byly plně uskutečněny*“. Ucelený přehled a srovnání generací lidských práv Šimáka a Hetteše uvádí tabulka 4.

Tabulka 4 Generace lidských práv podle Martina Šimáka a Miloslava Hetteše

Generace práv	Typy práv	Příklady Martina Šimáka	Příklady Miloslava Hetteše
První generace „práva negativní“ „práva modré“	Občanská práva Politická práva	Právo na život Právo na lidskou důstojnost Právo nebýt mučen, týrán či nebýt podroben jinému nelidskému a ponižujícímu zacházení Právo vlastnit majetek Právo na svobodu myšlení Právo na rovné zacházení Právo na svobodu pohybu Právo na svobodu projevu Právo shromažďovací Právo petiční	<u>Občanská práva:</u> právo na život právo na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí právo na osobní svobodu a zákaz nucených prací a služeb právo na ochranu lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a na ochranu jména právo na soukromí právo na vlastnictví právo na nedotknutelnost obydlí právo na listovní tajemství, tajemství doručených zpráv a jiných písemností a na ochranu osobních údajů svoboda pohybu a pobytu svoboda myšlení, svědomí,

			<p>náboženského vyznání a víry právo na spravedlivý proces</p> <p><u>Politická práva:</u></p> <p>svoboda projevu právo na informace petiční právo shromažďovací právo sdružovací právo volební právo právo na odpor</p>
<p>Druhá generace „práva pozitivní“ „práva červené“</p>	<p>Hospodářská práva Sociální práva Kulturní práva</p>	<p>Právo na vzdělání Právo na práci Právo na spravedlivou mzdu Právo na lékařskou pomoc Právo na sociální zabezpečení</p>	<p><u>Hospodářská práva:</u></p> <p>právo na svobodnou volbu povolání právo podnikat a uskutečňovat jinou výdělečnou činnost právo na práci právo na spravedlivé a uspokojující pracovní podmínky právo svobodně se sdružovat s jinými na ochranu svých hospodářských a sociálních zájmů právo na stávku právo žen, mladistvých a osob zdravotně postižených na zvýšenou ochranu zdraví při práci a zvláštní pracovní podmínky</p> <p><u>Sociální práva:</u></p> <p>právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří, v pracovní neschopnosti, stejně jako při ztrátě živitele právo na ochranu zdraví právo na zvláštní ochranu manželství, rodičovství a</p>

			rodiny
			<u>Kulturní práva:</u> právo na vzdělání právo na svobodu vědeckého bádání a umění a na zákonnou ochranu tvořivé duševní činnosti
Třetí generace „práva zelené“	Kolektivní práva	Právo na mír Právo na ekonomickou prosperitu Právo na rozvoj Právo na čisté životní prostředí	Skupinové a kolektivní práva právo na sebeurčení právo na hospodářský a sociální rozvoj právo na zdravé životní prostředí právo komunikovat právo podílet se na kulturním dědictví právo mezigenerační rovnosti a trvalé udržitelnosti právo na mír právo na příznivé životní prostředí právo na hospodářský a sociální rozvoj práva národnostních a etnických menšin právo na přístup ke kulturnímu dědictví právo na přírodní zdroje právo na komunikaci právo na mezigenerační slušnost

Zdroj: Šimák, 2005; Hetteš, 2015

1.3 Historie lidských práv

Snaha o uchopení lidských práv sahá daleko do minulosti, kdy se lidé snažili dát věcem kolem sebe nějaký řád. Tento řád do jisté míry souvisel s tehdejšími chápáním společnosti, světovým uspořádáním a s dosaženou úrovní vývoje města, státu a politiky.

Rozvoj lidských práv rovněž závisel na kulturním prostředí, sociálních poměrech či převládajícím náboženství. Zárodky lidských práv lze vyzorovat již v době starověkých říší jako Říma, Řecku či Persii. (Šimák, 2005)

1.3.1. Starověk

Jako jeden z nejstarších, a snad i neznámějších, zákonů světa proslul Chammurapiho zákoník z období zhruba 2000 let př.n.l. Pochází od babylonského panovníka Chammurapiho, jenž se snažil do své říše přinést spravedlnost a rovné podmínky pro všechny obyvatele. Samozřejmě však podle jejich postavení ve společenském řádu. (LIDSKAPRAVA, 2019)

Chammurapi se snažil obsáhnout všechny oblasti tehdejšího života, hovořil o vraždách, krádežích, majetku, zahradách, polích i úrodě. Dnes se některé Chammurapiho zákony mohou jevit jako příliš kruté, nekompromisní či přísné, a to zejména proto, že trest smrti byl poměrně běžný a rozsah deliktů končících tímto rozsudkem byl vskutku značný. Tak například zákon první říká, že *„jestliže někdo někoho obvinil a udal jej z vraždy, avšak neprokázal mu to, ten kdo jej obvinil, bude potrestán smrtí“* (Klíma, 1979, 121), zákon čtrnáct stanovuje, že *„jestliže někdo ukradl dítě plnoleté osoby, bude potrestán smrtí“*, případně zákon číslo dvacet dva zní následovně: *„Jestliže se někdo dopustil loupeže a byl dopaden, tento člověk bude potrestán smrtí.“* Na druhou stranu však Chammurapi pouze životy nebral, nýbrž se rovněž snažil o spravedlivé napravení chyb, což dokládá již zákon následující číslo dvacet tři: *„Jestliže lupič nebyl dopaden, oloupený oznámí vše, oč byl oloupen, před bohem, a obec i představený, na jejichž půdě a úředním obvodu došlo k loupeži, mu nahradí vše, oč byl oloupen.“* (Klíma, 1979, 123)

Další významný krok z pohledu lidských práv nastal v době, kdy přibližně kolem roku 539 př.n.l. Babylon dobyl první král starověké Persie Korýs Veliký. Otrokům dal svobodu a všem lidem přiznal právo na vlastní náboženství, svobodu a bezpečnost. Z Babylonu se tato základní idea lidských práv dále rozšířila například do Indie, Řecku nebo Říma. (HUMANRIGHTS, 2019)

1.3.2. Středověk

V raném středověku vznikl významný dokument, jehož poselství v sobě nese zárodky moderního státu, demokracie, práv a svobod. V roce 1215 anglický král Jan I. podepsal spis zvaný Magna Charta Libertatum, neboli také Velká listina práv a svobod. Byl to jeden

z prvních dokumentů, který omezil pravomoci panovníka ve prospěch lidu. Objevila se tedy zcela nová a unikátní praxe, kdy král, šlechta i poddaní podléhali právu. Přesto však v tehdejší době Magna Charta svět radikálně nezměnila. Již v prvních deseti letech po podepsání byla část klauzulí úplně smazána, některá jen přepsána. V podstatě ale jen pár klíčových principů z jejích šedesáti tří klauzulí platí dodnes, a jsou zároveň ukotveny v mezinárodních dokumentech, například ve Všeobecné deklaraci lidských práv. Skutečný význam dokumentu se tak projevil až později, převážně jeho symbolická hodnota je platná stále. Jiří Příbáň z univerzity v Cardiffu říká: *„Magna charta je taková kotva, kterou se obhájci svobod a práv občanů mohou dovolávat proti jakémukoliv zneužívání, nebo i rozšiřování moci. Je to symbolický dokument, který nám říká, že jen ta vláda, ve které vládou zákony, je legitimní a jen ta moc, která reprezentuje vůli nějakého zastupitelského orgánu, si může nárokovat legitimitu“* (IROZHLAS, 2019) Magna Charta Libertatum zaručovala občanům rovnost před zákonem, právo na spravedlnost, právo vlastnit a dědit majetek, právo být chráněn před nepřiměřenými daněmi nebo také právo církve být nezávislá na vládě. (LIDSKAPRAVA, 2019, HUMANRIGHTS, 2019)

1.3.3. Novověk

Doposud se jednalo pouze o právo pozitivní, tedy to, které se opírá čistě o právní dokumenty a zákony bez jakéhokoliv dalšího přesahu. Novověk však znamenal zlom v chápání lidských práv. Světové politické, filozofické i ekonomické smýšlení se postupně měnilo a poprvé se objevila zcela nová idea přirozených práv, jež přiznává člověku práva z lidského hlediska, nikoliv jen na základě psaných zákonů. Jelikož tato práva lidem náleží zcela přirozeně, nelze je zrušit jakýmkoliv právním rozhodnutím. Zásadními postavami v této problematice byli myslitelé jako Thomas Hobbes, John Locke či Jean Jacques Rousseau. Téměř shodně prohlašovali, že člověk se rodí svobodný a kromě Hobbese i to, že se všema si je roven. Za základní přirozené právo je považováno právo na život. Tyto myšlenky následně ovlivnily celé období novověku, především pak 2. pololetí 18. století, což bylo podmíněno vznikem nových států nebo revolučními náladami. (LIDSKAPRAVA, 2019, Šimák, 2005)

Nový věk začíná tzv. Peticí práv z roku 1628, kterou poslal parlament anglickému králi Karlovi I. z důvodu nespokojenosti s jeho vládou. Parlament odmítal financovat králova politická rozhodnutí a v petici se ohradil vůči jeho praktikám. Požadovali, aby král nemohl vybírat daně bez souhlasu parlamentu, věznit občany bez spravedlivého soudního procesu,

vyšlákat vojáky do příbytků obyvatel a užívat válečného práva v době míru. (HUMANRIGHTS, 2019)

Dne 4. července roku 1776 přichází další významný milník v historii lidských práv, americká Deklarace nezávislosti Spojených států. Kongres tímto krokem vyhlásil nezávislost na Velké Británii. Deklarace zdůrazňuje především dva hlavní principy, kterými jsou individuální práva, například právo na svobodu, vlastnictví, osobní štěstí, a dále právo na revoluci a odpor proti vládě, což následně ovlivnilo Velkou francouzskou revoluci.

Na sklonku 18. století, roku 1789, byla ve Francii svržena absolutní monarchie a v troskách revoluce se začala rodit první Francouzská republika, v důsledku čehož byla přijata Deklarace práv člověka a občana. Zmíněný dokument garantoval občanům především právo na svobodu, vlastnictví, bezpečí a právo odporu proti útlaku. Zajímavým dodatkem rovněž byla myšlenka limitů přirozených práv. Jinými slovy, člověk může využívat svá práva do té míry, kdy svým jednáním umožňuje ostatním členům společnosti uplatňování týchž práv ve stejném rozsahu.

V průběhu 19. století se základní lidská práva pomalu rozšiřovala, objevila se kupříkladu dnes již samozřejmá práva politická, a blíže k 20. století byl konečný výčet doplněn i o práva sociální jako právo na svobodný výběr profese a právo na spravedlivou mzdu.

Začátkem 20. století se však rozpoutala první světová válka, první velký konflikt, kde se naplno ukázala ničivá síla technologického pokroku. Jako prevence proti podobné události byla založena mezinárodní organizace Společnost národů, jejíž vnitřní struktura ale byla nedokonalá a existovaly zde spory mezi členskými zeměmi. Její počínání bylo nakonec neefektivní a svět ochromila druhá světová válka, v níž došlo k nevídané spoustě přečinů proti lidskosti. V roce 1945 se tak v San Francisku sešli delegáti z padesáti zemí, jejichž cílem bylo najít nový světový pořádek, který by byl schopný zajistit mír, chránit základní lidská práva a předcházet dalším vojenským střetům. (LIDSKAPRAVA, 2019, HUMANRIGHTS, 2019) Z této mezinárodní konference vzešla Charta OSN jako zakládající dokument Organizace spojených národů, jejíž ideály jsou obsaženy v preambuli: *„My, lid spojených národů, jsme odhodláni uchránit budoucí pokolení metly války, která dvakrát za našeho života přinesla lidstvu nevýslovné strasti, prohlásit znovu svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, v rovná práva mužů i žen a národů velkých i malých, vytvořit poměry, za nichž mohou být zachovány spravedlnost a úcta k závazkům plynoucím ze smluv a*

jiných pramenů mezinárodního práva, podporovat sociální pokrok a zlepšovat životní úroveň ve větší svobodě, a k tomu cíli pěstovat snášlivost a navzájem žít v míru jako dobří sousedé, sjednotit své síly k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti, přijmout zásady a zavést metody zajišťující, aby ozbrojené síly nebylo užíváno jinak než ve společném zájmu, a používat mezinárodního ústrojí k podpoře hospodářského a sociálního povznesení všech národů, rozhodli jsme se sdružit své úsilí, abychom těchto cílů dosáhli.“ (OSN, 2019)

Dalším dokumentem značného významu se v roce 1948 stala Všeobecná deklarace lidských práv (tabulka 5), jež byla přijata Valným shromážděním OSN. Ve třiceti člancích jsou zde formulována základní lidská práva, která se zavázala respektovat většina členských států OSN. Ačkoliv je Všeobecná deklarace lidských práv široce uznávaná a inspirovala další mezinárodní lidskoprávní dokumenty, sama není právně závazná, což znamená, že žádný člověk se nemůže těchto práv soudně domáhat. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, dva spisy, které vznikly právě na základě principů Všeobecné deklarace lidských práv, však už právně závazné jsou. (LIDSKAPRAVA, 2019)

Tabulka 5 Všeobecná deklarace lidských práv

Článek 1	Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovní v důstojnosti i právech. Jsou nadáni rozumem a svědomím a mají spolu jednat v duchu bratrství.
Článek 2	(1) Každý má všechna práva a všechny svobody, stanovené touto deklarací, bez jakéhokoli rozdílu rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení. (2) Dále nebude činěn žádný rozdíl z důvodu politického, právního nebo mezinárodního postavení země nebo území, k nimž osoba náleží, ať jde o zemi nebo území nezávislé, nebo pod poručenstvím, nesamosprávné nebo podrobené jakémukoli jinému omezení suverenity.
Článek 3	Každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost.

Článek 4	Nikdo nesmí být držen v otroctví nebo v nevolnictví; všechny formy otroctví a obchodu s otroky jsou zakázány.
Článek 5	Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému ponižujícímu zacházení nebo trestu.
Článek 6	Každý má právo na to, aby byla všude uznávána jeho právní osobnost.
Článek 7	Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou zákonnou ochranu bez jakéhokoli rozlišování. Všichni mají právo na stejnou ochranu proti jakékoli diskriminaci.
Článek 8	Každý má právo, aby mu příslušné vnitrostátní soudy poskytly účinnou ochranu proti činům porušujícím základní práva, jež jsou mu přiznána ústavou nebo zákonem.
Článek 9	Nikdo nesmí být svévolně zatčen, zadržen nebo vyhoštěn.
Článek 10	Každý má stejné právo, aby byl řádně a veřejně vyslechnut nezávislým a nestranným soudem, pokud jde o určení jeho práv a povinností nebo o jakékoli trestní obvinění proti němu.
Článek 11	<p>(1) Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má právo být považován za nevinného, pokud není prokázána jeho vina ve veřejném řízení, v němž mu byly zajištěny veškeré možnosti obhajoby.</p> <p>(2) Nikdo nesmí být odsouzen pro čin nebo opominutí, které v době, kdy byly spáchány, nebyly trestné podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva. Rovněž nesmí být uložen trest těžší, než jakého bylo možno použít v době, kdy byl trestný čin spáchán.</p>

<p style="text-align: center;">Článek 12</p>	<p>Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence, ani útokům na svou čest a pověst. Každý má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.</p>
<p style="text-align: center;">Článek 13</p>	<p>(1) Každý má právo na svobodu pobytu a na volbu bydliště uvnitř určitého státu.</p> <p>(2) Každý má právo opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vrátit se do své země.</p>
<p style="text-align: center;">Článek 14</p>	<p>(1) Každý má právo v jiných zemích hledat a požívat tam azyl před pronásledováním.</p> <p>(2) Toto právo nelze uplatnit v případě stíhání skutečně vznikajícího na základě nepolitických trestných činů nebo jednání, která odporují cílům a zásadám Organizace spojených národů.</p>
<p style="text-align: center;">Článek 15</p>	<p>(1) Každý má právo na státní příslušnost.</p> <p>(2) Nikdo nesmí být svévolně zbaven své státní příslušnosti ani práva svou státní příslušnost změnit.</p>
<p style="text-align: center;">Článek 16</p>	<p>(1) Muži i ženy, jakmile dosáhli plnoletosti, mají právo, bez jakéhokoli omezení z důvodu příslušnosti rasové, národnostní nebo náboženské, uzavřít sňatek a založit rodinu. Pokud jde o manželství, mají za jeho trvání i při jeho rozvázání stejná práva.</p> <p>(2) Sňatky mohou být uzavřeny pouze se svobodným a plným souhlasem nastávajících manželů.</p> <p>(3) Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu.</p>
<p style="text-align: center;">Článek 17</p>	<p>(1) Každý má právo vlastnit majetek jak sám, tak spolu s jinými.</p> <p>(2) Nikdo nesmí být svévolně zbaven svého majetku.</p>

Článek 18	Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevovat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo v soukromí, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou a zachováním obřadů.
Článek 19	Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu na hranice.
Článek 20	(1) Každému je zaručena svoboda pokojného shromažďování a sdružování. (2) Nikdo nesmí být nucen, aby byl členem nějakého sdružení.
Článek 21	(1) Každý má právo, aby se účastnil vlády své země přímo nebo prostřednictvím svobodně volených zástupců. (2) Každý má právo vstoupit za rovných podmínek do veřejných služeb své země. (3) Základem vládní moci budiž vůle lidu; tato vůle má být vyjádřena pravidelně konanými a správně prováděnými volbami na základě všeobecného a rovného hlasovacího práva tajným hlasováním nebo jiným rovnocenným postupem, zabezpečujícím svobodu hlasování.
Článek 22	Každý člověk má jako člen společnosti právo na sociální zabezpečení a nárok na to, aby mu byla národním úsilím i mezinárodní součinností a v souladu s prostředky příslušného státu zajištěna hospodářská, sociální a kulturní práva, nezbytná k jeho důstojnosti a svobodnému rozvoji jeho osobnosti.
Článek 23	

	<p>(1) Každý má právo na práci, na svobodnou volbu zaměstnání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky a na ochranu proti nezaměstnanosti.</p> <p>(2) Každý, bez jakéhokoli rozlišování, má nárok na stejný plat za stejnou práci.</p> <p>(3) Každý, kdo pracuje, má nárok na spravedlivou a uspokojivou odměnu, která by zajišťovala jemu samému a jeho rodině živobytí odpovídající lidské důstojnosti a která by byla doplněna, kdyby toho bylo třeba, jinými prostředky sociální ochrany.</p> <p>(4) Na ochranu svých zájmů má každý právo zakládat odborové organizace a přistupovat k nim.</p>
<p>Článek 24</p>	<p>Každý má právo na odpočinek a na zotavení, zejména také na rozumné omezení pracovních hodin a na pravidelnou placenou dovolenou.</p>
<p>Článek 25</p>	<p>(1) Každý má právo na životní úroveň přiměřenou zdraví a blahobytu jeho i jeho rodiny, čítajíc v to potravu, šatstvo, bydlení, lékařskou péči a nezbytné sociální služby; má právo na zabezpečení v nezaměstnanosti, v nemoci, při pracovní nezpůsobilosti, při ovdovění, v stáří nebo v ostatních případech ztráty výdělečných možností, nastalé v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli.</p> <p>(2) Mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc. Všechny děti, ať manželské či nemanželské, požívají stejné sociální ochrany.</p>
<p>Článek 26</p>	<p>(1) Každý má právo na vzdělání. Vzdělání nechť je bezplatné, alespoň v počátcích a základních stupních. Základní vzdělání má být povinné. Technické a odborné vzdělání budiž obecně přístupné a rovněž vyšší vzdělání má být stejně přístupné všem podle schopností.</p> <p>(2) Vzdělání má směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti a k posílení úcty k lidským právům a základním svobodám. Má pomáhat ke vzájemnému porozumění, snášenlivosti a</p>

	<p>přátelství mezi všemi národy a skupinami rasovými a náboženskými, jakož i k rozvoji činnosti Organizace spojených národů pro zachování míru.</p> <p>(3) Rodiče mají přednostní právo volit druh vzdělání pro své děti.</p>
Článek 27	<p>(1) Každý má právo svobodně se účastnit kulturního života společnosti, těšit se z umění a podílet se na vědeckém pokroku a jeho výsledcích.</p> <p>(2) Každý má právo na ochranu morálních a materiálních zájmů vyplývajících z každé vědecké, literární nebo umělecké činnosti, jejímž autorem je.</p>
Článek 28	<p>Každý má právo na to, aby vládl takový společenský mezinárodní řád, ve kterém by práva a svobody v této deklaraci byly úplně uskutečněny.</p>
Článek 29	<p>(1) Každý má povinnost vůči společnosti, v níž jedině může volně a plně rozvinout svou osobnost.</p> <p>(2) Každý je při výkonu svých práv a svobod podroben jen takovým omezením, která stanoví zákon výhradně za tím účelem, aby bylo zajištěno uznávání a zachování práv a svobod ostatních a vyhověno spravedlivým požadavkům morálky, veřejného pořádku a obecného blaha v demokratické společnosti.</p> <p>(3) Výkon těchto práv a svobod nesmí být v žádném případě v rozporu s cíli a zásadami Organizace spojených národů.</p>
Článek 30	<p>Nic v této deklaraci nemůže být vykládáno, jako by dávalo kterémukoli státu, kterékoli skupině nebo osobě jakékoli právo vyvíjet činnost nebo dopouštět se činů, které by směřovaly k potlačení některého z práv nebo některé ze svobod v této deklaraci uvedených.</p>

Zdroj: OSN, 2019

Tato kapitola představila podstatu problematiky lidských práv, definovala je, představila jejich charakteristiky a stručnou historii, bez níž by pochopení relevantnosti tohoto termínu nebylo úplné. Další kapitola se bude zabývat teorií demokracie a nedemokratickými typy režimů.

2. NEDEMOKRATICKÉ REŽIMY

Cílem této kapitoly je představení základní klasifikace nedemokratických režimů a popis jejich podob relevantních pro účely této práce. Proč se deskripcí nedemokracie vůbec zabývat a jaký má tato problematika vztah k lidským právům? Obecně lze tvrdit, že demokracie úzce koreluje s dodržováním lidských práv, přičemž nedemokratické režimy jsou založeny přesně na opačném principu, kdy jedinec nebo úzce vymezená skupina využívá svoji moc na úkor ostatních. Porušování lidských práv se ale netýká jen nedemokraticky založených států, lidskoprávní organizace monitorují celý svět a k tomuto jevu dochází na globální úrovni. Na základě definice demokracie je však možné předpokládat, že v demokraticky řízených státech budou dostupné prostředky, jak se bránit a domáhat se spravedlnosti. Zároveň nelze opomenout, že v demokracii si vlády málokdy dovolí udělat riskantní kroky, protože jejich členové jsou voleni na určité období, a tak občané mohou dát jasně najevo svoji nevoli. Jedná se o země, v nichž existují běžné demokratické standardy, zejména v Evropě, Austrálii, Severní a částečně i Jižní Americe. Většina států Asie a Afriky jsou podle americké organizace Freedom House (2019) považovány za nesvobodné, a vzhledem ke své metodologii založené na Všeobecné deklaraci lidských práv, kdy jsou analyzována politická a občanská práva, také jinými slovy nedemokratické.

Jednotlivé podkapitoly ve stručnosti představí definici a základní principy demokracie, poté bude diskutována problematika nedemokracie a v závěru budou představeny atributy autoritářského, totalitního a komunistického systému.

2.1 Demokracie

Nedemokratické režimy, jak už název napovídá, jsou opakem demokracie. Aby však bylo možno definovat, co demokracie není, je třeba nejprve nastínit, co demokracie je. Při definici demokracie je možno vycházet z etymologického významu tohoto pojmu. Termín pochází z řeckého výrazu *démokratiá*, které vzniklo spojením slov *démos*, což znamená lid, a *kratein*, neboli vládnout. Jinými slovy vláda lidu, nebo spíše jak upřesňuje Crick (2002), vláda většiny, v praktickém slova smyslu konsenzus většiny. Vláda lidu je však nanejvýš abstraktní

formulace a plně nevyjadřuje její přesný obsah. Americký prezident Abraham Lincoln v roce 1863 definoval demokracii jako „vládu lidu, prostřednictvím lidu a pro lid“ (Hloušek, Kopeček, 2007, p. 15), z čehož lze vyvodit, že za prvé se jedná o lid, který má v rukou moc, a získává svou legitimitu právě z široké podpory lidu, za druhé, lid nejen podporuje a schvaluje, ale také se aktivně na dění podílí, a za třetí se tato vláda snaží o společnou prosperitu, všeobecné dobro a blaho všech. (Hloušek, Kopeček, 2007) Brander (2006) uvádí, že demokracie je systém pravidel, který slouží pro určitou skupinu lidí, přičemž tito lidé si zároveň pravidla sami vytvářejí. O’Shea (2012, p. 9) hovoří o demokracii jako o „*formě společenského soužití*“, která je založena na svobodě, principech lidských práv a úctě k lidské důstojnosti. Munck (2016, p. 2) nabízí pohled na demokracii jako na „*syntézu politické svobody a rovnosti*“, kde politické instituce umožňují majoritě obyvatelstva změnit status quo, pokud si to přejí.

I zde však vyvstávají pochybnosti z nejednoznačnosti některých definic. Jako demokratické se totiž v historii samy identifikovaly i režimy, které s demokracií neměly nic společného. Například komunistické státy „*formálně akcentovaly všeobecnou účast na správě věcí veřejných a starost o zájmy ,obyčejného’ občana a rozhodně odmítaly ,buržoazní (čti liberální) model demokracie*“ (Hloušek, Kopeček, 2007, p. 16). Komunistické vlády nejednou prohlašovaly, že jednají pouze v zájmu lidu, bojují za práva lidu, jsou zde pro lid, a jsou lidem (povinně) voleny, což používaly jako silný argument ke své legitimitě. Nezřídka tak docházelo k nadužívání pojmu demokracie, k jejíž obhajobě docházelo na základě populistických hesel a pravidelných voleb. Brander (2006, s.328) k problematice voleb dodává, že „*je velmi snadné začlenit do politického systému ,volby’, aniž by se tím systém skutečně demokratizoval. Formální volby přispívají k demokracii pouze tam, kde je voliči využívají jako příležitost, při níž jsou jejich zástupci povoláni k zodpovědnosti.*“

Z výše uvedeného vyplývá, že stejně jako v mnoha jiných případech, ani zde neexistuje terminologická jednotnost, což se odráží ve variabilitě demokratických režimů. Všechny politické systémy spjaté s demokracií nicméně sdílí určité společné znaky. Demokracii lze popsat jako politický systém, který vychází z určitých hodnot, jež ochraňuje, a zároveň od nich odvíjí svoji politiku. Vyznačuje se respektem k lidským právům, čímž zajišťuje svým obyvatelům určité svobody, rovnost, bezpečnost, příležitosti, ale taktéž povinnosti a limity. Odpovědnost je přítomna na všech úrovních, neexistuje jen odpovědnost vlády, ale také skupin a jedinců. To znamená fungující instituce a dobrou vládu, která podléhá

pravidelným, svobodným a spravedlivým volbám a je otevřena veřejné kritice. (Crick, 2002)

2.2 Nedemokracie

Snad nejzákladnější a nejjednodušší definice nedemokracie je „*vláda jiným způsobem, než tím demokratickým*“¹¹ (Brooker, 2014, s. 1), což se však jeví jako příliš opisné a vágní. Scott Gehlbach (2018, s. 20) téměř identicky popisuje, že „*jakýkoliv režim, který není demokratický, je tím pádem nedemokratický*“¹². Tyto plytké formulace obsahují poměrně široký záběr států a nespočet druhů nedemokratických režimů vyznačující se užíváním nedemokratických prostředků, které odporují lidským právům, k udržení své moci a stability režimu. Z výčtu lze jmenovat známé hitlerovské Německo, Pinochetovo Chile, Sovětský svaz, Irák pod nadvládou strany Baas (Gehlbach, 2018), dále fašistickou Itálii, frankistické Španělsko nebo Maovu Čínu (Kubát, Balík, 2004).

Nedemokratické režimy mají obvykle společného jmenovatele, a tím je násilí. Politické násilí jako nástroj prosazování politické vůle, případně jako možnost ke změně politického vůdce, bylo po dlouhou dobu v lidské historii normou. S historickou epochou jsou spojeny i některé formy vlády. Balík a Kubát (2012) mezi historické formy vlády řadí například absolutismus. Moderní podoby nedemokratického zřízení se začaly formovat až později. Vojenské režimy v Latinské Americe vznikaly v 19. století a do části Asie a Afriky se rozšířily ve století dvacátém. V Evropě se ve stejné době rodil extrémní konstrukt Adolfa Hitlera, jenž politologové začali nazývat totalitním režimem, který byl založený na kultu osobnosti a totální kontrole státu a společnosti skrze politickou indoktrinaci a policii. Nově se taktéž začaly zkoumat komunistické režimy, které přinesly nový typ diktatury, která se opírala o vládu jedné strany, tzv. jediné a oficiální strany režimu. O 20. až 50. letech dvacátého století je tedy možné hovořit jako o době totalitarismu, kdy se k moci dostávaly především fašistické a komunistické režimy. Později vešel ve známost i pojem autoritativní stát pro označení méně ideologických nedemokratických režimů bez výrazné osobnosti diktátora. Až teprve později se nedemokratické státní útvary začaly měnit v demokracie. V 70. letech zasáhla svět globální demokratizační vlna, během níž většina nedemokratických režimů padla, a byla završena rozpadem komunistického bloku v 90. letech. Tím se však typy

¹¹Přeloženo autorkou z originálu: *rule by other means than democracy*

¹²Přeloženo autorkou z originálu: *any regime that is not a democracy is a nondemocracy*

světových režimů rozrůznily. Dobu mezi 90. lety dvacátého století a první dekadou století jednadvacátého lze považovat za „zlatou éru“ hybridní autoritativní demokracie, což znatelně ztěžuje terminologickou praxi v této oblasti. (Brooker, 2014)

Jak již bylo naznačeno, na světě existuje značná škála nedemokratických režimů, a ty se podrobují důkladnému výzkumu. Ve veřejném prostoru však dochází k chybné interpretaci jednotlivých kategorií, a tím i všeobecnému zmatení a terminologickému chaosu. Volné užívání pojmů v politickém světě, médiích, novinářské činnosti, a dokonce i v odborných publikacích vedou ke zkreslení reality a nepochopení obsahu jednotlivých termínů. Autoři Balík a Kubát (2012) nabízí rozdělení režimů do čtyř základních kategorií: obecné pojmy popisující nedemokratické formy vlády, např. absolutismus, autokracie, diktatura, plutokracie, oligarchie, teokracie a tyranie; dále jsou to pojmy, které odvozují svůj název od konkrétního vůdce či hnutí, např. frankismus, hitlerismus, stalinismus, peronismus nebo salazarismus; za třetí jde o pojmy svázané s určitou ideologií, např. fašismus, komunismus, nacismus; a konečně poslední, čtvrtou kategorií, tvoří pojmy, které svou charakteristikou odráží chování jednotlivých politických aktérů, např. extremismus nebo fundamentalismus. První kategorii dále dělí ještě na dvě subkategorie, kdy jednu odvozují od jejího obsahu, a tyto pojmy mají nadčasový charakter a lze je přiřadit k jakékoliv historické epoše, např. autokracie, diktatura, oligarchie, plutokracie a teokracie; druhou od historického kontextu, s nímž je pevně spjata, a nelze tyto pojmy tedy použít k popisu moderních nedemokratických režimů, např. absolutismus, autarchie, despotie a tyranie. Zvláštní kategorií historických pojmů tvoří autoritativní a totalitní systémy, neboť se odlišují dobou svého vzniku. Zatímco předešlé historické pojmy se vztahují k dávné historii, autoritarismus a totalitarismus jsou fenomény moderní, které patří k lidské společnosti od 20. století. Brooker (2014) dodává, že někteří političtí teoretikové se více soustřeďují na osobnost, jinými slovy je zajímavá, kdo vládne, např. vojenská vláda nebo samostatný diktátor. Jiní zase dávají přednost formě vlády, jak někdo vládne, jakým způsobem. Svoji kategorizaci tedy začínají popisem, např. relevantní pro autoritativní režimy je míra kontroly, zatímco u komunistických režimů je rozhodující ideologie. Existuje tak mnoho různých přístupů k definici jednotlivých nedemokratických režimů a forem vlády, přičemž každý režim může být popsán mnoha různými způsoby, které kombinují právě tyto přístupy. Brooker uvádí jako příklad nacistické Německo, které lze popsat jako fašistický stát, také jako totalitní stát, a stát, v němž byl uplatňován princip vlády jedné strany.

Analogicky lze přistupovat i k cílovým státům této práce. Je více než zřejmé, že v případě Kuby i Číny se jedná o státy komunistické, kde z principu vládne jedna oficiální komunistická strana. V ostatních definičních znacích se již autoři různí. Čínu bylo možno považovat za zcela totalitní v letech 1949 až 1976 pod vládou Mao Ce-tunga (Balík, Kubát, 2004), dnes pro některé autory zůstává i nadále totalitní (AMNESTY, 2018; GATESTONEINSTITUTE, 2019), avšak většina se klaní spíše k autoritarismu (FREEDOMHOUSE, 2019; HRW, 2019; SCMP, 2017) nutno dodat, že někteří autoři upozorňují na stále více totalitní tendence současné vlády, která se kromě politické kontroly projevuje i kontrolou psychologickou (MIRONLINE, 2019). Co se týče Kuby, názory jsou velmi podobné. Christopher Sabatini z Kolumbijské univerzity hovoří o Kubě jako o totalitním státu, zejména pak v souvislosti s vládou bratrů Castrových, tedy od roku 1959 až do roku 2018, kdy se poprvé od revoluce ujal vlády někdo mimo rodinu (CFR, 2018). Podobný postoj sdílí i někteří další autoři (GLOBALSECURITY, 2000-2019), zato jiní vidí Kubu jako zemi autoritativní (FREEDOMHOUSE, 2019; HRW, 2016).

Jak ukazuje předešlý odstavec, charakterizovat státní zřízení vždy jen v rámci jedné platné kategorie není vždy možné. Přesto lze v popisu vyzorovat opakující se pojmy, a tím jsou komunismus, totalitarismus a autoritarismus. Ve všech zmíněných kategoriích se tyto dva zkoumané státy buď nacházely, nebo i nadále nacházejí. Z tohoto důvodu budou v následujících podkapitolách blíže popsány.

2.2.1 Totalitní režimy

Totalitní režimy se vyznačují všudypřítomnou totální kontrolou všech subjektů společnosti. Začaly se objevovat během dvacátých až třicátých let minulého století v Itálii Benita Mussoliniho, Třetí říši Adolfa Hitlera nebo Sovětském svazu podle Josifa Stalina. V politické vědě tedy obvykle popisují extrémní formy fašismu nebo komunismu. (Brooker, 2014) Na základě této zkušenosti s režimy 20. století se koncepci totalitních režimů akademicky věnovalo nespočet autorů. Například francouzský historik a sociolog Raymond Aron zdůrazňoval, že totalitní režimy mají revoluční charakter a aktivně tak bojují proti stávajícím pořádkům, a tudíž i proti demokracii. K tomuto boji užívají silnou ideologickou základnu, kterou propaguje jediná strana režimu, pod jejíž kontrolu spadá veškerý politický i kulturní život v zemi. Ideologie je v totalitních režimech natolik zásadní, že ji Aron nazývá politickým náboženstvím. Německý politolog Ernst Fraenkel vyzdvihoval jako hnací sílu

režimu všudypřítomný teror. Zastává funkci donucovacího prostředku, který utváří reálnou podobu totalitního státu, oproti oficiálnímu právnímu systému, který se tak stává pouhou fasádou. Pořádek se totiž odvíjí výhradně od osobnosti vůdce. Politolog Franz Neumann charakterizoval totalitní režim jako monopartistický, ideologický a vůdcovský se silnými sklony ovládnout veškeré sféry života. Ačkoliv je tedy moc maximálně centralizovaná a státní aparát se zdá být na první pohled sjednocený, vně probíhají boje mezi jeho jednotlivými složkami o přízeň vůdce. Společnost je výrazně politicky mobilizovaná, k čemuž přispívá i ideologické dovolávání se lákavých hesel ve formě skutečné proletářské svobody a demokracie v komunistických zemích nebo národní hrdosti v nacistickém Německu či fašistické Itálii. Teorie německé politické filozofky Hannah Arendtové přikládá zásadní důležitost absolutní moci strany nad svými obyvateli. Užitím násilných praktik a masové ideologické indoktrinace se totalitní vůdci snaží vytvořit nového člověka naprosto oddaného státu, ideologii a straně. K tomu je třeba splnění dvou podmínek: za první, existuje jedna politická strana v čele se zbožštělým vůdcem, která nekompromisně kontroluje společnost za pomoci ideologie a teroru, a za druhé, společnost má charakter masy, nikoliv skupiny samostatně smýšlejících individuí, což dále způsobuje *„izolovanost člověka a jeho vykořeněnost z tradičních společenských struktur“* (Balík a Kubát, 2012, s. 44). Zatímco Arendtová vidí v teroru jednu z klíčových rysů, italský politolog Giovanni Sartori shledává tento aspekt spíše deviantním, přítomným pouze ve fázi vývoje režimu. Poté dochází k stabilizaci a novým rutinním praktikám, ke kterým teror podle Sartoriho nepatří. I bez něj lze režim vyhodnotit jako totalitní, jelikož mezi hlavní rysy patří především ideologizace politiky, prostupnost moci státu všemi subjekty, a zejména ovládnutí mimopolitického života jednotlivců. Hlavní přínos Sartoriho bylo upozornění na dynamický vývoj totalitních režimů.

Následující odstavce dále blíže představí práce německo-amerického profesora a politického teoretika Carla Joachima Friedricha, polsko-amerického politologa Zbigniewa Brzezinského a španělského sociologa a politologa Juana Josého Linze.

Carl Joachim Friedrich poskytl v padesátých letech minulého století první ucelený výklad toho, co chápe pod pojmem autoritarismus. Mezi hlavní rysy podle Friedricha patří přítomnost oficiální ideologie, kterou musí přijmout za svou všichni členové společnosti, a která zároveň obhajuje existenci režimu a nárok na moc vládnoucí skupiny nebo vůdce. V případě ideologie se mnoho autorů včetně J. J. Linze shodují, že ideologie je *„uzavřený systém politického myšlení, který si nárokuje monopol na pravdu, snaží se vysvětlit všechno a*

přítom odmítá tolerovat jiné názory“ (Balík a Kubát, 2012, s. 117). Vypořádávání se s oponenty tak následně vede k politickým represím a cenzuře, odpadlictví od základní doktríny je tvrdě trestáno. Ideologie se obvykle objevuje v psané podobě, nejčastěji ve formě knih. Obsahuje základní dogmata, příslib ideálního stavu, pozemského ráje s utopickými prvky jen pro vyvolené, ovšem pod podmínkou vymizení určitých nepohodlných společenských skupin. Cílem je indoktrinovat, zmanipulovat, a tím zmobilizovat celou společnost ve jménu budování příznivé budoucnosti. Dále je pro totalitní systémy příznačná jediná masová politická strana v čele s jedním vůdcem, jejímž úkolem je řídit veškerý politický a společenský život v zemi. Moc vychází od vůdce, respektive strany, které jsou podřízeny veškeré další státní složky. Organizace státu tak podléhá přísné hierarchii. Strana má absolutní monopol na kontrolu ozbrojených sil a masmédií – rozhlas, televize, tisk, knižní produkce. Děje se tak přímo prostřednictvím strany nebo jí podřízené státní byrokracie. Jelikož tyto režimy si nenárokují pouze stát jako takový, ale také mysl svých obyvatel, mívají propracovaný systém fyzické i psychologické kontroly za využití státní, a mnohdy i tajné, policie, jejichž práce však byla spíše násilného charakteru. Fridrich později spolupracoval se Zbigniewem Brzezinským a společně potom přidali poslední bod v této teorii, a to centrální řízení, plánování a kontrola celé ekonomiky země.

Na tuto koncepci později navázal americký politolog španělského původu Juan José Linz. Jeho teorie říká, že v totalitních režimech je jedno centrum moci, přičemž každá další instituce odvozuje svoji moc a legitimitu právě od tohoto centra. Zdánlivý pluralismus tak má vždy pod přísnou kontrolou státní strana. V centru všeho dění je ideologie, která je chápána jako vědecky podložený, a tedy věrohodný důkaz správnosti zavedeného pořádku a nepostradatelnost daných vůdců v čele státu jako „*dějiny předurčených osob*“ (Balík a Kubát, 2012, s. 45). Víceméně ospravedlňuje manipulaci obyvatel a represivní politiky za účelem dosažení „*konečného smyslu a cíle dějin*“ (Hloušek, Kopeček, 2007, s. 263) neboli „*království míru a ráje na zemi*“ (Balík a Kubát, 2012, s. 45). Silná ideologie je nástrojem pro mobilizaci obyvatelstva a jeho participaci na politickém dění. Její plné pochopení a nadšení pro činnosti strany, stejně jako aktivní účast ve stranických organizacích, strana veřejně odměňuje a usměrňuje dle svých potřeb. Nezapojení a apatie je nežádoucí, „*mimo stranu nejen že není pravda, ale ani život*“ (Balík a Kubát, 2012, s. 46). Teror však Linz nepovažuje v totalitních režimech za nezbytný.

Mezi nastíněnými teoriemi lze najít určité společné definiční znaky. Především je to

všemocný vůdce, všeobecně obdivovaný, mesiáš a zachránitel. Vůdce stojí v čele jedné masové strany, která je středobodem veškerého života ve státě a ovládá všechny ostatní subjekty. Ke zpolitizování obyvatel a obhájení své moci využívá nezpochybnitelnou ideologii, která slibuje veskrze utopický cíl, k jehož dosažení je strana oprávněna použít všech možných prostředků. Tímto je ospravedlněn fyzický i psychický teror a odstranění nepřátel režimu. Ten ke své existenci totiž potřebuje jen plně oddané jedince, kteří se budou aktivně podílet na jeho budování. Dynamičnost je jedním z hlavních znaků režimu a jeho základní kámen pro přežití. První je zpravidla pozornost upřena na odstranění starých pořádků, poté se aktivismus přesune dovnitř systému a začínají stranické čistky a hledání nového infiltrovaného nepřítele. Za tímto účelem se režim snaží vytvořit absolutně loajálního nového člověka oproštěného od všeho starého před-totalitního, svého nového robota jednajícího výhradně v zájmu ideologie a strany. Totalitní režimy nejnázorněji vznikají v masové společnosti, v níž se zdá být izolace jedince a jeho manipulovatelnost lehce dosažitelná. (Balík a Kubát, 2012; Hloušek, Kopeček, 2007)

2.2.2 Autoritářské režimy

Pro autoritářské i totalitní režimy je důležitá analýza formy vlády a její mechanismy ovládnutí společnosti. Oba režimy se totiž značně liší právě mírou kontroly. Brooker (2014) názorně definuje autoritářský režim jako režim nedemokratický, jehož cílem není absolutní moc nad jednotlivcem a společností, a tudíž nepotřebuje využívat ani absolutních, čili extrémních, metod jako režim totalitní. Autoři Balík a Kubát (2012) ale upozorňují, že hledat spojitost mezi oběma režimy není na místě, neboť autoritářská vláda není jen lehčí varianta té totalitní, ale její zcela kvalitativně odlišná forma. Oproti režimům totalitním nedisponují natolik silnou ideologickou základnou, aby jejich cílem bylo vytvořit utopický vzor nutný slepého nekritického následování všemi dalšími zeměmi. Ani jejich politické myšlenky obvykle neuhraňují domácí či zahraniční myslitele, kteří by je zbožně obdivovali a rozvíjeli. Absenci totalitní moci navíc doplňují nesvobodné volby, což jednoduše znamená, že autoritativní režim zakládá svoji legitimitu na něčem docela jiném. Teorií o tom, jak tyto státy fungují, je celá řada. Následující odstavce představí koncepci rakouského státníka Engelberta Dollfusse, akademika Raymonda Arona, a typologii snad nejdůležitějšího myslitele Juana Josého Linze.

Engelbert Dollfuss stanul v čele rakouského státu jako kancléř v letech 1932 až 1934,

kdy v zemi zavedl autoritativní režim, který charakterizuje následovně: vláda má vycházet z autority a jejím cílem má být sjednocení zájmů lidu, kteří tak podporují státní instituce; autoritativní vláda tak reprezentuje stát jako celek, zájmy a potřeby svých obyvatel, přičemž však funguje přísná hierarchie a státní moc má svá pravidla, nejde o svévolnou diktaturu.

Raymond Aron rozlišoval tři základní typy režimů: autoritativně konzervativní, který se snaží o protipól k parlamentní demokracii, odmítá pluralitu strana soutěžení o moc, nicméně ani představitelé státu nedisponují neomezenou mocí, naopak se musí podřizovat zákonům a morálce; druhým představitelem jsou fašistické režimy, které rovněž odmítají myšlenku parlamentní demokracie, naopak propaguje státní stranu, jejímž úkolem je zpolitizovat společnost a podnítit v určité míře revoluci; posledním typem jsou režimy komunistické, jež povolují pouze jednu všemocnou stranu a její revoluční boj za beztrždní společnost, tedy za práva lidu, ušlechtilé demokraticko-liberální ideje a spravedlnost, které v kapitalistické společnosti nelze najít.

Sociolog a politolog Juan José Linz vypracoval svoji tezi na základě pozorování frankistického Španělska. Říká, že autoritativní moc prostupuje životy všech občanů, formuje společenský život za pomoci intervencí, a zároveň ho limituje, protože nedává možnost k volné politické aktivitě a sledování vlastních zájmů. Tím pádem je politický pluralismus silně omezen oproti demokracii, nicméně v porovnání s totalitními režimy poskytuje nebývalý prostor, zvláště pak v oblasti ekonomické a sociální. Veškerá moc tak není soustředěna v rukou oficiální strany, na moci participují i různé zájmové skupiny a organizace, z nichž se obvykle rekrutují noví členové státního aparátu. To, jaké organizace mohou existovat, však určuje stát, a takové organizace poté disponují určitou mírou autonomie. Za podobných podmínek funguje rovněž soukromý sektor, například je dovoleno podnikání. Speciální statut mívají také zpravidla církve, vzdělávací instituce nebo semiopoziční skupiny. Tyto vlivné společenské skupiny se mohou dokonce uchýlovat k částečné kritice režimu, avšak nikdy nesmí kritizovat přímo autoritativního vůdce, zpochybňovat samotnou legitimitu režimu nebo nutnost jeho existence. Dokonce s režimem často spolupracují, a to otevřeně a bez výhrad, jsou tak tedy mimořádně loajální. S trochou nadsázky by se tedy dalo říci, že obyvatelé jsou svobodní do té míry, dokud fungují výhradně v rámci pravidel režimu, nemají však právo proti němu otevřeně revoltovat, podílet se svobodně na politice, propagovat své politické zájmy a věcně kritizovat podstatu zaběhlého politického systému. Dalším definičním prvkem v podání Linze je tzv. mentalita, která zastupuje roli ideologie v totalitních režimech.

Mentalita je rétorikou režimu, který tím ospravedlňuje svoji existenci, což mu dodává legitimitu. Na rozdíl od ideologie však nemá pevné základy, pokrývá plýtky jen obecná základní témata jako vlastenectví, ekonomický rozvoj nebo řád a poslušnost. Nenabízí tak nové ideje ani odpověď na hluboké otázky a zabývá se spíše přítomností než futuristickou utopií. Jelikož mentality zpravidla nebývají detailně propracované, není neobvyklé, že výsledné politiky se od nich mohou odklonit. Zároveň díky své fádnosti nemají velký potenciál zaujmout většinovou část obyvatelstva, mentality svou podstatou neslouží ani jako šablona pro ideologické vzdělávání, a tak se obyčejně nelze setkat s vyloučením z veřejného života či jiným postihem kvůli ideové odchylce. Zároveň je tak méně pravděpodobné, že se dostanou do konfliktu s jinými názorovými směry či institucemi jako jsou například církve. Podle Linze není rovněž v autoritativních režimech zpravidla přítomná politická mobilizace, tedy kromě výjimečných počátečních fází ustavování režimu, kdy je třeba zapojit dosud nezapojené sektory do budování nového světa. Po určité době ale tento proces spíše vystřídá opačný proces demobilizace, kdy místo napětí přichází apatie, což dává manévrovací prostor pro autoritativního vůdce. Přílišné politické mobilizaci taktéž z principu věci brání absence silné ideologie, fadní mentalita a určitá autonomie některých subjektů. Situaci shrnuje tabulka 6. (Balík, Kubát, 2012; Hloušek, Kopeček, 2007)

Tabulka 6 Srovnání aspektů autoritativního a totalitního režimu

Aspekt srovnání	Autoritativní režim	Totalitní režim
Autonomie společenských struktur a nepolitické sféry	ANO	NE
Kontrola všech aspektů života společnosti	NE	ANO
Snaha o absolutní kontrolu ekonomické činnosti	NE	ANO
Vůdčí úloha jediné masové strany	NE/OMEZENÁ (většinou pouze v krátkém období ustavování autoritativního režimu)	ANO
Ovládnutí státních struktur představiteli vládnoucí strany	NE	ANO
Legální či pololegální politická opozice	ANO	NE

Existence vůdčí ideologie	NE	ANO
Masový teror doléhající na celou společnost	NE	ANO
Vypořádávání se s politickými protivníky prostřednictvím násilí	ANO	ANO
Politická mobilizace obyvatel	NE/OMEZENÁ (většinou pouze v krátkém období ustavování autoritativního režimu)	ANO
Snaha o expanzi	NE	ANO
Vzor pro jiné země	NE/OMEZENÁ (většinou pouze v krátkém období ustavování autoritativního režimu)	ANO

Zdroj: Balík, Kubát, 2012

2.2.3 Komunistické režimy

Je zajímavé, že komunistické režimy byly ve své podstatě velmi úspěšné a upřímně oslovily zástupce představitelů všech sociálních vrstev. V porovnání s jinými moderními nedemokratickými režimy se ten komunistický udržel u moci skutečně dlouho. Některé státy jsou dokonce stále hodnoceny jako komunistické a komunistické politické strany lze legálně najít i v dnešních demokraciích západního typu, které nesdílejí tuto historickou zkušenost.

Koncem 70. let 20. století existovalo šestnáct států, které lze definovat jako plně komunistické – Albánie, Bulharsko, Československo, Čína, Jugoslávie, Kambodža, Kuba, Laos, Maďarsko, Mongolsko, Německá demokratická republika, Polsko, Rumunsko, Severní Korea, Sovětský svaz, Vietnam. Tyto státy se později po zániku Sovětského svazu rozpadly na dnešních 36 zemí, které bývaly nebo stále jsou považovány za komunistické. Tito poslední „přeživší“ se s výjimkou Kuby nacházejí ve Východní Asii, a jsou jimi Čína, Laos, Severní Korea a Vietnam. Tyto země spolu sdílejí určité společné rysy komunistické ideologie, i když i mezi nimi existují značné rozdíly. Komunismus lze chápat jako ucelený typ politického a ekonomického systému. (Brown, 2011) Tyto dvě roviny jsou poměrně zásadní a s časem, novými světovými podmínkami i novými vůdci se postupně měnily. Myslím, že nelze srovnávat například Stalinistickou éru s dnešní Čínou. Současné komunistické země se posunuly převážně v rovině ekonomické, zatímco ta politická zažívá spíše stagnaci. Nejspíše i proto existují dohady, zdali komunismus patří spíše do autoritativního či totalitního zřízení.

Vždy proto záleží, o jakém období a jakém státě se zrovna hovoří. Osobně se přikláním k tomu, že snad s výjimkou Severní Korey jde nyní spíše o autoritativní formy vlády. Následující text představí počátky komunistického myšlení a jeho původní zřízení v praxi.

Za nejvýznamnější teoretiky komunismu lze považovat Karla Marxe s jeho kolegou Bedřichem Engelsem a Vladimírem Iljičem Leninem. Marx s Engelsem ve svém veledíle Komunistický Manifest argumentovali, že ačkoliv historii vždy provázely třídní boje, nejdříve v rámci společenství otrokářského, poté feudálního a nyní kapitalistického, jde pouze o dočasnou fázi vývoje. Neutěšená situace totiž nakonec povede k diktatuře proletariátu, dokud nebude nastolena ideální beztřídní společnost. Marx považoval za nevyhnutelné, že se pracující třída aktivně časem zhostí své revoluční role. Komunistické myšlenky se ale začaly objevovat již mnohem dříve. Už zhruba od 14. století bylo možné zaznamenat hlasy propagující idealistickou utopickou společnost postavenou na prvcích komunismu. Tato idea se od její skutečné realizace ve století dvacátém značně lišila. Tehdy šlo zejména o křesťanské kněží, kteří ve svých argumentech obraceli daleko do náboženské minulosti. Koncepce komunismu se začala nejvýznamněji rozvíjet až v 19. století jako protiklad k průmyslové revoluci, rozvoji kapitalismu a formování nové střední třídy. Marxův kritik Karl Popper upozorňoval, že ačkoliv on sám s Marxem nesouhlasil, některým mohly jeho teze imponovat a považovat ho za „osvoboditele lidstva“. Brown (2011, s. 24) dále pokračuje, že *„ti, kdo se ve 20. století ujali moci, ať už využívali či zneužívali Marxových myšlenek, se však projeví jako všechno možné, jen ne jako osvoboditelé lidstva. Marxistická teorie, jak ji interpretoval Vladimír Lenin a dodatečně přetvořil Josif Stalin v Rusku a Mao Ce-Tung v Číně, se stala zdůvodněním krutostí diktatury jedné strany.“*

Před jmenování společných rysů komunistických režimů je třeba zmínit podstatu této problematiky. Jindřich Kabát (2011) argumentuje, že skutečný komunismus nikdy v lidské historii neexistoval a Archie Brown (2011) upozorňuje na vysokou proměnlivost komunistických režimů v čase i prostoru. Proto může být obtížné jasně definovat jejich společné znaky, což dokládají i slova tehdejšího amerického politologa J. H. Kauského: *„Komunismus začal v různých hlavách znamenat naprosto odlišné věci a jeho jménem byly prosazovány zcela jiné politiky. Jako popisná analytická kategorie se tak stal komunismus zbytečný, tj. už dlouho nemá žádný význam označovat nějakou konkrétní osobu, hnutí, organizaci, systém nebo ideologii jako komunistické“* (Brown, 2011, s. 136) Přesto počáteční nesnáze Brown přesto definoval několik obecných znaků vlastních všem komunistickým

režimům. Všechny komunistické státy podléhají výrazné politické a hospodářské organizaci, která je společnosti vnucována. Komunistická strana má nezpochybnitelnou vedoucí úlohu, později zakotvenou i v ústavách. Vyšší pozice všech institucí zaujímají pouze členové strany, moc se tak v podstatě nedělí. Absolutní monopol komunistické strany je vykládán jako diktatura proletariátu, protože strana vykonává vůli pracujícího lidu a jedná tak pouze v jeho zájmu. Dále zde funguje pojem, který vzešel od Lenina, tzv. demokratický centralismus. Teorie říká, že se první o problémech demokraticky diskutuje, dokud se nedojde k všeobecnému souhlasu. Poté strana toto rozhodnutí změní v realitu podle přísných přesně daných pravidel. Praxe je však spíše taková, že jde víceméně o striktně hierarchický systém, který umožňuje diskuzi pouze vertikálním směrem shora dolů, přičemž se od všech orgánů vyžaduje přísná disciplína. Pokud jde o výrobní prostředky, převládá nekapitalistické vlastnictví. Tím se má na mysli státní vlastnictví v případě průmyslové výroby a kombinované vlastnictví v případě zemědělství. To je téměř jediné odvětví, které umožňuje soukromé aktivity. Jelikož většina výrobních prostředků je v rukou státu, ten i kontroluje a rozhoduje. Neexistovala tak konkurence, stát udával příkazy na vyrobené množství, udával ceny a ovlivňoval kariéru svých občanů. Propojenost politiky a ekonomiky zajišťovala straně absolutní moc, protože se občané neměli kam jinam obrátit v případě nesnází či nesouhlasu s postupy státních orgánů. Ekonomie i politika je tak ohraničena ideologií, která vysvětlovala, a zároveň udávala pravidla žádoucího sociálního vývoje. Budování komunistické společnosti je stavební kámen oficiální ideologie a důležitým úkolem pro stát právě proto, že „*legitimita vládní strany spočívá na její úloze vést lidi k danému cíli*“ (Brown, 2011, s. 144). Tím se jinými slovy vysvětlovala kompetentnost strany, jelikož prohlašovala, že disponuje veškerými potřebnými vědomostmi a zkušenostmi k dosažení konečného cíle, a to samosprávné komunistické společnosti. Strana tak tímto mohla omlouvat své veškeré kroky, protože byla „majitelkou posvátné pravdy“ a využívání všech možných prostředků k dosažení cíle bylo považováno za dovolené. V tomto úsilí se komunistické vlády navzájem podporovaly v rámci mezinárodního komunistického hnutí. Povzbuzení, motivace, pocit sounáležitosti i finanční pomoc byl významným prvkem tohoto hnutí, které udržovalo systém pohromadě.

Jindřich Kabát (2011) přináší soupis znaků komunistické diktatury převážně z psychologického hlediska. Jedním ze jmenovaných rysů je neúměrný tlak na jedince i celou společnost za účelem manipulace, vyvolání strachu, a tak i udržení moci. Represivní charakter státu totiž má za cíl vyvolat poslušnost a loajalitu obyvatel k režimu. Strach zde

však funguje spíše nepřímo, kdy exemplární případy slouží především k zastrašení. Tyto mechanismy jsou tedy dávkovány v menší intenzivně, ale musí být trvalého charakteru. Kabát argumentuje, že na náhlý a brutální záchvat strachu se člověk dokáže lépe aklimatizovat než na každodenní menší podněty. Typická je všudypřítomná nejistota, kdy každý aspekt života dokáže vyvolat neustálý pocit ohrožení, který se následně může kdykoliv změnit v realitu. Ve společnosti tak panují nepsaná pravidla, které je nutné dodržovat, aby se člověk nepříjemným následkům vyhnul. Každý jedinec je svázán určitými zvyklostmi chování na základě věku, původu či aktuální sociální role. Na projevy individuality a vlastní úsudek zde není místo. Přesto je podle Kabáta v komunistickém režimu velmi obvyklý chaos, kdy je jednou chování odměněno a podruhé je to samé chování potrestáno. Případně se může dokonce stát, že jakákoliv akce přinese nepříjemný následek. Člověk je potom nucený jednat, ačkoliv není zcela jasné, co je přesně třeba udělat a jaká reakce je v dané situaci žádoucí. To jen dále posiluje strach, stres, neklid, absurditu a pocity chybějící perspektivy budoucnosti.

Chaos a stres působí na lidskou psychiku obzvláště destruktivně zejména v případě, kdy nelze jednoznačně identifikovat nositele nebezpečí. V takové situaci začne pracovat představivost, která v děsivém očekávání přiživuje ty nejhorší scénáře. Tento psychický nápor organismus značně oslabuje, vyčerpává, až se nakonec člověk uchyluje k jakémukoliv řešení, které znamená alespoň částečnou úlevu.

Dalším nebezpečným prvkem je diferenciací společnosti, izolovanost a vykořenění jednotlivců. To jsou mechanismy, které přímo podporují zvýšené hladiny stresu v populaci a neschopnost jednat. *„Samota je nebezpečný prvek v totalitních režimech. Rozdělení lidí a jejich izolace je základem mechanismů moci. Proto každé setkání, jakákoliv skupina, která může riskovat shromáždění a svobodnou výměnu názorů, představuje neuvěřitelnou posilu a úspěšně bortí režimem vytvářený pocit samoty a strachu. Jakmile nejsem sám, je i účinnost režimu půlena a dále dělena. Proto totalitní režim reaguje tak bouřlivě a násilně na obyčejná lidská setkávání.“* (Kabát, 2011, s. 34) Chování obyvatel na veřejnosti podléhá určitým očekáváním, a stejně tak i zábava a setkávání je regulované státem. Přílišná uvolněnost a optimismus se jeví nepatřičně, a tím pádem jsou tyto projevy pro režim podezřelé. Obecně je radostné nadšení povoleno převážně pro práce, které jsou prospěšné pro ideologii a schválené režimem. Ten si totiž nárokuje kontrolu všech možných aspektů lidského chování, k čemuž využívá důmyslných prostředků sledování. Zároveň pobízí obyvatelstvo i ke sledování svých spoluobčanů a kontrole vlastních skutků. Za účelem zlomení jakéhokoliv

odporu režim vyžaduje naprostou loajalitu a oddanost. Požadované vlastnosti jsou následně demonstrovány prostřednictvím povinných prorežimních aktivit.

Existují i adaptace komunistické ideologie na místní specifické podmínky, které poté přebírají pojmenování obvykle po svém hlavním představiteli. V Číně lze hovořit o Maoismu a na Kubě o tzv. Fidelismu nebo Castrismu.

Tato kapitola představila definici demokracie a definici nedemokracie a následně ji rozvedla v konkrétní popis autoritářského, totalitního a komunistického režimu. Další kapitola uvede do praxe tuto teorii na případové studii Číny.

3. PŘÍPADOVÁ STUDIE: ČÍNA

Čína je unikátní země s jedinečnou historií, gigant v rozloze, ekonomice i světové diplomacii. Sama se vždy označovala za „Říši středu“, tedy vyvolené země, okolo které se točí vše ostatní. Vnitřní Čína bez autonomních oblastí však zaujímá poměrně malou rozlohu, proto je pro ni zásadní udržet jednotu alespoň navenek, aby si tak ponechala své výsostné postavení v mezinárodních vztazích. To však vede k častým represím a porušování lidských práv. Ambice Číny se již nejednou negativně projevíly v násilném charakteru režimu. *„Od roku 1949 do roku 1976 Čína zažívá hospodářské a politické úchylky maoismu. V letech 1979 až 1997 Teng Siao-pching uskuteční radikální reformy, s jejichž dědictvím se dnes musejí vyrovnávat jeho následovníci.“* (Dufour, 2006, s. 16)

Aby bylo možno pochopit přítomnost, je třeba znát minulost, protože ta vždy, a v případě Číny obzvlášť, přítomnost ovlivňuje. Proto tato kapitola první představí ve stručnosti sled historických událostí, které začínají uchopením moci Mao Ce-tungem a končí 21. stoletím. Následně je představena analýza lidskoprávní situace v obou obdobích a závěrečné stručné shrnutí.

3.1 Historický kontext

Vítězství Komunistické strany Číny (KS Číny) v roce 1949 předcházely dlouhé roky občanské války mezi Nacionalistickou stranou, tzv. Kuomintangem, původně založenou Sunjatsenem a později vedenou Čankajškem, a jejich původními spojenci, komunisty vedených mladým revolucionářem Mao Ce-tungem. K neklidu v zemi rovněž přispěla druhá světová válka a napadení ze strany Japonska. Prvotním podnětem k tomuto chaosu bylo nucené otevření Číny světu a zhroucení poslední čínské dynastie Čching v roce 1911. Zaostalá země se po mnoha prohrách nutně potřebovala přizpůsobit soudobým pravidlům, aby se vyrovnala západním mocnostem. Sunjatsen však v jeho úsilí modernizovat zemi narazil na odpor vojenských velitelů bývalého režimu, stejně jako jiných lokálních samozvaných vůdců a tyranů, kteří se snažili ovládnout zemi, a přitom vykořisťovali vlastní území. Proto první léta existence Čínské lidové republiky (ČLR) lidé vítali.

3.1.1 Čínská lidová republika

Cílem komunistického vedení bylo pozvednout zchátralou Čínu po letech nepokojů na světovou velmoc, což mělo být zajištěno přechodem k socialismu a vytvořením komunistické společnosti. Při transformaci země se její vůdci spoléhali především na pomoc Sovětského svazu (SSSR), který měl již v tomto směru zkušenosti. Strana oficiálně přijala marxismus-leninismus a modernizace země se tak měla realizovat skrze třídní boj a následné vítězství rolnické třídy. Odhodlanost strany dosáhnout hospodářského růstu a silné politické základny jí zajistila širokou podporu obyvatelstva. (Liščák, 2002) Atmosféru tehdejší Číny popisuje Fairbank (1998) následovně: *„Byla tu vítězná armáda venkovských chlapců, kteří byli nesmírně ukáznění, zdvořilí a ochotní, na rozdíl od opačného pólu, který představovala drancující násilnická vojska militaristů, a dokonce i odcházející Kuomintang. Byla tu odhodlaná vláda, která doopravdy chtěla dát všechno do pořádku – a to nejen pokud jde o kanalizaci a ulice, ale i o žebráky, prostitutky a drobné zločince, kteří byli do jednoho nahnáni na převýchovu. Byla tu Nová Čína, na kterou mohl být člověk hrdý, Čína, která zvládla inflaci, zrušila výsady cizích mocností, skoncovala s kouřením opia a s nemravností vůbec a přiměla občanstvo k mnoha společensky užitečným činnostem, jako například k opravám veřejných děl, šíření gramotnosti a zdravotní péče, sbratřením s nejnižšími třídami a ke studiu nové demokracie a Mao Ce-tungových myšlenek. (...) Až příliš pozdě občané pochopili, že tato Země zaslíbená je založena na systematické kontrole a manipulaci. Organizace KS Číny postupně prorůstala společností, stanovila modely chování, předepisovala, jak myslet, a potlačovala individuální odchytky.“* Následovala konsolidace politické moci a období reforem, které měly za úkol zbavit se starých pořádků.

V roce 1950 vešla v platnost pozemková reforma, jejímž cílem bylo vyvlastnění, a následné přerozdělení půdy. Tímto byla zlikvidována třída velkostatkářů. Dělo se tak většinou za pomoci brutálních prostředků: *„Veřejné procesy, masová obvinění a popravy vytvořily atmosféru teroru, a i když se odhady liší, je jasné, že bylo vyvražděno několik milionů lidí“* (Fairbank, 1998, s. 392) Od roku 1953 poté začala vznikat zemědělská družstva, a tak se čínský venkov vydal cestou ke kolektivizaci. Rolníci již nevlastnili půdu ani vlastní práci a byli nuceni podílet se na kolektivních aktivitách. Vesničané dostávali přiděly obilí pouze v místě svého bydliště, proto nebylo možné cestovat. Lidé byli připoutáni ke své půdě. Stát přitom diktoval, co a kolik pěstovat, a poté skupoval za nízké ceny „přebytky“, které distribuoval do

měst, aby zasytil rostoucí počet obyvatel a dokázal financovat průmyslovou expanzi. Zároveň se zrodily nové elity rolnické společnosti, ambiciózní mladí aktivisté, kteří byli schopni nalézt cestu k moci v nové struktuře pochlebováním nadřazeným funkcionářům a utlačováním podřazených zemědělců. V novém světě totiž rozhodovaly známosti a protekce.

Majetek byl zkonfiskován také nepřátelům revoluce. Rozběhly se politické kampaně proti oponentům režimu, stoupcům Kuomintangu, členům starých vládnoucích vrstev, kapitalistům a všem dalším, jejichž smýšlení nebylo v souladu s novou lidovou republikou. Legitimita policejních akcí namířených proti všem těmto podezřelým vycházela z vlny vlastenectví během korejské války, v níž Čína spolu se Sovětským svazem vojensky podporovala Severní Koreu. Tím se potvrdila čínská orientace na východní blok, a naopak se prohloubil rozkol mezi Čínou a Západem.

Rozporuplný byl rovněž vztah státu k intelektuálně založené skupině obyvatelstva. S ohledem na rozložení městského a venkovského obyvatelstva, kdy to venkovské výrazně převažovalo, byla většina členů této skupiny spojena s městem. Na jednu stranu byla vzdělaná vrstva potřebná při budování nového státu, protože samotné kádry nedisponovaly relevantními znalostmi, na tu druhou ale byli podezíráni z nedostatečné loajality a pochybných buržoazních poměrů. Proto byly převýchovné programy namířené i na obyvatele s vyšším formálním vzděláním, aby si je režim naklonil na svoji stranu. První bylo třeba zdiskreditovat západní vědu, odsoudit všechny knihy a publikace bez proideologického vyznění a veřejně ponížit univerzitní profesory a všechny učence. Čínu ovládly celonárodní kampaně namířené proti nechtěným prvkům chování. *„Na počátku padesátých let profesori čínského vzdělávacího systému procházeli po stovkách převýchovou. Od každého se vyžadovalo, aby odhalil svůj někdejší podlézavý vztah ke kapitalistickému imperialismu, přiznal svůj hluboký pocit viny z takové zrady čínského lidu a vyjádřil svou vděčnost předsedovi Maovi, že ho nyní přivedl k novému názoru. Synové význačných otců se jich museli zřeknout jako reakcionářů. Každé takové přiznání, když bylo přijato ke zveřejnění, předkládalo velmi umné zdůvodnění, proč viník pošpiněný zly starých pořádků už nemůže sloužit mládeži jako vzor. Tak se podařilo profesory strašlivě ponížit a šikovně zničit představu, kterou o nich veřejnost měla.“* (Fairbank, 1998, s. 404) Nové učební osnovy kopírovaly ty sovětské a povinným cizím jazykem se stala ruština. Školství se také začalo zaměřovat převážně na technické a přírodní vědy, aby produkovalo praktické pracovníky do rozvíjejícího se těžkého průmyslu.

Prosovětské zaměření se projevilo i při budování nového politického systému, kdy vznikaly ministerstva a vládní instituce přesně podle sovětského modelu. V roce 1954 byla vytvořena nová ústava rovněž podle vzoru SSSR, jak ji v roce 1936 vyhlásil Josif Stalin. Výsledkem bylo posílení centralizace moci a vytvoření kultu Mao Ce-tunga jako předsedy státu a jediné autority. O rok dříve byl také představen první pětiletý plán, tzv. pětiletka. Byl zaměřen především na industrializaci Číny a rychlý rozvoj těžkého průmyslu. Mnoho obyvatel venkova se v tomto období začalo stěhovat do měst za prací v rozrůstajících se městských továrnách, které měly přetvořit konzumní města ve výrobní.

Továrny a veškeré výrobní prostředky se dostaly do rukou státu obvykle násilně. Jejich vlastníci byli nuceni odevzdat majoritní podíl státu za takovou výkupní cenu, která úřadům připadala „vhodná“. Někteří tak mohli zůstat na svých postech jako zaměstnanci státu, čili bez významného podílu moci. Mnoho z nich však bylo odstraněno nebo povoláno k soudu pod záminkou obvinění z nabízení úplatků, neplacení daní či jiných trestných činů. (Liščák, 2002; Mirsky, 2009; Fairbank, 1998)

V prvních letech existence ČLR tak došlo ke konsolidaci politické moci a státní správy, důmyslné kolektivizace zemědělství, průmyslu a obchodu. Stát nenápadně pronikl do každé sféry života svých občanů, a tak každý krok podléhal přísné kontrole strany. K postupnému totálnímu ovládnutí společnosti možná také přispěly prvotní úspěchy. Jakmile se vládě podařilo odvrátit pohromu v podobě inflace, zvýšila daně, a tak se do státního rozpočtu dostalo mnohem více prostředků k budování republiky. Nastal prudký ekonomický růst, zvyšovaly mzdy i zemědělská produkce a počet dětí navštěvující základní školy se zdvojnásobil. (Fairbank, 1998)

Brzy se však začaly objevovat zásadní problémy systému. Následování příkladu Sovětského svazu se ukázalo být nemoudré. Jednak kvůli mnohem nižší životní úrovni, jednak kvůli obrovskému nepoměru venkovského a městského obyvatelstva. Sovětský svaz sice Číně pomohl k nastartování rozvoje, nikoliv však ve formě dotací, nýbrž ve formě půjček, které za nedlouho musela Čína začít splácet. Objevily se tak pochybnosti o sovětské pomoci a spolu s pozdějším ideovým rozkolem mezi oběma zeměmi brzy přišlo ochlazení vztahů. Dále se zemědělský sektor nakonec ukázal jako nedostatečně výkonný pro další rozvoj země. Přes kolektivistické snahy produkce příliš nerostla. Urbanizace ve městech následně předstihla industrializaci, což způsobilo nezaměstnanost. Zároveň však stát nutně potřeboval pomoc odborníků v řízení továren a obchodu ve městě, aby podpořil rozvoj těžkého průmyslu, avšak

nakonec dal přednost politickému smýšlení před zkušenostmi. (Mirsky, 2009) Do vedoucích míst postupně obsadil pouze oddané revolucionáře, plně loajální zastánce komunismu, místo vzpurných intelektuálů a nadaných odborníků, kteří začínali mít proti režimu výhrady. Tito členové sice povětšinou pocházeli z dobrých proletářských rodin, nicméně jim chybělo potřebné vzdělání a zkušenosti s řízením a rozvojem státu. Místo řešení problémů modernizace nabízeli fanatismus, antiintelektualismus a xenofobii. (Fairbank, 1998) Mao se tak musel vypořádat s novými výzvami v podobě postupného úpadku jeho režimu. Pomalu se schylovalo k začátku nové fáze čínských dějin, během níž mělo dojít k výraznému rozvoji země a vyrovnání sil se světovými mocnostmi, k tzv. velkému skoku vpřed.

3.1.2 Velký skok

Prohlubování problému se KS Číny snažila odvrátit novou radikální politikou, která měla za cíl znovu nastartovat prudký ekonomický růst, a také ideologické uvědomění populace. Důraz byl kladen na další rozvoj zemědělství: rolníci organizovaní v pracovních skupinách měli pracovat společně ještě intenzivněji, zúrodňovala se dosud neplodná půda, budoval se zavlažovací systém, rozšiřovaly se malé lokální průmyslové podniky, mimo jiné v roce 1958 začala i kampaň na výrobu domácí oceli, a zavedly se také společné jídelny, aby se pro práci uvolnily i ženy. Zemědělci měli zajišťovat zdroje potřebné pro rozmach venkova i měst.

Mao očekával prosperitu obou klíčových sektorů země, zemědělství i těžkého průmyslu. (Mirsky, 2009) Takové vizi z počátku nahrávalo hned několik faktorů. Pro Čínu bylo z historické perspektivy běžné poslouchat jednu centrální autoritu, jejíž příkazy musely plnit podřízené orgány na nižším hierarchickém stupni. Rovněž však bylo obvyklé, že úředníkům šlo především o pozitivní hodnocení shora, tudíž se soustředili především na plnění příkazů, nebo alespoň na podávání nadhodnocených zpráv o stavu ve družstvech. Rolníci byli následně nuceni hlášení opravdu splnit, což na počátku nepředstavovalo významnou překážku, ačkoliv šlo zejména o cíle přehnaně ambiciózních členů kádrů bez ekonomického vzdělání, kteří mezi sebou navzájem soutěžili. Díky historické zkušenosti byla tato společenská vrstva zvyklá nejen poslouchat autority, ale také jim důvěřovat. Navíc všichni věřili společnému cíli, a to vybudovat úspěšnou Čínu. To mělo podle Fairbanka (1998, s. 409) své důsledky: *„Tato důvěra otevírala dveře utopiím a iluzím, protože stranické kádry, rekrutující se stále častěji z horních vrstev rolnictva, byly připraveny s nadšením a horlivostí*

následovat vůdce a strhnout masy s sebou. A tak poslušnost místních orgánů vůči straně spolu s osobním kultem Mao Ce-tunga dokázaly vyvolat davovou hysterii, kdy lidé pracovali čtyřicet hodin denně a odvrhli svůj navyký způsob života.“ Vlnu optimismu dále ještě posílilo nezvykle dobré počasí v roce 1958, které přineslo nadměrnou sklizeň. Na základě těchto úspěchů vláda naplánovala nepřiměřený růst produkce i na další rok.

Rok 1959 však znamenal pro Čínu katastrofu. Kritické byly zejména tři faktory, které všechny dohromady způsobily smrt několika desítek milionů lidí (Mirsky [2009] zmiňuje 20 milionů, Fairbank [1998] rozmezí zhruba 20 – 30 milionů, mírnější odhad nabízí Horálek [2013], a to 7 – 11 milionů přímých obětí, vychází však z oficiálních statistik ČLR, a zároveň upozorňuje, že reálné číslo může být až pětinasobné). Jako první z nich lze jmenovat přírodní podmínky, které již nebyly tak příznivé jako předešlý rok. Čína zažila období nevídaného sucha kombinovaného s rozlehlými záplavami, což mělo za následek značné snížení úrody. Za druhé, se nadměrná horlivost některých straníků, oproti všeobecnému očekávání, ukázala jako překážka rozvoje. Ti totiž přehlíželi zemědělské neúspěchy a odmítali přiznat menší sklizeň centrálnímu vedení. Státní odvody se tak nestále zvyšovaly, aniž by se zvyšovala produkce, což následně vyústilo v hladomor. Podvýživa dále způsobila větší náchylnost k nemocem, které se tak často stávaly fatální. Nepomohl ani rychle zavedený program na zpracování železa a oceli. Obyvatelé narychlo stavěli pece, roztavovali nástroje a vykacovali zalesněné plochy kvůli palivovému dříví. To nakonec vedlo k nekvalitním produktům a dalšímu zhoršení přírodních podmínek. Za takových okolností se krize postupně přenesla i do měst a začala padat také produkce v průmyslu. Několik milionů lidí se muselo vrátit zpět na venkov, protože pro ně ve městech nebylo dostatek obživy. Třetím krizovým bodem byla Maova neústupnost v politice rozvoje obou stěžejních sektorů současně. V úspěšných společnostech totiž inovacím v průmyslu obvykle předchází rozmach zemědělství. Mao se však za žádných okolností nechtěl vzdát své strategie „chůze po dvou nohách“. V roce 1959 dokonce došlo k revizi tehdejšího vývoje a Mao se neváhal zbavit svého oponenta Pcheng Te-chuaje za kritiku Velkého skoku. Spolu s pokračováním politiky tak také začala nová kampaň proti „pravičáckým živlům“. To, že se ekonomika země zhroutila, si vedení začínalo uvědomovat až o další rok později.

Reakcí byly nápravné programy, zajištění kompetentnějších hlášení o stavu zemědělství a naprosté ovládnutí obyvatelstva. Někteří byli posíláni na práci na venkov, někteří byli svázáni se svou prací v průmyslu. Státní průmyslové podniky poskytovaly

významné benefity, nicméně i tak museli pracovníci utratit velkou část platu za běžné potřeby, a stali se tak na své práci závislí. Projev jakéhokoliv nesouhlasu se stranou znamenal hrozbu propuštění a ztrátu privilegií. Stát se tak v této době nemusel potýkat s otevřeným odporem obyvatelstva, ačkoliv napjetí bylo zřejmé. Důvodem byly čistky ve straně a vzdělávací programy, které měly za cíl sjednotit obyvatelstvo a odstranit elitní třídu vzdělanců. Zaváděly se školy s pracovním-studijním zaměřením a učební plány se zjednodušovaly, aby bylo vzdělání dostupné i zástupcům rolnické třídy. Ačkoliv studenti z tradičně intelektuálních rodin čelili kvůli svému původu řadě obtíží, stále tvořili převážnou většinu na těch nejlepších školách, přičemž ve městech byla velká poptávka po kvalifikovaných absolventech, a tak se rozvrstvení společnosti dále posílilo. (Fairbank, 1998)

Toto selhání Maa nenechalo klidným. Pokusil se tak znovuobnovit revolučního ducha a začal se soustředit se na ozbrojené síly ČLR, tzv. Čínskou lidově osvobozenou armádu (ČLOA), která byla vybrána pro transformaci na modelovou maoistickou organizaci. Ideologická indoktrinace započala publikací s názvem „Citáty z díla předsedy Maa“, tzv. rudé knížky. Ta obsahovala zjednodušený politický odkaz Mao Ce-tunga a znamenala nucenou převýchovu. K úspěchu přispěla přirozená vojenská disciplína a uniformita, která mazala veškeré třídní rozdíly. Členové ČLOA byli později dáváni za příklad většinové populaci a byli obsazováni i do vládních úřadů, čímž se potvrdila jejich významná politická úloha jako vzor režimu. Tento princip vedení k ideologické čistotě se osvědčil, čímž se vytvořily podmínky pro další etapu čínských dějin. (Mirsky, 2009)

3.1.3 Kulturní revoluce

Mao Ce-tung, jehož reputace po neúspěchu politiky Velkého skoku utrpěla, a proti kterému se dokonce ve straně začalo formovat umírněnější křídlo, formálně roku 1966 vyhlásil Velkou proletářskou kulturní revoluci ve snaze obnovit svoji moc a znovu získat kontrolu nad KS Číny. Cílem revoluce bylo konečné odstranění přežitků kapitalismu, Maových kritiků a nepřátel v čele strany, kteří měli být nahrazeni stejně smýšlejícími straníky. Bylo třeba vymýtit staré myšlení, starou kulturu a vymazat čínskou historii. Jediným povoleným kultem byl kult Mao Ce-tunga a jeho Rudá knížka jeho citátů nabyla na důležitosti jako prostředek indoktrinace. Období kulturní revoluce uvrhlo zemi na několik let do chaosu, brutality a částečné anarchie.

Zajímavě shrnuje tuto část dějin Fairbank (1998, s. 422), jenž vysvětluje, jak vůbec

mohlo v Číně dojít k takovým historickým zvratům: „*Při pohledu na Kulturní revoluci v Číně si proto musíme představit společnost, jež se nechá řídit Velkým vůdcem a stranickou diktaturou jenom proto, že jsou její občané politicky pasivní a poslušní úřadů a moci. Nemají žádná lidská práva, protože byli vychováváni v přesvědčení, že domáhání se lidských práv (například náležitého soudního procesu) by bylo sobecké a protispolečenské, a tudíž hanebné. Krom toho jsou na to přísné tresty. Celý tento problém začíná na venkově v čínské vesnici, kde dodnes zanechalo stopu konfuciánské učení o společenském pořádku založeném na poslušném podřízení se moci.*“

Soukmenovcem Maa se za doby Kulturní revoluce stal Lin Piao, který se už dříve zasadil o politizaci armády. Strana prorůstala armádou a armáda pronikala do orgánů státní správy. Vojáci byli obvykle i členové strany, a tak armáda hrála klíčovou roli jako politicko-vojenská opora státního zřízení. Hlavním velitelem ČLOA, která sehrála důležitou roli, když měla za úkol nebránit Rudým gardám v jejich aktivitách, byl předseda KS Číny, tedy sám Mao Ce-tung, což tvořilo základy jeho moci. Zároveň začal Mao pomalu odstraňovat straníky, kteří nebyli příznivci jeho politiky, a naopak se obklopil pouze svými stoupenci. Oběťmi se stali i členové onoho umírněného křídla, například významná postava dalších čínských dějin, Teng Siao-pching, byl nyní označen za nejvyššího zrádce, zatčen a veřejně urážen. Reorganizací strany si postupně vydláždil cestu k zahájení jeho nové revoluce. Zajímavostí také je, že posílil svůj kult „nadčlověka“ uspořádáním společného plavání v nejdelší Čínské řece Jang-c'-ťiang a svým výkonem podle dobových médií vytvořil světový rekord. Tím dal lidu jasně najevo, že je stále schopný vést revoluci.

Během kulturní revoluce upadlo v nemilost všechno, co mohlo být jakkoliv spojováno se starými pořádky, proto Mao spatřoval naději zejména v síle nové generace mladých studentů jako nástroje revoluce. Oslovení a mobilizace radikálních studentů proběhlo roku 1966, kdy se v univerzitních kampusech začaly objevovat plakáty nebádající k napadání a přímé dehonestaci univerzitních profesorů, kteří typicky představovali objekty starého myšlení. Začaly vznikat mládežnická uskupení, tzv. Rudé gardy, složené z žáků a studentů, kteří měli naplnit Maovu představu nové Číny. Zemí se šířilo hnutí proti revizionismu, proti kapitalistickým živlům, proti cizímu, proti úředníkům, intelektuálům i členům strany. Zkrátka všem, kteří se i jen náznakem lišili od základní názorové orientace. Podezřelí byli nicméně všichni, kteří se nějak lišili nebo byli v jakémkoliv ohledu nadprůměrní. Terčem Rudých gard se stali spisovatelé, vědci, umělci i vedoucí představitelé kádrů, kteří byli viněni ze špatného

úsudku a ideologických chyb předešlých let. Ničily se historické památky, chrámy i kostely, rabovaly se muzea a čínská opera měla povolené pouze ideologicky vhodné hry. Propaganda a fanatismus ovládly celou společnost. Mao dával duchovní obrodě národa přednost před hospodářským rozvojem, a aby měla mládež čas na tento revoluční boj, zrušil výuku, a následně zavřel školy. Rudé gardy však brzy podlehly frakcionářství a jednotlivé skupiny mezi sebou navzájem bojovaly, přičemž každá z nich fanaticky tvrdila, že jedině ona naplňuje pravý Maův odkaz. Později propuklo násilí i za pomoci regionálních vojenských oddílů. Docházelo nejen ke slovnímu napadání, ale i fyzickému mučení a země se nacházela na pokraji občanské války. Rudé gardy tak dotvořily konečný obraz destrukce společnosti. *„Ať už bylo Maovým romantickým záměrem cokoliv, Rudé gardy rozpoutaly brutální vládu teroru, vnikaly do domovů bohatších spoluobčanů a intelektuálů, pálily knihy a rukopisy, ponižovaly, mlátily a dokonce zabíjely jejich obyvatele, a to vše ospravedlňovaly revolučním bojem proti ‚čtyřem starým‘ – starým myšlenkám, staré kultuře, starým zvyklostem a starým návykům. Tato studentská mládež ve věku od devíti do osmnácti let, se potulovala po ulicích s rudými páskami na rukávech a zastavovala kohokoli, kdo jí připadal zasažený tradičním vzděláním nebo cizími vlivy, a na místě nad ním vykonávala své pojetí spravedlnosti“* (Fairbank, 1998, s. 432 - 433) Poté, co Rudým gardám měli pomoci vojáci ČLOA, se situace ještě více vyhroutil. Frakce se začaly tvořit i v armádě a násilí dosáhlo nového rozměru. Aby Mao neztratil kontrolu nad situací, rozpustil Rudé gardy, studenty poslal na venkov, a jejich místo zabrali tzv. Revoluční rebelové, jejichž taktiky však nebyly méně brutální. Tváří v tvář nastalému zmatku byly přijaty nové stanovy na 9. sjezdu strany roku 1969, ačkoliv dozvuky teroru pokračovaly ještě v 70. letech. Skutečně tento proces ukončila až Maova smrt v roce 1976, což následně potvrdil 11. sjezd strany následujícího roku. Následky však dlouhodobě ovlivnily další vývoj ČLR. (Fairbank, 1998)

Kulturní revoluce se oproti Velkému skoku odehrávala ve městech a rolnického obyvatelstva se dotkla jen okrajově. Nešlo zde totiž o mobilizaci zemědělské populace, ale mladého studentstva. Záměr předsedy Maa bylo znovuvytvoření silné komunistické a jemu loajální strany. Bývalí funkcionáři tak byli nahrazeni mladými lidmi bez předešlých zkušeností, stále však mnoho funkcí zastávali členové armády. Vzhledem k tomu, že pro Maa bylo prioritní ideologické očištění společnosti, zemi úplně pohltila revoluce a ekonomika, které se dostalo jen málo pozornosti, se tak se rychle začala zhroutit. Nakonec bylo potřeba znovu zpřístupnit vzdělávání, ačkoliv v tomto případě šlo zejména o kolektivní studium politických

záležitostí. Vzhledem k dřívějšímu revolučnímu charakteru čínské společnosti byla autorita učitelů ve školách nesmírně problematická. Byly zavedeny i nové programy na smazání rozdílů mezi společenskými třídami a omezení elitářského charakteru školství. Zástupci politických kádrů i studenti podléhali novým požadavkům a museli se věnovat zemědělské činnosti, obvykle ve vzdálených provinciích. Lékaři museli rovněž poskytovat péči i na vesnicích a zaučovat své venkovské kolegy. Ani po desetiletích neúspěšných experimentů se tak Mao nevzdal své vize nové čínské společnosti, uniformní a rovnostářské, a přiblížil se jí zase o trochu více.

V politických kruzích se začaly objevovat dohady o nástupnictví, které se pak dále zintenzivnily, když Mao roku 1972 postihla silná mrtvice. Mezi Maem a jeho blízkým spolupracovníkem Lin Piaem propukly neshody a Lin za nejasných okolností zemřel. Propaganda z něj následně udělala zrádce a do politické hry opět vstoupil dříve zatracovaný Teng Siao-pching. Kolem Ma se tak vytvořily dva tábory, přičemž jeden měl v úmyslu pokračovat v Kulturní revoluci. Tzv. Gang čtyř v čele s Maovou manželkou Ťiang Čching reprezentoval radikální směr, třídní boj, xenofobii a antiintelektualismus. Na druhé straně stál Teng Siao-pching s Čou En-lajem, kteří usilovali o modernizaci země, ekonomický růst, stabilitu a rozvoj vzdělání. Pro své názory byl však obviněn z „pravického úchylnářství“ a k radosti Gangu čtyř čelil opět široké kritice a očerňující kampani. Teprve Maova smrt a likvidace radikálního křídla rozhodly o dalším směřování čínských dějin. (Mirsky, 2009; Liščák, 2002)

3.1.4 Čína od smrti Mao Ce-tunga po současnost

Po Maově smrti se k moci opět dostal reformista Teng Siao-pching a pro Čínu začala nová éra. Ačkoliv nezastával formální funkci prezidenta, dokázal prosadit jeho plán čtyř modernizací týkající se průmyslu, zemědělství, vojenství, vědy a techniky, na jehož základě byl v roce 1978 vyhlášen desetiletý plán rozvoje země. Tento rok se dá považovat za významný milník, jelikož odstartoval postupné otevírání Číny světu. Vrcholní představitelé KS Číny měli v úmyslu upustit od radikálních Maových myšlenek a doufali, že zahraniční kapitál by mohl zemi pomoci modernizovat a napravit tak masivní poškození systému po Kulturní revoluci. Došlo tak k nebývalým a pro Čínu netypickým změnám: obnovil se zahraniční obchod, na území země mohli vstoupit zahraniční investoři, začaly se aktivně budovat diplomatické vztahy, v menším měřítku se umožnila privatizace, zaváděly se reformy na

venkově, prováděly se experimenty na poli peněžního hospodářství, bankovníctví a byly vybrány tzv. zvláštní ekonomické zóny na jižním pobřeží s liberálnějšími pravidly, pozdější ekonomický zázrak Číny. (Mirsky, 2009; Liščák, 2002)

Ekonomický boom se projevil i v jiné lidské sféře, a to v porodnosti. Ačkoliv po Velkém skoku se porodnost snižovala, na konci 70. let překročila populace Číny hranici jedné miliardy. Proto se Teng Siao-pching obával, že by populační růst mohl předčít, a tím i ohrozit ten ekonomický. Začal tedy prosazovat systémové omezení porodnosti a na počátku 80. let představil nový program plánovaného rodičovství, která obsahovala i politiku jednoho dítěte. (Horálek, 2013) Politika jednoho dítěte se však netýkala všech, výjimku měli členové etnických menšin nebo ti, jejichž první děti byli nějakým způsobem postižené. Rozdíly byly očividné také mezi rurálními a urbánními oblastmi, přičemž ve městech se politiku dařilo prosazovat mnohem striktněji. V případě porušení nařízení byly aplikovány různé postihy, od pokut po nucené potraty až sterilizaci. Dobrovolné potraty podstupovaly některé ženy po zjištění, že očekávají dívku. V čínské tradici jsou totiž silně preferováni chlapci, protože je to právě syn, který nese dál rodové jméno, dědí a stará se o své staré rodiče. V zemi tak kromě dobrovolných potratů byl zaznamenán nárůst malých dívek opuštěných v sirotčincích nebo vraždy novorozeňat. To později zapříčinilo nesnáze na sňatkovém trhu, méně dětí, které by se postarali o své početné rodinné příslušníky, a také nepříznivé osudy dětí, které byly systému zamlčeny, a tedy oficiálně neexistovaly. Program vydržel v platnosti do roku 2016. (Pletcher, 2020)

Teng Siao-pching měl rovněž zájem o rehabilitaci obětí předešlých dekád. Liščák (2002, s. 160) shrnuje situaci následovně: *„Reformátoři vedení Teng Siao-pchingem se po roce 1978 snažili redukovat úroveň politického nátlaku v čínské společnosti. Miliony obětí minulých politických kampaní byly propuštěny z pracovních táborů (zejména v letech 1978 – 80) a oběti ‚kulturní revoluce‘ rehabilitovány a zbaveny všech ‚třídních nálepek‘. V letech 1982 – 85 KS Číny prováděla ‚očistovací‘ kampaň k obnovení morálky jejího členstva a zbavení se těch, kdo reformy nepodporovali.“* Tím se zlepšily pracovní i společenské podmínky pro mnoho dříve utiskovaných Číňanů, veřejný život se stále více depolitizoval a moc policie se tak omezila. Navíc, stejně jako dřív Mao Ce-tung, i Teng Siao-pching během reorganizace strany dosadil do vysokých pozic stejně smýšlející stoupence, zatímco zarytých maoistů se zbavoval. To vše přispělo k postupné proměně Číny. (Mirsky, 2009; Liščák, 2002)

Také v mezinárodních vztazích se snažila Čína zachovat dobré vztahy, za pomoci nichž

by se mohla domácí ekonomika rozvíjet. Teng Siao-pching přinesl obyvatelstvu větší svobody a ekonomické možnosti. Rychlé reformy však s sebou také přinesly inflaci, korupci a některé další problémy západního světa. Číňané, nyní konfrontováni se západní demokratickou realitou, začali veřejně diskutovat o politice a vyvíjet na vládu nátlak. Režim s odpovědí příliš neotálel a v roce 1979 zatkl a odsoudil člena demokratického hnutí Wej Ťiang-šenga, který podporoval myšlenku zavedení demokracie jako pátého pilíře modernizace. Následné nepokoje se poprvé projevily v roce 1986 a naplno se poté rozhořely o tři roky později. Stejně jako za dob Kulturní revoluce, i v roce 1989 to byli právě studenti, kteří byli hybnou silou odporu vůči vládě. Studenti, kteří vyšli do ulic v mnoha čínských městech, měli podporu i dalších vrstev společnosti. Masové studentské hnutí se nakonec utábořilo na Náměstí Nebeského klidu v Pekingu a požadovalo politické reformy. Někteří účastníci zahájili hladovku a vůdci hnutí začali vydávat prohlášení směřované vládě. Vedení KS Číny však dialog odmítla, a ve snaze zbavit se nebezpečí svého monopolu moci odpovědělo hrubou silou. Byly vyslány tanky ČLOA a 4. června začal ostrý boj. Armáda zabila stovky demonstrantů, zranila tisíce. Po akci zahájila vláda vlnu výslechů, zatýkání, poprav, a také podporovala donašečství. Demokratické hnutí veřejně odsoudilo jako podvratné s cílem vyvolat chaos a svrhnout KS Číny. *„Tržní hospodářství přitom předpokládá také volný trh myšlenek. Čína bude mít s přijetím jednoho bez druhého problémy“*, jak Fairbank (1998, s. 465) upozorňuje na problematickou dichotomii těchto opatření.

Po incidentu na Náměstí Nebeského klidu si vskutku někteří členové starého vedení KS Číny přáli opět zavést konzervativnější politiky, aby upevnili svoji moc. Roku 1992 však tento postup Teng zkritizoval a ekonomické reformy pokračovaly. Spolu s opětovným zaměřením na trh, daně, bankovníctví, obchod a investice se čínská vláda soustředila i na školství. Opět vznikl elitářský systém na základě přijímacích zkoušek, vynikající studenti mohli dokonce vycestovat na pobyt v zahraničí a odborníci z celého světa byli zváni do Číny za účelem zkvalitnění celého systému. A tak se za pomoci Teng Siao-pchinga Čína zřekla fanatického a striktního maoismu a vydala se ambiciózní cestou modernizace a ekonomického pokroku až ke světové velmoci 21. století. V Číně se rodí nová generace, zlatá mládež, která nezažila otevřené násilnosti komunistického režimu a nepoznala nedostatky zdrojů. Nová doba však přinesla nové problémy. Ačkoliv od ekonomických úspěchů odvozuje novodobé vedení KS Číny svoji legitimitu a svoji moc, komplikovaná ekonomika také zapříčinila nerovnoměrný růst. Oproti vyspělému východnímu pobřeží stále panuje relativní

chudoba v zaostalých západních provinciích. Přetrvávají chladné vztahy s Tchaj-wanem, který Čína oficiálně považuje za svou vzbouřeneckou provincii, pokračují střety s muslimskými Ujgury v provincii Sin-ťiang a náboženské neshody v Tibetu, který podléhá restrikci tibetské kultury. Kromě politické a náboženské netolerance čelí země rovněž degradaci životního prostředí.

3.2 Lidská práva za Mao Ce-tunga

Již první roky po svém vzniku měla ČLR silně násilnický charakter. Mao Ce-tung vedl svůj národ od jednoho experimentu ke druhému, a to s katastrofálními výsledky. Jerome Cohen (2019) píše, že „*Komunistická strana Číny svévolně využívá věznění nepohodlných osob k upevnění své moci již od založení Čínské lidové republiky před sedmdesáti lety*“¹³, a zároveň dodává, že „*národní noční můra skončila až Maovou smrtí v roce 1976*“. Inspirace SSSR a sovětskou tajnou policií rovněž naznačuje brutální povahu nového režimu.

S vítězstvím Mao Ce-tunga přišla jediná pravda, ta komunistická, kterou museli všichni horlivě následovat. Li (2010, s. 78) ve své autobiografii vzpomíná na vyprávění svých starších bratrů o dění za Kulturní revoluce: „*Po večerech odcházeli pryč a vraceli se pozdě v noci. Vyprávěli mi pak příšerné historky o rudých gardách, o tom, jak pálí a ničí všechno, co byt jen zavání Západem: knihy, obrazy, umělecká díla, zkrátka cokoliv. Strhávali chrámy a svatyně: Mao chtěl, aby komunismus neměl konkurenci v jiných vírách. Komunismus se měl stát vírou jedinou.*“ Propaganda byla zřetelná ve všech sférách života, indoktrinace se projevovala ve školství a ovládla veřejný i soukromý život. Li dále ve svých pamětech zmiňuje, že na střechách domů nebo sloupech se po založení ČLR nainstalovaly ampliony, které hlásaly Maovu oficiální revoluční doktrínu. Rovněž vzpomínal, jak se ve škole učili číst a psát fráze adorující Mao Ce-tunga: *At žije předseda Mao! Miluji předsedu Maa, miluješ předsedu Maa, všichni milujeme předsedu Maa!* „*Co znamená ten první řádek?*“ zeptala se učitelka Sung dívky, která seděla po mé pravici. *„At žije předseda Mao!“* odpověděla dívenka hrdě. *„Ano, velmi dobře.“* Učitelka se odmlčela. *Rozhlédla se po třídě. „Ano, všichni přejeme předsedovi Maovi dlouhý život, protože nás tento náš velký vůdce zachránil.“* (s. 96) Instrukce se však často měnily podle toho, jakou kampaň Mao zrovna vyhlásil. Žáci se museli

¹³ Přeloženo autorkou z originálu: *The Chinese Communist Party has used arbitrary detention to maintain power since the People's Republic of China was founded seventy years ago.*

učit nazpaměť propagandistické citáty, aktivně se účastnit školních pochodů s rudými vlajkami a plakáty Maa v rukou, a přitom vyvolávat politická hesla. Později, za kulturní revoluce, dokonce mladí členové Rudých gard chodili až k vesničanům domů, aby je učili číst z Maovy Rudé knížky. Nucená politizace obyčejného života zamezila veškerým projevům individuality jedince, nedovolila mu svobodně se rozvíjet, přemýšlet a jednat, čehož KS Číny docílila všudypřítomnou atmosférou teroru a strachu. Společenský život se tak postupně přeměnil v uměle vykonstruovaný produkt maoistické propagandy, která současně přešla od teorie k praxi.

Vše začalo již pozemkovou reformou, kdy byla vyvlastněna půda velkostatkářům, následoval teror vůči kapitalistům a násilná socialistická transformace podniků. (Cohen, 2019) Centrální vláda rozhodovala o životě i smrti. Byla to právě komunistická strana, která poskytovala půdu obyčejným rolníkům, kterou předtím systematicky vyvlastnila za pomoci široké společenské mobilizace a veřejného obviňování vlastníků půdy za útrapy nižší třídy. Poté však stejně venkov vykořisťovala ve prospěch těžkého průmyslu ve městech. (Strauss, 2008) Li (2010, s. 23 - 24) vzpomíná, že *„matčin výdělek, stejně jako výdělek všech vesničanů, byl závislý na počasí a na štěstí. Nikdo si nemohl určit, co bude pěstovat: to rozhodovala centrální vláda v Pekingu. (...) Vláda dostávala první a největší porci úrody, a to za cenu, kterou určila, zbytek se dělil mezi vesničany podle počtu bodů členů rodiny a podle toho, kolik bodů během roku daná rodina nasbírala. Příděly potravin se vypočítávaly podle toho, kolik peněz jste na konci roku vydělali“*. Takové praktiky jsou nejen útokem na soukromé vlastnictví, ale také hlubokým zásahem do lidské důstojnosti. Přebytky, které centrální vláda požadovala od zemědělských komun, představovaly méně než je mezinárodně uznávaný požadavek na minimální porci potravy. Vláda nejen, že rozhodovala, kdo kolik bude jíst, ale vyvíjela nepřiměřený tlak na rolníky, aby produkovali víc, aby jim také víc mohli v rámci kvót odejmout. Forma vyvlastnění, organizace venkova a nedostatečné příděly jídla se neslučují se současným pojetím lidských práv.

Problematické bylo také omezování volného pohybu obyvatel v rámci tzv. systému hukou, který v podstatě doplňoval pozemkovou reformu. Systém hukou představila čínská vláda v 50. letech jako nástroj kontroly obyvatelstva a striktního omezení sociální mobility. Čína, kterou po občanské válce sužovala městská nezaměstnanost, tímto definovala vztahy mezi městem a venkovem a formulovala budoucí směr rozvoje. Mnoho venkovských pracovníků bylo posláno z měst zpět do svých domovských provincií a stanovily se populační

kvóty pro jednotlivá města. Zpočátku šlo zejména o dobrovolný přesun, nicméně nuceně se na venkov museli přesunout nepřátelé revoluce v rámci ideologické převýchovy. Systém hukou tak zamezil prudké urbanizaci a dalšímu přílivu venkovského obyvatelstva do měst, aby mohla vzkvétat, ovšem na úkor obyvatelstva rurálního. Ke statusu venkovského hukou se totiž pojily jiné pravomoci, než tomu bylo u městského hukou. Protože centrální vláda silně podporovala industrializaci, upřednostnila městské obyvatelstvo i v právech. Zásady nové urbánní politiky tak přinesly ohromné nerovnosti a diskriminaci jedné skupiny obyvatelstva. Držitelé městského hukou dosáhli na benefity v podobě státního sociálního zabezpečení – příspěvku na bydlení, přidělu potravin, důchodového zabezpečení, možnosti dobrého vzdělání, adekvátní práce a zdravotní péče, zatímco venkovské hukou nenabízelo obvykle přístup ani k jedné této veřejné službě. Chudoba tak byla úmyslně přesunuta na venkov, který byl nucen přijmout zpět pracovníky z měst a produkovat potravu pro celou zemi, čímž stát přenesl svoji zodpovědnost na rolníky. (Cheng, Selden, 1994; Andreas, Zhan, 2015) Svoboda rozhodovat o vlastním životě a cestovat v rámci své země i do zahraničí je přitom v přímém rozporu s lidskými právy.

Li (2019, s. 69 – 70) také zmiňuje problematiku Tibetu, kam byl poslán jeho bratr: *„centrální vláda povolala stovky tisíc mladých lidí, aby se vydali do Tibetu pomáhat s šířením vládní politické agendy: chtěli, aby lidé jako můj bratr ovlivňovali tibetskou kulturu dominantním, mandarínským způsobem“*. Po pádu poslední dynastie Qing, během níž získala Čína svrchovanost nad tibetským územím, užíval Tibet určitou míru svobody, ačkoliv čínskou stranou formálně uznán nebyl. Poté, za vlády Mao Ce-tunga, byl Tibet v 50. letech opět nedobrovolně připojen k čínskému státu. Tibeťané byli k tomuto kroku donuceni ze strany čínské armády a tibetské území bylo potom rozděleno mezi provincie Sečuán, Čching-chaj a samotnou autonomní oblast. (FREETIBET, 2020) Oficiálním zdůvodněním tohoto kroku čínskou stranou byla záchrana Tibeťanů před imperialistickým útlakem. Odpor k čínské vojenské okupaci však časem narůstal, čímž narůstala i míra represe proti domorodým obyvatelům, která nakonec v roce 1959 vyústila v Tibetské národní povstání v hlavním městě Lhase. Tibetský odboj byl čínskými ozbrojenými silami tvrdě potlačen, zahynuly desítky tisíc Tibeťanů a někteří, včetně 14. dalajlámy, který se usídlil v indické Dharamsale, byli nuceni k exilu. (PROTIBET, 2018)

Čína byla nekompromisní i v otázce náboženské svobody. Při založení ČLR v roce 1949 zároveň vznikl i Úřad pro náboženské záležitosti, který dohlížel na náboženské aktivity

obyvatel. Uznáno však bylo pouze pět náboženství, a to buddhismus, islám, taoismus, katolictví a protestantství, čímž bylo explicitně naznačeno, že jiná náboženství nebyla povolena. Tím se také v hierarchii náboženských záležitostí postavil stát před církev samotnou. V době kulturní revoluce do Maovy smrti bylo náboženství zakázáno úplně, protože bylo podle marxistické teorie pokládáno za překážku v pokroku a za projev pověřčivého starého myšlení. Jelikož věřící čelili násilí a perzekuci, byli nuceni svoji víru praktikovat pouze tajně. Za celou dekádu mezi lety 1966 až 1976 tak v Číně nebyl oficiálně evidován žádný věřící, nebo dokonce člen církve. (Lamb, 2014)

Společným jmenovatelem všech akcí čínského komunistického režimu je teror, násilí a strach. Za dobu působení Mao Ce-tunga vešly v platnost rozličné politické kampaně, vždy namířené proti domnělým i skutečným nepřítelům revoluce. Nálepka nepřítele státu tedy představoval životu nebezpečný problém. Ačkoliv Maův represivní režim se projevoval po celou dobu jeho života, velmi dobrým příkladem je období Kulturní revoluce, kdy docházelo k veřejnému ponižování, urážení, mučení, věznění a popravám, a to vše za přispění propagandy a následného davového chování. Li (2010, s. 80 – 81) vzpomíná na jednu z mnoha poprav v jeho vesnici: *„Za kulturní revoluce jsem byl svědkem mnoha takových pochodů a manifestací. Rudé gardy říkaly, že zabíjejí třídního nepřítele, což byli majitelé půdy, továrníci, úspěšní podnikatelé, členové Kuomintangu, vojenští velitelé, intelektuálové a vůbec každý, kdo by mohl představovat pro komunistickou vládu nějakou hrozbu. (...) Slyšeli jsme, jak komunistický vůdce přečetl rozsudky asi patnácti majitelů půdy, továrníků a kontrarevolucionářů. Pak je všechny naložili na nákladňák. Viděli jsme jejich špičaté bílé čepice se jmény napsanými černým inkoustem, každé jméno bylo přeškrtnuté obrovským rudým křížem. Vezli je na nedaleké pole. Dospělí nás varovali, ale my s kamarády za tím nákladňákem utíkali co nejrychleji. Než jsme tam doběhli, natěšený dav se už rozestavil kolem odsouzených do půlkruhu. Bylo tam tolik lidí, že si nikdo nevšiml, jak vykukujeme mezi nohama dospělých. Viděl jsem, jak ty muže postavili k hliněné zídce. Někdo začal počítat. Dva muži padli na kolena. Jeden začal ječet: ‚Jsem nevinný, jsem nevinný! Neudělal jsem nic špatného! Prosím vás, nechte mě žít!‘ Další řval: ‚Mám malé děti! Beze mě pomřou hlady! Slitujte se nad mojí rodinou!‘ A pak jsem slyšel někoho zavolat: ‚I, er, san!‘ Raz, dva, tři... Zazněly výstřely.“* Jindy zase viděl procházet skupinu „kontrarevolucionářů“ s dřevěnými tabulemi kolem krku, na nichž byly napsány jejich „provinění“, a opět s bílými čepicemi na hlavách s jejich jménem. Byli přinuceni stát na vyvýšeném pódiu na náměstí a přiznat se ke svým zločinům, přičemž na

ně přihlížející házeli různé předměty, křičeli nadávky, vysmívali se jim, veřejně je ponižovali, a také vykřikovali politická hesla. Za kulturní revoluce se za silného působení propagandy v zemi strhla davová psychóza, kdy emoce převládly nad racionálním uvažováním, a tak toto davové jednání vedlo až k těžkým přečinům proti lidské důstojnosti, jak ji definuje OSN.

Z výše uvedeného vyplývá, že maoistická Čína měla největší problémy se zločiny proti lidské důstojnosti, nezajišťovala svým obyvatelům základní potřeby a bezpečí, naopak je vystavovala veřejnému ponižování, dehonestaci, mučení, věznění a popravám. Za pomoci propagandy a davovému chování obrátil národ proti sobě a pokřivil základní lidské vztahy: v rodině, ve škole, na pracovišti. Podrobněji situaci shrnuje tabulka 7, červeně označeny jsou ty práva, která byla porušena.

Tabulka 7 Lidská práva za Mao Ce-tunga

Základních třicet lidských práv podle Deklarace lidských práv OSN	Komentář	(Ne)dodržování daného práva za vlády Mao Ce-tunga (1949 – 1976)
1	Všichni se rodí svobodní a sobě si rovni. Každý jedinec má právo na své vlastní myšlenky a názory a musí s ním být jednáno se stejnou úctou jako se všemi ostatními.	Od založení ČLR do Maovy smrti bylo vlastní myšlení a vytváření vlastních názorů silně potlačeno. Novým národním, a zároveň jediným povoleným náboženstvím se měla stát pouze komunistická věrouka. Už z této podstaty nelze hovořit o svobodě a rovnosti. Čínský komunismus, jak ukázala praxe mnoha Maových kampaní, popírá tyto principy.
2	Nikdo nesmí být diskriminován na základě žádné odlišnosti, v případě diktatur bývá problematická zejména politická nebo náboženská příslušnost, případně původ jedince.	Pokud si nejsou všichni rovni, přirozeně dochází k diskriminaci. Práva osob, které jsou diskriminovány, jsou tímto značně narušena. Kdokoliv, kdo mohl jen představovat nebezpečí pro čínskou komunistickou ideologii, se ocitl v nebezpečí života.
3	Každý má právo na bezpečný život ve svobodě.	Maův režim ze své podstaty neposkytoval ani svobodu, ani bezpečnost, ani automatické právo na život pro každého člověka.
4	Nikdo nesmí být držen v otroctví, ani my, ani druzí.	-

5	Nikdo nesmí být mučen, ponižován, či podléhat jinému psychickému či fyzickému ublížení.	Komunistický režim v Číně za Maovy éry tvrdě trestal „nepřátele státu“, často veřejným ponižováním, uvězněním nebo popravami.
6	Každému náleží jeho lidská práva bez ohledu na jeho místo výskytu.	Maova Čína odpírala „nepřátelům státu“ jejich lidská práva.
7	Všichni lidé jsou si rovni před zákonem, spravedlnost se totiž musí měřit všem stejně.	Kampaně namířené proti „nepřátelům státu“, zvláště pak v době kulturní revoluce, dávaly jedné privilegované skupině obyvatelstva kontrolu nad životními osudy ostatních. Jinými slovy, těm „správně smýšlejícím“, bylo uděleno právo nad rozsudky „nebezpečných živlů“ a „zrádců režimu“. Jak píše Cheng (2015, s. 175): „ <i>Nebylo to snad období v čínské historii, kdy právní stát zjevně vůbec neexistoval, a lidé si nemohli být jisti, že to, co platilo jeden den, bylo dovoleno i druhý? Nebylo to období, kterému vládla perzekuce a zinscenované procesy?</i> “ ¹⁴
8	Naše lidská práva jsou chráněna zákonem. V případě výskytu nespravedlnosti je možné hledat nápravu u soudu.	Jelikož sama maoistická Čína byla nositelkou bezpráví a povzbuzovala svůj lid v boji proti vnitřním „nepřátelům státu“, nebylo možné se v případě nespravedlnosti odvolat u žádných vyšších institucí.
9	Nikdo nesmí být neprávem uvězněn, zadržen, nebo dokonce vyhnán ze země.	Davové chování a lidové soudy nedávaly prostor na právo, spravedlnost nebo snad presumpci nevin.
10	Každý má právo na spravedlivý a veřejný soud.	
11	Každý má právo na presumpci nevin, musí tedy mít možnost dokázat, že vinný není, a podle toho by s ním také mělo být zacházeno, dokud se vina neprokáže u soudu.	
12	Každý má právo na soukromí a na ochranu dobrého jména a	

¹⁴ Přeloženo autorkou z originálu: *Was this not a period in China's history when rule of law was conspicuously absent and people did not know from one day to the next what was allowed? Was this not a period of widespread persecution and imprisonment without fair trial?*

	cti. Nikdo tak nesmí svévolně vkročit na cizí pozemek, do cizího obydlí, číst cizí korespondenci či jinak narušovat soukromé aktivity.	vůči vybraným skupinám společnosti, čímž se rozpoutalo také fyzické násilí proti těmto osobám.
13	Každý má právo na svobodu pohybu v rámci domovské země i v zahraničí.	Systém hukou na dlouhou dobu znemožňoval volný pohyb osob mezi venkovem a městem.
14	Každý má právo na bezpečné místo k životu. V případě nebezpečí nebo špatného zacházení v domovské zemi má jedinec právo hledat azyl v cizí zemi.	Maoistickou Čínu nelze pokládat za bezpečnou zemi a režim nedovoloval emigrovat. (BBC, 2018)
15	Každý má právo na státní příslušnost, případně ji změnit.	-
16	Každý, kdo dosáhl plnoletosti, má právo uzavřít sňatek, založit rodinu, a také se rozvést, a to bez jakýchkoliv omezení na základě pohlaví, rasy, národnosti aj.	-
17	Každý má právo vlastnit majetek nebo podíl majetku a nikdo nesmí být svévolně tohoto majetku zbaven.	Právo vlastnit majetek bylo porušeno již zahájením pozemkové reformy po založení ČLR.
18	Každý má právo na svobodu myšlení a náboženství a své přesvědčení veřejně projevovat, praktikovat nebo změnit.	Maoistická Čína neposkytovala právo na svobodu myšlení žádné, náboženské právo bylo zprvu velmi omezené, později bylo lidu odepřeno úplně.
19	Každý má právo na svobodu vyjadřování, myslet svobodně a sdílet naše úvahy.	Právo na informace a svobodu vyjadřování neexistovalo.
20	Každý má právo na veřejné shromažďování, na setkávání ostatních a společně hájit svá práva. Zároveň však nemůžeme k těmto aktivitám být nuceni.	Mao oficiálně uznával právo občanů na shromažďování, ostatně jako jiná práva, a zároveň každá ústava ČLR zaručovala určitou míru užívání těchto práv, avšak při jejich implementaci v praxi čínský stát selhal. Silk (1985) argumentuje, že k tomuto jevu dochází zejména díky jinému náhledu států na ústavu. V západním světě jde o závazný dokument, který garantuje základní práva svým občanům a na který se lze odvolávat. Zvláště komunistické státy však ústavu vidí spíše jako propagandistický dokument,

		<p>jenž nastiňuje základní právní normy společnosti, a zároveň obsahuje prohlášení o státních úspěších a budoucích cílech. Wong (2006) zároveň dodává, že před rokem 1989 se Čína nemusela příliš reálně zabývat právem na shromažďování, protože politický disent se všeobecně neschvaloval a hromadné pouliční protesty stát nepřipouštěl vůbec. Naopak takové jednání se považovalo za neslučitelné s veřejným blahem, a dokonce mohlo být označeno za kontrarevoluční čin.</p>
21	<p>Každý má právo na demokratické principy ve společnosti, tedy na to, aby se mohl podílet na vládě své země a svobodně si vybrat své zástupce.</p>	<p>Řídící úloha náleží pouze KS Číny, v této době de facto přímo Mao Ce-tungovi. Podle volebního práva z roku 1953 občané mohli volit pouze nejnižší stupeň státní správy, tedy na obecním stupni. Tyto volby navíc obvykle probíhaly tak, že se obyvatelé sešli na veřejné schůzi a svoje preference vyjádřili zvednutím ruky. Členové nižšího obvodu poté volili členy vyššího sice tajně, avšak počet křesel a počet kandidátů byl stejný. (Jacobs, 1991) V obci však obvykle spoluvládly dva výbory, obecní a odbor KS Číny, přičemž občané volili členy pouze obecního výboru. (Martinez-Bravo et al., 2018) Tato praktika odporuje demokratickým principům, např. mít větší výběr kandidátů než je počet křesel nebo konání tajných voleb.</p>
22	<p>Každý má právo na sociální zabezpečení ve formě dostupného bydlení, lékařské péče, vzdělání a adekvátní zaopatření v případě nemoci a ve stáří.</p>	<p>Ačkoliv za vlády Mao Ce-tunga se stát snažil formálně zabezpečit pracovní třídu a zejména venkov, kvůli zvoleným strategiím Velkého skoku a kulturní revoluce obyvatelstvo trpělo hlady, mělo nedostatek potravy i peněžních</p>

		prostředků, a v posledních letech se dokonce přerušilo terciární vzdělávání.
23	Každý má právo na práci, spravedlivou mzdu a účast v odborových organizacích.	Jelikož stát rozhodoval o každém aspektu života svých občanů, nelze v tomto případě hovořit o svobodné volbě zaměstnání, uspokojivých pracovních podmínkách nebo odborových organizacích hájících práva pracovníků. Sice existovala Všečínská federace odborů, jejich náplň však byla spíše harmonizovat pracovní vztahy a povzbuzovat pracovníky k efektivní práci. Během kulturní revoluce navíc tato masová organizace zanikla a objevila se znovu až v 70. letech. (Alagappa, 2004)
24	Každý má právo na řádný odpočinek a regeneraci.	Pozemkovou reformou se venkov zcela transformoval. Domácnosti byly rozděleny do týmů, ty poté do brigád a brigády tvořily komuny. Role v komuně byly rozděleny. Jelikož byla ale Čína chudá země, venkovské komunity se musely spoléhat na samostatnost a kooperaci všech členů. Centrální ani provinční vlády se nebyly schopné o ně postarat. Lidé tak museli pracovat velmi tvrdě, přitom ale vláda všeobecná demotivace, protože centrální vláda požadovala stále větší výnosy, tedy stále více lidské práce, která byla ale potřeba pro všeobecné blaho, nikoliv pro zemědělce samotné. (AFE.EASIA.COLUMBIA, 2020)
25	Každý má právo na dobrý život a péči v podobě materiálního zabezpečení nebo jídla – matky s dětmi, staří, nezaměstnaní, hendikepovaní.	Čína byla již na počátku založení ČLR chudá země a Mao Ce-tung ji proměnil v ještě chudší, kdy obyvatelstvo zasáhly hladomory a životní úroveň byla celkově velmi nízká.
26	Každý má právo na vzdělání podle svých možností; primární	Kulturní revoluce rozvrátila zemi natolik, že všudypřítomný

	<p>vzdělávání by mělo být zdarma a mělo by přispívat ke vzájemné toleranci, přičemž rodiče mohou v začátcích rozhodovat o druhu vzdělání svých dětí.</p>	<p>chaos spolu s intenzivním radikalismem vedly k útokům na univerzity, ponižování profesorů a intelektuálů, pálení knih, ničení knihoven a veškerého „buržoazního“ a „kapitalistického“ vědění. Revoluce, ideologie a politika dostaly přednost před vyšším vzděláním, a tak se vysoké školy úplně zavřely. Leff (2019) dokonce tvrdí, že někteří studenti zameškali až šest let školní docházky a nedokončili tak vysokou nebo i střední školu. Oba stupně vzdělávání byly totiž v letech 1966 – 1968 nedostupné, většina vysokých škol však neotevřela dříve než v roce 1972. Mladí intelektuálové a studenti byli naopak posíláni na venkov, aby pracovali přímo se zemědělci. Ještě před započatím kulturní revoluce se jednalo zhruba o 1,2 milionu městské mládeže, poté bylo vysláno do vesnického prostředí nejméně 12 milionů studentů. Někteří už se poté do školy vrátit nemohli, někteří dokonce tvrdé podmínky venkova nepřežili. Cílem byla zejména transformace a zkulturnění společnosti. Studenti měli přinést nové znalosti a venkované se měli podělit o ty své, to vše pod správným ideologickým vedením. (CHINESEPOSTERS, 2019)</p>
27	<p>Každý má právo na svůj vlastní styl života a užívání výtvarných věd a techniky, a také všeho, co nabízí umění. Zároveň je naše vlastní dílo chráněno proti zneužití zákonem.</p>	-
28	<p>Každý má právo na život ve svobodném a spravedlivém světě, v němž lze naplňovat všechny aspekty lidských práv.</p>	<p>Společenský řád v maoistické Číně neumožňoval plné rozvinutí a ochranu lidských práv, ačkoliv rétorika režimu byla zcela opačná.</p>
29	<p>Každý je zodpovědný za</p>	

	ochranu lidských práv a respektování druhých a jejich svobod.	
30	Nikdo nemůže nikomu upřít jeho lidská práva.	

Zdroj: autorka

3.3 Lidská práva ve 21. století

Současná Čína se výrazně liší od té maoistické, a to hlavně kvůli ekonomickým reformám, které započal Teng Siao-pching, ačkoliv odkaz Mao Ce-tunga, velkého kormidelníka, je stále zřetelný. Cohen (2019) píše, že s příchodem Maa k moci v roce 1949 přišla i bolest, utrpení a ztráta. Čínská vláda se ke krokům Mao Ce-tunga nyní staví více neutrálně než kdy dříve. Přesto současný prezident Si Ťin-pching nyní tento strach z minulosti znovu oživil implementací stále represivnějších politik, které sice mají za cíl povzbudit ekonomický pokrok, nýbrž za cenu bezpečnosti obyvatel a osobních svobod. Čína 21. století, ačkoliv mnohem bohatší a vlivnější než za Mao Ce-tunga, se tak stále potýká s porušováním lidských práv.

Jedním z největších problémů Číny je momentálně právo na svobodu projevu, cenzura a právo na informace, umlčování odpůrců režimu, jejich věznění a špatné zacházení, dostupnost spravedlivé justice a neuspokojivá situace etnických minorit. Amnesty International (2018) taktéž tvrdí, že vláda stále zavádí nové zákony pod záminkou národní bezpečnosti, které pro lidská práva však představují hrozbu. Například v Číně registrované nevládní organizace ztratily svoji nezávislost, úřady jim zmrazily účty, pozastavily jejich aktivity, případně zadržely personál. Úřady také aktivně zadržují obránce lidských práv na základě vágních obvinění, často je drží v izolaci mimo formální detenční zařízení, což zvyšuje riziko mučení.

Za částečný úspěch lze považovat oficiální zrušení systému reedukačních pracovních táborů na konci roku 2013, které však úřady ihned kompenzovaly zvýšeným užíváním jiných prostředků k zadržení zejména politických disidentů, náboženských aktivistů a obránců lidských práv. Existence jiných detenčních center nebo domácího vězení stále přetrvává. Uvnitř těchto zařízení je navíc mučení, ponižování a bití běžnou praxí.

Ochránci lidských práv a jiní aktivisté mají dlouhodobě špatné postavení ve společnosti a čelí pronásledování, věznění a mučení. Například Cao Shunli byla zadržena na

letišti v Pekingu v roce 2013, když chtěla odletět na konferenci o lidských právech do Švýcarska. O pár měsíců později zemřela na selhání orgánů, když jí byla odmítnuta adekvátní lékařská péče. Dále členové Nového občanského hnutí, kteří zorganizovali kampaň za rovná práva dětí na vzdělání, opuštění systému hukou, žádali větší vládní transparentnost a upozorňovali na korupci, byli rovněž uvězněni. Stejný osud sdíleli například aktivisté, kteří podporovali prodemokratické protesty v Hong Kongu. V roce 2017 zemřel literární kritik, disident a laureát Nobelovy ceny míru Liou Siao-po na rakovinu jater poté, co mu úřady nepovolili vycestovat do zahraničí z lékařských důvodů. Jeho žena byla sledována a byla v domácím vězení.

Dalším problémem je absence spravedlivého soudnictví, a to zejména v případě trestu smrti. Například Nian Bin byl odsouzen na smrt v roce 2008, ačkoliv jeho přiznání bylo údajně získáno mučením. Soud později přiznal pouze nedostatečné důkazy k jeho případu.

Velmi omezené je i právo na informace a svobodné vyjadřování. V roce 2013 byla zřízena skupina, která má zajišťovat bezpečnost internetu, jinými slovy jde o cenzurování nevhodného obsahu. V kyberprostoru tak dochází ke kontrole a záměrné manipulaci s informacemi, což má zamezit mobilizaci mas. Pro KS Číny je to možnost, jak upevnit svoji legitimitu, sílu a reputaci na domácí scéně. Ti, kteří přímo otevřeně vystupují proti režimu, bývají umlčeni, ale takové případy jsou poté záhy před veřejností pečlivě skryty. Jestliže ale lidé diskutují například návrhy politik, o kterých navíc už hovoří i samotná vláda, a jejichž podtext neznačí svržení režimu, potom jsou takové příspěvky tolerovány, což lidem dává pocit uspokojení, že mohou něco změnit, že jejich názor je vyslyšen. Mnoho dalších internetových stránek je v Číně blokováno, jde převážně o zahraniční weby, protože ty nelze kontrolovat a cenzurovat, například produkty společnosti Google jako Gmail, obchod Google Play, Google mapy, dále Wikipedia, Facebook, Instagram, Twitter nebo YouTube. Největší vliv na populaci však mají právě domácí weby, které přímo podléhají čínské vládní jurisdikci. To znamená, že všechny tyto internetové společnosti jsou zodpovědné za obsah svých stránek včetně diskuzí uživatelů na sociálních médiích nebo platformách pro setkávání poskytovatelů služeb a klientů. Každá firma tak obvykle najímá celé oddělení, které se věnuje pouze kontrole a cenzuře. Pokud totiž nějaká firma splnit očekávání vlády, potom ztratí obchodní licenci a bude muset čínský trh opustit. Dále roku 2013 vešel v platnost zákon, který zakazuje reportérům a právníkům otevřeně hovořit o kritice systému nebo komunistickém zřízení. Zákon taktéž umožňuje uvěznění aktivistů, jejichž internetové

příspěvky byly zobrazeny více než pětstokrát nebo opětovně vloženy více než pětsetkrát. (Amnesty International, 2015; MacKinnon, 2010) Novinář a blogger Lu Yuyu zdokumentoval protesty v Číně na platformě Twitter, na základě čehož byl uznán vinným z vyvolávání konfliktů a provokace a odsouzen na čtyři roky k odnětí svobody. Dominantní multifunkční čínská aplikace WeChat podle nového zákona z roku 2017 umožňuje vládě sbírat a uchovávat osobní informace o uživateli. (Amnesty International, ROK) WeChat nabízí funkci messengeru, sociální sítě i online plateb, každý účet je tedy spojen s identitou uživatele, případně i jeho bankovním účtem, osobní chaty ale rovněž podléhají cenzuře a nevhodné soubory není možné odeslat.

Práva zaměstnanců také nemohou být plně uplatňována. V roce 2017 Amnesty International (2018) informovala o případu dvou aktivistek, které vyšetřovaly pracovní podmínky v jedné z továren na boty v provincii Ťiang-si. Obě byly na tři měsíce zadrženy a po propuštění stále sledovány. Stejněho roku byla odsouzena jiná aktivistka na čtyři a půl roku odnětí svobody poté, co se připojila k prodemokratickému hnutí. Využívání fyzické síly k potlačení nepohodlných živlů je zřejmé, Čína však také stále využívá nové formy psychické kontroly a nátlaku, což státu umožňuje více prosáknout společností a uplatnit svůj vliv. Deng a O'Brien (2017) hovoří o tzv. psychologickém inženýrství, kdy úřady zjistí identitu protestujících, dále vystopují jejich rodiny, přátele a sousedy, které potom nátlakem nutí, aby své nejbližší odradily od dalších protestů. Jestliže dotýčný subjekt odmítne spolupracovat nebo je neúspěšný, hrozí mu ztráta práce, pokuta nebo vězení. Zde vyvstávají závažná dilemata, kdy je například syn tlačěn do pozice, aby přesvědčil svého otce se protestu vzdát, ačkoliv s ním oba souhlasí. Při neúspěchu mohou být do situace vtaženi i další blízké osoby nebo přátele. Jde o promyšlenou manipulaci, která může vyústit v psychické trauma.

Právo na náboženství je rovněž výrazně omezeno státem. Věřícím, jejichž náboženství není dovoleno nebo je přímo výslovně zakázáno, hrozí pronásledování, věznění, mučení nebo jiné špatné zacházení. Do skupiny zakázaných náboženství patří praktikování víry Falun Gong. Čínská ambasáda v Praze (2004) na svých stránkách tvrdí, že jde o kacířskou sektu, která je hrozbou pro svět a společnost, rozšiřuje lži a ničí životy. Učení Falun Gong se naopak samo definuje jako buddhistická stará tradice, která obsahuje morální učení, meditace a fyzické cvičení pro udržení zdraví. Dále na svých stránkách uvádí, že jeho příznivci jsou čínskou vládou pronásledováni a mučeni, protože jde o nezávislé učení s odlišnými hodnotami, než jaké zastává komunistický systém. Kontroverzní je otázka komerčního

nuceného dárcovství orgánů, o němž informoval v roce 2014 investigativní novinář Ethan Gutmann ve své knize Jatka. Autor hovoří o masových vraždách vězňů svědomí kvůli odebrání jejich orgánů k transplantacím. Jmenuje zejména disidenty z hnutí Falun Gong, ale také křesťany, Ujgury a Tibeťany. (FALUNGONG, 2020) V nebezpečí jsou také věřící praktikující svou víru mimo schválené náboženské svatyně, například kostely. Vláda opakovaně omezuje ve své víře obyvatele Ujgurska a členové komunistické strany podléhají přímému zákazů náboženství. (Amnesty International, 2015) V roce 2018 vešlo v platnost nové nařízení ohledně náboženství, které dává státu ještě větší kontrolu a pravomoc k monitorování a trestání určitých náboženských praktik.

Problematické jsou i okrajové autonomní oblasti, v nichž se objevují separatistické tendence. Proto se čínská vláda snaží zmírňovat tyto separatistické nálady pomocí kontroverzních nástrojů, zejména hanizací a sinizací. Hanizace je proces stěhování Hanů do oblastí s převahou nehanského obyvatelstva. Tímto způsobem se v dané lokalitě vyrovnal, nebo dokonce překonal poměr s etnickými menšinami, čímž tyto menšiny již nadále nemohou uplatňovat argument většinového obyvatelstva. Obvykle jde o ekonomickou migraci podporovanou centrální vládou, kdy je hanské obyvatelstvo z přelidněných východních provincií dosazováno na lukrativní místa v průmyslovém odvětví na západě. To mohou nést nelibě příslušníci etnických menšin a v mnohých případech tato praxe ještě vyostřuje spor mezi nimi a centrální čínskou vládou. Sinizace je proces přenášení čínské kultury na nehanské obyvatelstvo a potlačení lokálních kulturních a jazykových specifik etnických menšin. Děje se tak za pomoci již zmíněné hanizace. Jde spíše o druhotný efekt, kdy s sebou Hanové přinášejí i svoji moderní kulturu, zvyky a jazyk. Také díky pozitivní diskriminaci etnických menšin mají jejich příslušníci vyšší šance uspět na čínských univerzitách, čímž se jim dostává moderní hanské vzdělání, a předpokládá se, že kromě znalostí vstřebají i čínskou kulturu. Jde tedy o oboustranný proces. (Horálek, 2013) V severozápadní provincii Ujgursko navíc existují převýchovná centra, do nichž jsou zavíráni zejména etnické menšiny muslimského vyznání se středoasijskými kořeny. Podle příbuzných mohou být zadrženy celé rodiny včetně dětí, které v centru musí projít ideologickou indoktrinací. Vězněné osoby se musí učit čínskému jazyku, čínským a ujgurským zákonům a dívat se na propagandistická videa. To vše za účelem zřít se své vlastní identity a náboženství, a místo toho „s láskou přijmout čínskou kulturu a komunistickou stranu“. Nebezpečné pro čínský režim jsou osoby, jejichž příbuzní již byli v minulosti uvězněni, cestují

často do zahraničí nebo v zahraničí mají rodiny, případně veřejně nosí symboly svého náboženství. Podle čínské vlády jde o osoby, které jsou lehce ovlivnitelné náboženským extremismem, proto je třeba reedukace. Podle mezinárodního práva i samotné čínské ústavy jde však o svévolné zadržení osob bez řádného soudu, který by navíc neuspěl v ospravedlnění toto počínání. Podobné praktiky čínská vláda uplatňuje i v případě Tibeťanů.

Konfliktní vztahy čínské vlády a těchto dvou autonomních oblastí, tedy Ujgurska a Tibetu, jsou dlouhodobého charakteru. V Ujgursku dochází k diskriminaci a represím namířeným proti domorodému obyvatelstvu, což často vede k protestům, a občas dokonce k výbuchům násilí mezi oběma stranami. Ujgurská kultura, jazyk i aspirace na nezávislost jsou čínskou stranou nazírány jako hrozba pro stabilitu jednotné Číny. Ujguři jsou obviňováni z terorismu, náboženského i politického extremismu a nebezpečné formy panislamistického nacionalismu. (HRW, 2017)

Etničtí Tibeťané také čelí diskriminaci a jsou jim upírána jejich práva na náboženství, svobodu projevu a shromažďování. Čínské úřady pravidelně zadržují tibetské duchovní, spisovatele a aktivisty. Například v roce 2014 v provincii Sečuán začala údajně policie střílet do tibetských demonstrantů, kteří chtěli vyjádřit nesouhlas se zadržením vedoucí osobnosti jejich vesnice. Nejméně čtyři demonstranti následkem střelby zemřeli a jeden následně spáchal sebevraždu ve vazbě. V Tibetu taktéž lidé dávají nesouhlas s čínskou nadvládou nad teritoriem sebeupálením. V roce 2014 to například bylo sedm lidí, jejichž rodiny a přátelé později vyslychaly úřady kvůli podezření z napomáhání a podněcování těchto akcí. (Amnesty International, 2015)

Dnešní Čína tak stále bojuje s mnoha problémy, sociálními, ekonomickými i politickými. Ucelenou problematiku představuje tabulka 8.

Tabulka 8 Lidská práva za Si Ťin-pchinga

Základních třicet lidských práv podle Deklarace lidských práv OSN	Komentář	(Ne)dodržování daného práva za vlády Si Ťin-pchinga (2013 – 2020)
1	Všichni se rodí svobodní a sobě si rovni. Každý jedinec má právo na své vlastní myšlenky a názory a musí s ním být jednáno se stejnou úctou jako se všemi ostatními.	Je nelehké definovat obyvatele Číny jako sobě rovné a svobodné v právech i důstojnosti. Existuje sice určitá pozitivní diskriminace pro členy etnických menšin, která má dělat dojem jednotné a tolerantní země. (Horálek,

		2013) Na druhé straně jsou však jejich práva hrubě porušována. Podle Amnesty International (2018) jsou disidenti vystavováni krutému zacházení nebo jim úřady odmítají povolit adekvátní lékařskou péči.
2	Nikdo nesmí být diskriminován na základě žádné odlišnosti, v případě diktatur bývá problematická zejména politická nebo náboženská příslušnost, případně původ jedince.	Pro soudržnost komunistického režimu je důležitá i soudržnost obyvatelstva, proto je jakákoliv myšlenková odchylka trestána a lidé nepohodlní státu umlčováni.
3	Každý má právo na bezpečný život ve svobodě.	Komunistický režim již ze své podstaty rozhoduje za jednotlivce a upírá jim tak svobodu i bezpečný život, nesouhlasí-li se statusem quo.
4	Nikdo nesmí být držen v otroctví, ani my, ani druzí.	-
5	Nikdo nesmí být mučen, ponižován, či podléhat jinému psychickému či fyzickému ublížení.	Podle lidsko-právních organizací a novinářů stále dochází k mučení a ponižování politického disentu, ačkoliv již méně nápadně, než tomu bylo dříve.
6	Každému náleží jeho lidská práva bez ohledu na jeho místo výskytu.	Základní lidská práva jsou upírána zejména těm, kdo nesouhlasí s čínským komunistickým režimem, ale i obyčejnému obyvatelstvu.
7	Všichni lidé jsou si rovni před zákonem, spravedlnost se totiž musí měřit všem stejně.	Podle lidsko-právních organizací je spravedlivá justice v některých případech diskutabilní.
8	Naše lidská práva jsou chráněna zákonem. V případě výskytu nespravedlnosti je možné hledat nápravu u soudu.	Jelikož je nositelem nespravedlnosti sám stát, není možné se dovolat nápravy na domácí scéně. Soudy navíc udělují příliš vágní obvinění pro aktivity, které jsou v demokratickém světě zcela běžné. Nelze se zároveň domnívat, že čínské úřady uznávají presumpci nevin, když jsou disidenti mučeni ještě ve vazbě, manipulování k přiznání, případně odsouzení i bez dostatečných důkazů
9	Nikdo nesmí být neprávem uvězněn, zadržen, nebo dokonce vyhnán ze země.	
10	Každý má právo na spravedlivý a veřejný soud.	
11	Každý má právo na presumpci nevin, musí tedy mít možnost dokázat, že vinný není, a podle toho by s ním také mělo být zacházeno, dokud se vina	

	neprokáže u soudu.	(Amnesty International, 2015)
12	Každý má právo na soukromí a na ochranu dobrého jména a cti. Nikdo tak nesmí svévolně vkročit na cizí pozemek, do cizího obydlí, číst cizí korespondenci či jinak narušovat soukromé aktivity.	Politický disent je obvykle ihned veřejně zdiskreditován a k očištění dobrého jména a cti nedochází. Právo na soukromí je rovněž zpochybněno cenzurou soukromých chatů, případně sledovací technikou zejména v autonomní oblasti Ujgursko. Leibold (2020) například hovoří o fyzickém sledování, ale také stopování za pomoci GPS, kamer s funkcí rozpoznávání obličejů a hlasů. Dále tvrdí, že tyto techniky využívá KS Číny k detekci „nesprávného“ chování a smýšlení občanů, aby poté mohlo dojít k nápravě pomocí donucovacích prostředků, díky nimž „hříšníci“ přijmou komunistickou stranu a všeobecné normy hanské etnické většiny.
13	Každý má právo na svobodu pohybu v rámci domovské země i v zahraničí.	Systém hukou se sice pomalu reformuje, avšak jelikož je napojen na spoustu dalších politik, není snadné reformovat rychle. Momentálně je stále snadnější pro venkovské obyvatele se přestěhovat do malých a středně velkých měst. Diskriminace na základě dostupnosti služeb však nadále přetrvává a váže se ke statusu hukou. Problematické je například vzdělání dětí, důchody nebo zdravotní péče. Z tohoto důvodu mnoho migrujících pracovníků nechává své děti na venkově s prarodiči. (Amnesty International, ROK)
14	Každý má právo na bezpečné místo k životu. V případě nebezpečí nebo špatného zacházení v domovské zemi má jedinec právo hledat azyl v cizí zemi.	Číňané dnes mohou cestovat i žádat o azyl. Dokonce počet žadatelů začal stoupat od nástupu současného prezidenta k moci, a to kvůli jeho přísným opatřením proti aktivistům, právníkům hájícím lidská práva a politickým disidentům. (Carvalho, 2016) Ačkoliv je tak

		situace pro aktivisty nepřilíh přívětivá, alespoň se mohou pokusit opustit zemi.
15	Každý má právo na státní příslušnost, případně ji změnit.	-
16	Každý, kdo dosáhl plnoletosti, má právo uzavřít sňatek, založit rodinu, a také se rozvést, a to bez jakýchkoliv omezení na základě pohlaví, rasy, národnosti aj.	-
17	Každý má právo vlastnit majetek nebo podíl majetku a nikdo nesmí být svévolně tohoto majetku zbaven.	Vlastnická práva jsou značně omezená. Obyvatelé mohou vlastnit například byt, ale nikoliv již půdu, na které je tento byt postaven. Právo na půdu má spíše charakter pronájmu, tedy práva na užívání. To dává značný manévrovací prostor státu a developerským projektům. (LOC, 2015)
18	Každý má právo na svobodu myšlení a náboženství a své přesvědčení veřejně projevovat, praktikovat nebo změnit.	Právo na svobodu projevu, myšlení a náboženství je omezeno do té míry, do jaké subjektivně neohrožuje komunistický režim Číny.
19	Každý má právo na svobodu vyjadřování, myslet svobodně a sdílet naše úvahy.	Právo na informace a svobodu vyjadřování stále neexistuje.
20	Každý má právo na veřejné shromažďování, na setkávání ostatních a společně hájit svá práva. Zároveň však nemůžeme k těmto aktivitám být nuceni.	Zde opět platí, že právo na shromažďování je do určité míry režimem tolerováno, stejně jako určitá forma demonstrací, zvláště pokud jde spíše o ekonomicky motivované zájmy. Prodémokratické a protirežimní demonstrace, stejně jako například veřejné projevy náboženského uvědomění dovoleny nejsou.
21	Každý má právo na demokratické principy ve společnosti, tedy na to, aby se mohl podílet na vládě své země a svobodně si vybrat své zástupce.	Čína sama se definuje jako pluralitní stát, v němž je sice u moci jediná komunistická strana, ale své kroky vždy konzultuje s dalšími stranami, s nimiž velmi úzce kooperuje. V poradním orgánu jsou přítomny zastoupeny všechny skupiny obyvatelstva, které spolurozhodují o státních

		záležitostech. (CHINA, 2020) Reálně jsou však členové poradního orgánu velmi pečlivě vybíráni a občané mohou přímo volit pouze nejnižší stupeň samosprávy. (Niou, 1999) Vedoucí úloha KS Číny je však pevně ukotvena v ústavě, což je umocněno vertikálním členěním moci shora dolů, kdy provinční vlády pouze plní rozkazy vlády centrální.
22	Každý má právo na sociální zabezpečení ve formě dostupného bydlení, lékařské péče, vzdělání a adekvátní zaopatření v případě nemoci a ve stáří.	Kvůli systému hukou sice dochází k určité diskriminaci migrujících pracovníků, ale situace se zlepšuje.
23	Každý má právo na práci, spravedlivou mzdu a účast v odborových organizacích.	Obzvláště ohroženi jsou migrující pracovníci, kteří jsou více náchylní k nebezpečné práci za neadekvátní mzdu a nedosahují benefitů držitelů městského hukou. (WARONWANT, 2020) Je sice možné i protestovat za lepší podmínky, přesto jsou státem tolerovány jen jejich určité formy. Obvykle ty, které nemají za cíl demokratizaci nebo změnu politického systému. (Backstrom et al., 2014)
24	Každý má právo na řádný odpočinek a regeneraci.	-
25	Každý má právo na dobrý život a péči v podobě materiálního zabezpečení nebo jídla – matky s dětmi, staří, nezaměstnaní, hendikepovaní.	-
26	Každý má právo na vzdělání podle svých možností; primární vzdělávání by mělo být zdarma a mělo by přispívat ke vzájemné toleranci, přičemž rodiče mohou v začátcích rozhodovat o druhu vzdělání svých dětí.	Vzdělávání dětí stále podléhá systému hukou, přičemž děti migrantů jsou znevýhodněny, to zároveň limituje rodiče v rozhodování o budoucnosti svých potomků. Univerzity dále podléhají kontrole komunistického režimu.
27	Každý má právo na svůj vlastní styl života a užívání výtvarných věd a techniky, a také všeho, co nabízí umění. Zároveň je	-

	naše vlastní dílo chráněno proti zneužití zákonem.	
28	Každý má právo na život ve svobodném a spravedlivém světě, v němž lze naplňovat všechny aspekty lidských práv.	Realita dnešní Číny neposkytuje dostatečnou ochranu lidských práv.
29	Každý je zodpovědný za ochranu lidských práv a respektování druhých a jejich svobod.	
30	Nikdo nemůže nikomu upřít jeho lidská práva.	

Zdroj: autorka

3.4 Shrnutí

Čína si prošla turbulentním vývojem, kdy se z chudé země založené na zemědělství stala ekonomicky vyspělá světová supervelmoc. Na této cestě však prošla mnoha neúspěšnými experimenty, které stály životy desítky milionů lidí. Již založení ČLR komunistickou stranou v čele s Mao Ce-tungem definovalo další budoucnost země. „Velký kormidelník“ obrátil národ proti sobě, zničil normální vztahy ve veřejném i soukromém životě a započal období rozsáhlých represí, násilí a strachu. Maoistická Čína vykazovala hrubé porušování lidských práv, pouze čtyři ze třiceti základních lidských práv nebyly porušeny. V kontextu studené války a bipolárního rozdělení světa se však nejednalo o výjimečnou situaci. Mohlo by se tak zdát, že po rozpadu východního bloku nemá komunismus a jeho zločiny v moderním světě místo, opak je však pravdou. Překvapivě i nadále dochází k porušování lidských práv pod záštitou čínského komunistického režimu, který odvíjí svoji legitimitu a moc od Mao Ce-tunga. Za vlády Si Ťin-pchinga je v pořádku jen sedm lidských práv, došlo tedy k nepatrnému zlepšení oproti maoistické éře. Formy útlaku se však značně změnily, podstoupily více do ústraní, aby nepřitahovaly pozornost mezinárodního společenství. Čína tak více cenzuruje, více kontroluje, více manipuluje a více utajuje. Místo veřejného lynčování a ponižování se mučení odehrává za zdmi věznic nebo převýchovných center. Na veřejnosti se naopak snaží vyhnout fyzické síle. Přesto však vláda umožnila obyvatelstvu do určité míry vyjadřovat své pocity a připomínky, avšak pouze pod podmínkou, že nejsou v rozporu s autoritativním charakterem komunistického režimu a neútočí přímo na komunistickou stranu. Odpor obyvatel se tak mnohonásobně zvýšil od dob minulého století. Stále více obyvatel je ochotno protestovat, a tím se objevuje i stále více lidí,

kteří se nechtějí vzdát. Politická opozice je však stále velmi slabá, a tak další vývoj a možná demokratizace i nadále zůstává palčivou otázkou.

V této záležitosti se nabízí mnoho možných scénářů. Čína neustále uplatňuje politiku experimentů, což občas vyvolává silné kontroverze, stejně jako je tomu s ekonomickými reformami. Systém hukou, jenž vlastně odráží čínskou historii, měl zabránit prudkému přílivu obyvatel do měst, a tím způsobit sociální problémy západního světa jako je nezaměstnanost, chudoba nebo kriminalita. Tím se začal rozvíjet především východ země, do nějž komunistická vláda zasadila několik speciálních ekonomických zón. Do západních provincií se mělo bohatství přelít později z již rozvinutých regionů, i když spíše začaly ještě více zaostávat. Nakonec díky ekonomickému pokroku se čínští obyvatelé mohou v budoucnu semknout a bojovat za svá práva a zbavit se nálepky levné pracovní síly, nebo naopak může režim ještě zpřísnit svoje politiky.

Po maoistickém pokusu vymazat čínskou historii se totiž současná vláda začíná vracet ke svým konfuciánským kořenům. Tradiční zásady konfucianismu se začaly objevovat v projevech státníků, zejména pokud jde o mezilidské vztahy a národní jednotu. Konfucianismus se v čínské politické ideologii, která je stále založená na marxismu-leninismu, objevuje zejména se záměrem posílit kulturní vedení a politickou legitimitu KS Číny. (Wu, 2014) V konfuciánské tradici byl vládce považován za otce národa, proto byla od obyvatel požadována hluboká úcta a respekt, nicméně se od vládce očekávalo, že tato úcta bude vzájemná. Byl to totiž právě vládce, který byl považován za nejvyšší morální autoritu, a který si dokázal zajistit přirozenou autoritu právě díky své mravnosti. Konfucius v praxi odmítal myšlenku demokracie v dnešním pojetí, protože nemohlo být zaručeno, že by obyčejní lidé dosahovali stejných morálních kvalit jako sám vládce, tedy „*vláda ve prospěch lidu neznamená vládu lidu*“¹⁵ (Eno, 2015, s. 90) Z tohoto důvodu Konfucius dával přednost autoritativnímu státu s osvíceným vládcem v čele.

¹⁵ Přeloženo autorkou z originálu: *governance in the interest of the people did not imply government by the people*

4. PŘÍPADOVÁ STUDIE: KUBA

Kuba jako malý ostrov v Karibiku byl vždy v područí cizí větší mocnosti, až se moci ujal Fidel Castro a začal proti imperialismu bojovat. Jeho zpočátku možná ušlechtilé myšlenky se však rychle přeměnily v dlouhodobý experiment, kdy byl Castro nucen dělat kompromisy mezi svými ideály a přežitím režimu. Socialistické praktiky inspirované SSSR a relativní izolovanost přežily až do 21. Století, kde se pomalu střetávají s novou realitou tohoto světa.

Tato kapitola představí stručnou historii Kuby od nástupu Fidela Castra k moci až k současnému prezidentovi, poté následuje analýza lidských práv z obou období a závěrečné krátké shrnutí.

4.1 Historický kontext

Než se ostrovní stát Kuba stal plně „castrovským“, zažíval dlouhé desetiletí nespokojenosti a neklidu v područí cizích mocností. Po dlouhá staletí byl španělskou kolonií a později podléhal přímé nadvládě Spojených států americkým (USA). Na počátku 20. století sice Kuba mohla formálně vyhlásit nezávislost, podmínkou však byla implementace tzv. Plattova dodatku, který v podstatě zabezpečoval silný americký vliv nad teritoriem i nadále. Opatrný (2002) toto období příznačně nazval „závislá svobodná Kuba“. Toto období charakterizuje boj mezi politickými stranami a upevnění ekonomických a finančních závazků Kuby vůči USA. Těsné svázání americké a kubánské ekonomiky umožnilo USA do velké míry ovládat obchod s cukrem a ponechat si pro vojenské účely dvě strategická místa na ostrově – námořní základny v zátokách Guantánamo na východním pobřeží a Bahía Honda na západě ostrova. Odpor k americké nadvládě u některých skupin obyvatelstva vyústil v sympatie k Sovětskému svazu a komunistické ideologii. Pozdější reálné navázání spolupráce bylo pro USA nepřijatelné a nadále vyostřilo americko-kubánský konflikt. Závislost na cukru, korupce a politická roztříštěnost obyvatelstva dlouho způsobovaly občanské nepokoje, proti nimž obvykle kubánská vláda využívala represivních prostředků. Proti tomu začaly brojit různorodé opoziční studentské spolky včetně komunistů. Společenské tenze, politické boje a

poloanarchii ukončil v 50. letech za podpory USA diktátor Fulgencio Batista, významný muž Kuby a americký spojenec, který se od 30. let výrazně angažoval v politice země. Po jeho převratu následovalo rozpuštění parlamentu, zrušení ústavy, a tím i občanských práv a svobod. Batistu nepřijala tehdejší opozice v podobě studentských spolků, stejně jako čerstvý absolvent práv Fidel Castro. Na den 26. července 1953 naplánoval se svými příznivci napadení kasáren Moncada ve městě Santiago de Cuba na jihu země. Akce se však nezdařila, někteří členové byli zabití v boji nebo následně popraveni, zbytek byl uvězněn. O dva roky později jim byla udělena milost a Castro se tak se svou skupinou později známou jako Hnutí 26. července vydal do exilu do Mexika se záměrem připravit a naplánovat odvetný útok. Fidela doprovázely i pozdější známé osobnosti kubánských dějin, například jeho bratr Raúl nebo Argentinec Ernesto Guevara. Po výcviku se bojová skupina v roce 1965 vylodila na ostrově, a započala tak Kubánskou revoluci. Základna guerilly se zrodila v pohoří Sierra Maestra a brzy do svých řad brzy přivítali další nadšence obzvláště z řad venkovanů. Zajímavostí je, že ve svých politických začátcích Castro sympatizoval s demokratickými myšlenkami, nicméně během bojů proti Batistovi se začal projevovat postupný odklon od klasické podoby parlamentní demokracie. Přesto však nebylo z počátku příliš patrné, jakým směrem se Kuba po dobytí hlavního města Havany v roce 1959 vydá. (Opatrný, 2002; Trento, 2006)

4.1.1 Porevoluční Kuba

Vítězství revoluce znamenalo pro Kubu značné změny, zvláště pak v sociální oblasti. Castro začal rychle měnit podobu nekoloniálního politického systému a prosazovat antiamerikanismus. Nehodlal totiž dopustit opětovné ponížení kubánského lidu, když zemi zhruba před šedesáti lety ovládlo USA. Zprvu tak zaváděné politiky založené na morálce měly poměrně nacionalistický a etický nádech. Jeho humanistické plány měly za úkol zlepšit situaci na Kubě a spočívaly především v rovnějším rozdělování bohatství, tedy stavěly na ekonomických i společenských reformách. V těchto začátcích nelze hovořit o výhradně komunistických záměrech, ačkoliv změny se dotkly zejména nejchudšího obyvatelstva a intelektuálové a příslušníci vyšší vrstvy z ostrova prchali do blízkých Spojených států. Situace se nicméně lišila od států plně socialistických, Kuba dosáhla v prvních letech Fidelovy vlády nebývalého rozvoje, především kulturního, přičemž tyto úspěchy byly v rámci Latinské Ameriky zcela mimořádné.

Na začátku se uzavřely herny a nevěstince, naproti tomu se zpřístupnila privátní místa dříve vyhrazená jen pro úzký exkluzivní okruh osob, nová vláda také vyhlásila boj obchodu s drogami, zlevnilo se základní zboží a služby jako léky nebo učebnice, elektrika a městská doprava, mzdy se však zvýšily. Celkově se zlepšilo postavení žen ve společnosti a otevřely se jim pracovní obory, kde dříve dominovali pouze muži. Obrovský úspěch zaznamenalo také zdravotnictví, díky čemuž průměrná délka života vzrostla a dětská úmrtnost klesla. Absolventi medicíny museli povinně strávit své první dva roky praxe ve venkovských oblastech. V roce 1961 byla představena kampaň proti negramotnosti, v rámci níž byli odborníci posíláni na venkov a později všichni studenti museli povinně pracovat rok ve vesnických školách. Každý tak měl zajištěno základní vzdělání a studentům byla zároveň vštěpována úcta k práci jako morální povinnosti. V mnoha ohledech se tedy postupně mazala hranice mezi dříve privilegovanými a marginalizovanými skupinami obyvatelstva. Spolu s Castrovým řečnickým uměním tak nové vedení získalo širokou podporu Kubánců. K úspěchu Kuby také dopomohl její vysoký stupeň rozvinutosti, nešlo o chudou zaostalou zemi a poměr obyvatel měst a vesnic byl téměř vyrovnaný, ačkoliv v zemi převládaly relativně velké nerovnosti. (Trento, 2006; Berbeo, 2010)

V porevolučním období však došlo i na události, které zejména americkou veřejnost znepokojily. Batistův represivní režim byl nahrazen novým systémem pomsty a odplaty. Gott (2005, s. 214) uvádí, že *„bez ohledu na šířící se pochybnosti o stupni ekonomické a společenské krize v padesátých letech dvacátého století byla represe za Batistových let realitou a vyvolala volání po odplatě a také požadavky na lepší budoucnost.“* Proto byly ustaveny lidové tribunály, které měly právo soudit přívržence minulého Batistova režimu. O řádných soudních procesech přitom nemohla být řeč. To dalo prostor nejen pro popravy, ale i osobní pomsty a občasně vlny násilí. Některé procesy z hlavního města Havany se navíc vysílaly živě ze sportovních stadionů. Popravčí komanda byla tvořena i kubánskou armádou. *„Guevara osobně podepsal nejméně 50 rozsudků smrti a Raúl údajně řídil masovou popravu 70 Batistových vojáků, kteří byli z kulometů postříleni před vykopaným příkopem.“* (Gott, 2005, s. 216)

Rovněž byla představena pozemková reforma, ačkoliv relativně umírněná. Byla stanovena maximální rozloha vlastněné půdy, výjimku tvořily podniky zaměřené na chov dobytka, dále třtinové a rýžové plantáže, které vykazovaly mimořádné zisky. Velkostatky však měly být zrušeny a půda nad maximální stanovenou plochu vyvlastněna a přerozdělena mezi

bezemky nebo zemědělská družstva. Velkostatkáři obdrželi náhradu ve státních dluhopisech a nově získaná půda podléhala zákonu, který ji nedovoloval novým majitelům prodat nebo pronajmout třetí straně kromě státu. Také vlastníci městských pozemků byli povinni levně prodávat svoji půdu téměř komukoliv, kdo o ni projevil zájem se záměrem stavby domu. Vláda také ve velkém znárodňovala majetek Batisty a jeho politických soukmenovců a přátel. Postiženi byli rovněž zahraniční vlastníci průmyslových podniků a obchodních firem, z nichž většinu tvořili Američané. (Gott, 2005) „*Tak stát na konci roku 1960 zcela ovládal bankovní a vzdělávací sektor, zahraniční obchod a velkoobchod, značnou část dopravy, průmyslu a stavebnictví, polovinu maloobchodu a třetinu zemědělské půdy*“ (Trento, 2006, s. 33 – 34)

Agrární reforma stejně jako další kroky vlády však vyvolaly rozporuplné reakce. V zahraničí byl Castro označen za komunistu, na domácí scéně se začala bouřit bývalá elita, která nyní po zavedení nových reforem značně tratila, a vládu začaly tížit vnitřní názorové rozpory. Několik odborníků nebo vysoce postavených představitelů režimu či úředníků odešlo na protest ze země a vyšší vrstva obyvatelstva se podle tradic spoléhala na pomoc USA. Oboustranné napětí mezi zeměmi rostlo.

První znepokojení Spojených států bylo znatelné již na samotném počátku Castrovy vlády, kdy nechal popravit stovky osob spojené s Batistovým režimem. Následné vyvlastňování půdy a firem USA vnímaly jako přímé ohrožení socialismem, a tak začala nabírat na síle nevraživost mezi oběma státy. Je také třeba chápat vztahy obou zemí v kontextu studené války měřením sil mezi dvěma neslučitelnými ideologiemi. Castro vnímal nedůvěru už při jeho první cestě do Ameriky přijat pouze viceprezidentem Nixonem, nikoliv prezidentem Eisenhowerem. V neposlední řadě k chladným vztahům vedlo uzavření obchodní dohody se Sovětským svazem v roce 1960. Kuba pokračovala v diplomatických jednáních s Moskvou a Spojené státy vyvíjely tlak na zahraniční naftařské společnosti, aby nezpracovávaly ropu právě ze SSSR. Kuba reagovala jejich vyvlastněním. Vztahy s Washingtonem se tedy stále více ochlazovaly, zatímco Castro a Chruščov se sblížovali. Americká vláda uvalila embargo na dovoz zboží na Kubu, což ostrovu značně přitížilo, neboť USA byl jejím významným obchodním partnerem. Navíc odmítla vykupovat hlavní kubánský exportní artikl – cukr. Fidel se tedy musel nějakým způsobem vypořádat s nastalou situací, vyvlastnil tak zbytek amerického majetku a hledal pomoc u Sovětského svazu, ke kterému se tím ještě více přiklonil. Castro neváhal a svoji revoluci označil za revoluci socialistickou, čímž bylo o dalším osudu ostrovního státu rozhodnuto.

Konflikt začal nabývat reálného charakteru, když v roce 1961 americká letadla vybombardovala tři kubánská letiště, a zároveň USA zosnovalo neúspěšnou invazi v Zátocě svini. U kubánských břehů se vylodily vycvičené jednotky složené zejména z proticastrovsky založených kubánských emigrantů, avšak reakce obyvatelstva nebyla taková, jaká se předpokládala. Pokus o invazi vyvolal jejich odpor a invazní jednotky byly obklíčeny. Jelikož prezident Kennedy odmítl použít americké letectvo, jednotky byly poraženy. Castrova prestiž tak tedy prudce stoupla.

Po neúspěchu v Zátocě svini se americká vláda stále více zamýšlela, jak uskutečnit převrat a odstranit Castra. Snažila se Kubu co nejvíce izolovat a postupně s ní přerušily styky téměř všechny státy subkontinentu. Castro byl tak nepřímo nucen obrátit se opět na Sovětský svaz, který mu byl schopen poskytnout ekonomickou i vojenskou podporu. „V červenci 1962 se Moskva zavázala, že vyšle do Havany muže a rakety.“ (Trento, 2006, s. 43) Neví se, od koho tato iniciativa přesně vzešla, nicméně se předpokládá, že to byli právě Sověti, kteří chtěli využít situace a zapůsobit tak na Spojené státy. Schylovalo se ke kubánské krizi. (Trento, 2006; Litera, 1993)

4.1.2 Kubánská raketová krize

Celá kubánská krize, jak ji nazývají Američané, jinými slovy také karibská krize, jak ji pojmenovali Rusové, byla velice krátká. Trvala jen pouhých 13 dní; od 16. října, kdy se americká vláda dozvěděla o rozmístění jaderných raket na Kubě, do 28. října, kdy Chruščov souhlasil s americkými požadavky.

Poté, co Castro požádal o pomoc Sovětský svaz, se mu Chruščov rozhodl vypomoci instalací raket středního dosahu na kubánských základnách. Od roku 1962 tedy SSSR zásoboval Kubu vojenským materiálem. Tyto operace byly tajné, ale přece jen se v sousedních Spojených státech objevovaly různé a jiné spekulace o vojenské technice na ostrově. Robert Kennedy, mladší bratr prezidenta Johna F. Kennedyho a ministr spravedlnosti, jednal se sovětským velvyslancem Anatolijem Dobryninem. Vyjádřil znepokojení Washingtonu množstvím materiálů dovážených ze SSSR na Kubu. Spojené státy však byly několikrát ujišťovány, že se není čeho obávat. Jak Dobrynin, tak i samotný Chruščov potvrdil, že na Kubě nebudou nikdy umístěny žádné rakety ani jiné ofenzivní zbraně. USA však ostrov nepřestával sledovat, informace získávaly od uprchlíků z Kuby i prostřednictvím průzkumných letů U-2. Právě tyto lety odhalily přítomnost raket, což americkou vládu

skutečně zaskočilo.

Američtí činitelé byli velmi rozhořčeni, prezident Kennedy se 16. října sešel se svými nejbližšími spolupracovníky, včetně bratra R. Kennedyho, a společně diskutovali o možných alternativách řešení. Nemohli akceptovat ruské jednání a byli rozhodnuti rakety z Kuby dostat. Návrh na okamžitý vojenský úder byl však zamítnut s tím, že odporuje americkým tradicím a ideám. Mimo to by zde bylo reálné nebezpečí zpětného úderu Sovětského svazu a právě hrozba jaderné války byla důvodem, proč se doposud obě mocnosti tak úzkostlivě stranily přímého kontaktu. Po dlouhých jednáních a rozvažování nad výhodami i nevýhodami leteckého úderu a blokády, prezident Kennedy nakonec schválil právě blokádu Kuby. Ta zajišťovala USA čas na mobilizaci vojenských jednotek v případě sovětského ohrožení, a zároveň dávala SSSR čas na reakci. Poté opět probíhala dlouhá jednání o novém problému, jak zastavit lodě v karanténě a podle jakých kritérií se zachovat. Kennedy se chtěl co nejvíce vyhnout přímému ozbrojenému konfliktu, jelikož si byl vědom, jaké nebezpečí tento krok skýtal. V mobilizaci byli všechny ozbrojené síly.

I po vstoupení blokády v platnost se na Kubu blížily sovětské lodě, což R. Kennedymu potvrdil i sám Dobrynin na jednání na ruské ambasádě. Nastaly krušné chvíle, kdy se rozhodovalo o dalších krocích. Situace byla o to vážnější, že fotografie z předešlých dní pořízené průzkumnými letouny ukazovaly, že práce na základnách se nezastavila. Naopak, za několik dní mělo být několik odpalovacích ramp připraveno k válce. Poté přišla zpráva, že se některé lodě před blokádou buď zastavily, nebo se obrátily zpět k Sovětskému svazu. Přišla doba diplomatických jednání.

Sovětský svaz nakonec přistoupil na stažení raket z Kuby a vznesl ještě otázku týkající se raket v Turecku, nicméně R. Kennedy argumentoval, že se jedná o záměr budoucí, jakmile se vyřeší nynější krize. Tak skončila kubánská raketová krize a s ní i nebezpečí jaderné války. (Kennedy, 1999; Trento, 2006)

Konflikt však zanechal velký šrám ve vztazích Kuby a SSSR. Castro kritizoval zejména to, že SSSR nežádalo stažení amerických vojáků ze základny Guantánamo, a taky že SSSR jednal s USA bez ohledu na názor Kuby.

4.1.3 Konsolidace moci

Po raketové krizi již Kuba nechovala politickou důvěru v Sovětský svaz, přestože se stále nechala inspirovat jeho hospodářským úspěchem. Cílem nové politiky podle sovětského

schématu bylo oprostít se od závislosti vývozu jedné plodiny, a naopak umožnit Kubě nabýt soběstačnosti přes zemědělskou diverzifikaci, čímž vešla v platnost další agrární reforma a další vyvlastňování a zbavení ekonomické síly pravých i domnělých kontrarevolucionářů. Takové plány se však ukázaly pro Kubu nevyhovující a následoval jen malý hospodářský růst, a poté dokonce pokles. Kuba si tedy musela najít vlastní cestu k rozvoji. Návrhy předložila skupina umírněných komunistů, kteří chtěli zachovat určité prvky ekonomického systému, a radikální Ernesto Guevara, jehož koncepce naopak hájila představu nového solidárního člověka, který se vždy rád a nezištně obětuje pro kolektiv. Toho chtěl dosáhnout převážně pomocí vzdělání a morálních příkladů ve společnosti, jako jsou dobrovolné neplacené práce nebo poskytování širokého spektra sociálních služeb. Chtěl vybudovat reálný komunismus a nechtěl dopustit, aby se ekonomický systém zvrhl jen náznakem v kapitalistický. Seriózně navrhoval zrušit peníze i trhy, protože práce měla být společenská povinnost, aby se člověk osvobodil od prodávání své pracovní síly. Vše mělo být podřízeno přísné komunistické morálce. V rámci revoluční ofenzivy byly zavedeny některé Guevarovy myšlenky. Rovnostářská politika se například projevovala ve zrušení pracovních odměn, snížení platových rozdílů, přičemž se dokonce uvažovalo, že mzdy časem vymizí úplně. Aby se zabránilo privilegovanému postavení úředníků, byrokratický aparát se postupně omezoval a státní zaměstnanci museli jeden týden v měsíci pracovat manuálně na poli.

Castro si přál sjednotit politickou scénu i obyčejný lid a z nového světa vypudit nepohodlné. K tomu mělo sloužit i založení organizací ke kontrole obyvatelstva a posílení vedení státu. *„Skutečně masovou organizací však byly Výbory na obranu revoluce, soustřeďující značnou část populace. Byly organizovány podle čtvrtí, často i podle ulic, a staly se nástrojem politizace obyvatelstva. Zpočátku plnily funkci dozorčí a mobilizační, následně pak měly úlohu vzdělávací, zdravotní, politickou a výrobní. Staly se skutečnými středisky ‚revoluční aktivity‘ především pro ty, kdo pracovali mimo oblast průmyslu a zemědělství.“* (Trento, 2006, s. 46) Dále vznikaly organizace, které měly sjednotit politické skupiny, přičemž hlavní moc padla do rukou komunistům a celý proces vyústil v existenci Komunistické strany Kuby (KS Kuby). Také vznikaly organizace pro ženy a mládež.

Odpůrci režimu, asociální živlové a homosexuálové byli však nekompromisně pronásledováni a posíláni do Vojenských jednotek na pomoc výrobě, což bylo v podstatě krycí jméno pro tábory nucených prací. Castro tyto tábory však překvapivě po protestech umělců a intelektuálů zrušil. Kultura byla rovněž omezená tím, co bylo považováno za dobré

pro revoluci. Později Castro také zakročil proti prosovětskému křídlu ve vládě, marginalizoval její vliv a některé její členy dokonce odsoudil k dlouholetým trestům odnětím svobody na základě obvinění z podpory proticastrovských nálad. (Trento, 2006; Opatrný, 2002)

4.1.5 Opětovný příklon k SSSR

V rámci zahraniční politiky zaujala Kuba nesmlouvavé stanovisko. Podporovala zahraniční partyzánské skupiny, napadala praktiky SSSR a dalších zemí z využívání imperialistických praktik, protože hlásala, že pomoc má být nezištná, dále kritizovala latinskoamerické komunistické strany z přílišné umírněnosti, zrazení revolučních myšlenek a podpory kapitalismu přílišným lpěním na zákonech a nedostatkem ozbrojené akce. Kuba tak byla ve svých prohlášeních ostrá a zachovala si určitou míru nezávislosti, čímž si však znepřátelila okolní režimy a ještě více se izolovala.

Po smrti Ernesta Guevary na misi v Bolívii musela Kuba opět přibrzdit a hledat alternativní cestu, kterou našla jako už mnohokrát v minulosti u SSSR. Následovala další hospodářská reforma, která měla za cíl opětovně zavést do praxe náznaky tržních mechanismů. Došlo k legalizaci určitých soukromých aktivit, například byla zavedena možnost prodeje osobních přebytků v zemědělství (po povinném prodeji zemědělské kvóty státu), a životní úroveň na Kubě se začala mírně zlepšovat. K tomu dopomohl i vstup do Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), což Kubě zajistilo nové trhy ve východní Evropě. Zákon o pracovní povinnosti ukládal povinnost pracovat všem obyvatelům, v opačném případě je čekal převýchovný tábor ve formě nucených prací na venkově. Jinými slovy se zaváděly hmotné pobídky k vyšším výkonům a efektivní tresty v případě pracovního selhání. Později však došlo k opětovnému zrušení režimu finančních stimulů, neboť nabídka nedokázala uspokojit poptávku, a naopak byl zaveden přidělový systém, který vytlačil peníze z trhu. Následovalo období ekonomického úpadku, stály se fronty na potraviny, vynořil se černý trh. Ve snaze porazit všudypřítomnou bídu a nespokojenost se vláda snažila přilákat zahraniční turisty a získat tak zahraniční měnu, která byla v důsledku embarga a nízké obchodní výměny se západními zeměmi taktéž nedostatkovým artiklem. Začaly se tak objevovat turistické obchody plné spotřebního zboží, které však nebyly přístupné lokálnímu obyvatelstvu.

Z politického hlediska došlo k dalšímu upevnění moci. V roce 1975 byla na prvním sjezdu KS Kuby stanovena vedoucí úloha strany, která se blíže definovala jako „*nejvyšší orgán*

společnosti“ a „organismus, jenž nasměrovává a řídí veškerý pracující lid, stejně jako další společenské organizace i stát jako takový“. (Trento, 2006, s. 80) Další roky se nesly ve znamení ovládnutí obyvatelstva, a proto se KS Kuby snažila naverbovat nové členy, a tím upevnit svůj vliv. Všechna moc se přitom soustřeďovala v rukou Fidela Castra a jeho zástupce bratra Raula.

Nová pravidla země přinesla i nová omezení lidských práv. *„Od konce 60. let se nejen uzavíral prostor pro politickou a ideologickou debatu, ale byla potírána antikonformní stanoviska a zhoršily se vztahy mezi politickou mocí a intelektuály. Protože byli zbaveni možnosti zveřejňovat své práce, mnoho z nich bylo odsunuto do pozadí, jiní byli donuceni k autocenzuře svých názorů a další se rozhodli opustit zemi. Omezení svobody slova se projevilo také zastavením vydávání některých prestižních periodik.“* (Trento, 2006, s. 83) Tzv. ideologizace umění dala vzniknout kubánskému disentu, kteří kritizovali ideologická omezení ve sféře umění. Mnozí umělci i prostí odpůrci režimu z ostrova emigrovali a stali se hlasy kritizující Castrovu vládu v zahraničí. Trento (2006) uvádí, že na počátku 70. let si přálo emigrovat až 200 000 osob. Proces vyřizování žádosti o expatriaci však trval několik let, které musel žadatel strávit prací na poli, a po vyřízení měl povoleno s sebou vzít pouze věci denní potřeby. (Trento, 2006; Opatrný, 2002)

4.1.6 Rozpad SSSR a Kuba ve 21. století

Těsně po zhroucení Sovětského svazu a RVHP se Kuba ocitla v obtížné hospodářské situaci. Její závislost na SSSR a izolovanost od mezinárodního obchodu započaly nucený proces ekonomické soběstačnosti a hledání nových trhů ve zbylých fragmentech socialistického světa, především v Číně. Hluboký pokles produkce ovlivnil obyčejný život, zvýšila se nezaměstnanost, výrazně se omezila funkce pouličního osvětlení, došlo k sofistikaci přidělového systému, čímž se výrazně se omezila spotřeba, stejně tak jako k rozšíření černého trhu, zdražování základních potravin a objevily se také závažné výpadky elektřiny. Ve městech změny přinesly ochromení veřejné dopravy, lidé se začali spoléhat na kolo a na venkově se začaly objevovat povozy tažené dobyt看em. Nespokojení lidé začali hromadně opouštět ostrov a u těch, kteří zůstali, se prohloubily nerovnosti. Nová politika se tak spoléhala na pozvolné ekonomické, a poté i politické liberalizaci, avšak při zachování ideálů revoluce.

Hromadný exodus obyvatelstva donutil vládu k pragmatickému přehodnocení svých

revolučních politik. Pod tíhou všeobecné nespokojenosti a nedostatku Kuba začala s postupnou liberalizací. Hlavním cílem bylo získat zahraniční měnu, proto prioritu získal turismus a zahraniční investice. Tím začaly fungovat i dříve neakceptovatelné formy byznysu jako prostituce, drobná kriminalita a žebráctví – zejména dětí. Objevily se také nové možnosti pro nově příchozí ze zahraničí, zatímco pro lokální obyvatelstvo zůstaly obvykle uzavřené, například možnost investovat na Kubě. Zároveň se zřetelně vynořily dvě ekonomiky založené na kubánské a zahraniční měně. *„Příslušnost k dolarové zóně – prostřednictvím finančních zásilek od příbuzných v cizině, zaměstnání v podnicích se smíšeným kapitálem, práce v oblasti turistiky nebo kontaktu s cizinci – se totiž týkala jen poloviny populace. Možnosti obdržet větší výdělek díky nezávislé práci jsou zbaveni dělníci, pracovníci ve službách, ve zdravotnictví a školství, lékaři a živnostníci a také příslušníci ozbrojených sil: ti všichni se snaží vykonávat ve volném čase ještě druhou práci nebo změnit povolání.“* (Trento, 2006, s. 114)

Castro se jen neochotně pouštěl do sociálních reforem, spíše naopak odmítal jednat s opozicí, která od roku 1996 čelila zvýšenému pronásledování. Celá společnost podléhala přísné kontrole zejména díky rozvětvené síti Výborů na obranu revoluce a prostor pro aktivní občanskou společnost byl velmi malý. Iniciativy obyvatelstva občas čelily nečekaným čistkám a v roce 2003 dokonce padlo několik tvrdých rozsudků pro zastánce opozice. Castro ospravedlňoval represe a omezení politických a ekonomických svobod bojem proti vměšování se USA do kubánských záležitostí, když Američané začali otevřeně podporovat opozici na ostrově.

Přestože Fidel Castro čelil nenávisti a teroristickým útokům ze strany kubánských exulantů, těšil se i velké oblibě části místního obyvatelstva, které ho vidělo jako symbol spasitele chudých, bojovníka proti nerovným podmínkám, které stanovily rozvinuté státy, odpůrce vykořisťovatelského tržního systému a konzumnímu stylu života. Sám se postavil do čela v nerovném celoživotním boji proti imperialismu. Za jeho vlády došlo ke značnému rozvoji školství, zdravotnictví, vědy i pokrokům v sociální oblasti. Ačkoliv po pádu SSSR mnozí předpovídali zhroucení kubánské ekonomiky, a zároveň kolaps Castrova režimu, opak byl pravdou. V roce 2006, před předáním tehdy ještě prozatímní vlády svému bratrovi Raúlovi, řekl Fidel Castro ve svém projevu směrem ke svému americkému protivníkovi: *„hlavně ať si naši severní sousedé nedělají vrásky, já vůbec nemám v úmyslu držet se své funkce do sta let“* (Botín, 2012, s. 8). Tehdy se sice jeho zdravotní stav skutečně závratně zhoršil, avšak klan

Castro se nakonec udržel u moci až do roku 2018. (Trento, 2006; Opatrný, 2002)

4.2 Lidská práva za Fidela Castra

Ukořistěním moci Fidelem Castrem začala pro Kubu nová éra, která se vyznačovala příklonem ke komunistické ideologii, brutálním potlačováním lidských práv a umlčováním všech forem disentu. Násilná povaha režimu se projevila již na počátku při popravách sympatizantů i reálných členů bývalého zřízení. Castro na Kubě zbudoval silně represivní režim, během něhož sice došlo ke zlepšení zdravotní péče a školství, nicméně vleklá nepříznivá ekonomická situace a útlak obyvatel ostrov poznamenaly mnohem více. Nátlak ze strany USA na demokratizaci Kuby lidskoprávní krizi nijak nepomohl, naopak ostrov ještě více izoloval a ekonomicky uškodil běžnému obyvatelstvu. K dispozici nebylo ani nezávislé soudnictví a represivní taktiky byly dokonce součástí právního systému Kuby. Toto jednání dalo vzniknout atmosféře strachu, umlčovalo kritické hlasy a donutilo mnoho Kubánců přijmout komunistickou stranu a vystupovat loajálně ke státu. Celým generacím Kubánců byla odepřena základní politická práva, právo na svobodné vyjadřování, sdružování, právo na informace,

(HRW, 2016)

Během Castrova režimu došlo ke zhoršení situace politických vězňů. Veškerá opozice byla likvidována nebo umlčována. Svévolné věznění, pronásledování, fyzické násilí nebo zavražďování bylo běžnou praxí, přičemž mnoho praktik je stále využíváno k umlčení opozice i dnešní vládou. „Je známo, že v období po vítězství revoluce sužoval Kubu problém politických vězňů, jejichž počet se v roce 1965 Castrovou zásluhou vyšplhal na 20 000. Jednalo se o etapu, kdy bylo nutné kvůli agresivnímu chování Washingtonu a dosud aktivním ohniskům ozbrojené kontrarevoluce udržovat stálou ostražitost. Naopak v druhé polovině 70. let, kdy v Bílém domě působila osobnost typu Jimmyho Cartera, muže vstřícnějšího k dialogu a vnímavého k této otázce, se Havana uvolila zmírnit represe vůči zastáncům opozice, takže v letech 1978 – 79 jich byly tisíce propuštěny z vězení.“ (Trento, 2006, s. 85) Na přelomu 80. a 90. let Castro na ostrov pozval OSN na přezkoumání lidských práv, tehdy byl počet politických vězňů velmi nízký a celkové podmínky se zlepšily. Od poloviny 90. let se však došlo opět ke zhoršení situace a vůle k dialogu s vnitřní opozicí se ztrácela. Výsledkem bylo obvinění z porušování lidských práv ze strany OSN. (Trento, 2006)

Fidel Castro také odmítl uznat legitimitu kubánských lidsko-právních organizací, odmítl přítomnost mezinárodních humanitárních a lidsko-právních organizací na ostrově, dále existenci jiných politických stran, svobodná média nebo nezávislé odbory. (HRW, 2016)

Státní média se stala mluvčím režimu, knihy, noviny, televize, rádio, hudba i filmy podléhaly cenzuře a pouze několik málo prověřených Kubánců mělo přístup k internetu. K totální kontrole společnosti posloužila i špionážní síť. (THEGUARDIAN, 2016)

Za vlády Castra rovněž docházelo k zavírání homosexuálů, duchovních, politických nepřátel a nepřizpůsobivých režimu do pracovních táborů k převýchově. Práva menšin a náboženská práva byla tímto zásadně porušována. Katoličtí věřící například také nesměli vstupovat do strany a nesměli zastávat vysoké funkce ve státě. (Trento, 2006)

Ačkoliv Kuba zaznamenala v sociální oblasti obrovský pokrok, občanská a politická práva naopak prošla velkou krizí. Situaci ukazuje tabulka 9, červeně jsou značena ty práva, která byla porušena.

Tabulka 9 Lidská práva za Fidela Castra

Základních třicet lidských práv podle Deklarace lidských práv OSN	Komentář	(Ne)dodržování daného práva za vlády Fidela Castra (1959 – 2008)
1	Všichni se rodí svobodní a sobě si rovni. Každý jedinec má právo na své vlastní myšlenky a názory a musí s ním být jednáno se stejnou úctou jako se všemi ostatními.	Fidel Castro vytvořil stát, jenž neakceptoval jiné myšlení a názory, než jaké měl on sám. To dal jasně najevo násilnými akcemi namířenými proti disentu: popravy, věznění, perzekuce. Toto je v přímém rozporu s principy svobody a bezpečí.
2	Nikdo nesmí být diskriminován na základě žádné odlišnosti, v případě diktatur bývá problematická zejména politická nebo náboženská příslušnost, případně původ jedince.	
3	Každý má právo na bezpečný život ve svobodě.	
4	Nikdo nesmí být držen v otroctví, ani my, ani druhí.	-
5	Nikdo nesmí být mučen, ponižován, či podléhat jinému psychickému či fyzickému ublížení.	Držitelé jiného politického názoru a přesvědčení, než jaké vyžadovala castrovská Kuba, byli v nebezpečí vlastního života, svobody a cti.
6	Každému náleží jeho lidská práva bez ohledu na jeho místo	Na Kubě docházelo k plošnému porušování lidských práv.

	výskytu.	
7	Všichni lidé jsou si rovni před zákonem, spravedlnost se totiž musí měřit všem stejně.	Zákon přímo umožňoval represivní praktiky, přičemž nepřátelům revoluce nebyl zpravidla dopřán spravedlivý proces.
8	Naše lidská práva jsou chráněna zákonem. V případě výskytu nespravedlnosti je možné hledat nápravu u soudu.	Pokud je nositelem nespravedlnosti stát sám, je téměř nemožné dovolat se nápravy.
9	Nikdo nesmí být neprávem uvězněn, zadržen, nebo dokonce vyhnán ze země.	Castro trestal jiné názory uvěznění, násilím nebo převýchovou. Soukromí existovalo velmi omezeně, aktivity Kubánců byly pod neustálým dohledem.
10	Každý má právo na spravedlivý a veřejný soud.	
11	Každý má právo na presumpci neviny, musí tedy mít možnost dokázat, že vinný není, a podle toho by s ním také mělo být zacházeno, dokud se vina neprokáže u soudu.	
12	Každý má právo na soukromí a na ochranu dobrého jména a cti. Nikdo tak nesmí svévolně vkročit na cizí pozemek, do cizího obydlí, číst cizí korespondenci či jinak narušovat soukromé aktivity.	
13	Každý má právo na svobodu pohybu v rámci domovské země i v zahraničí.	
14	Každý má právo na bezpečné místo k životu. V případě nebezpečí nebo špatného zacházení v domovské zemi má jedinec právo hledat azyl v cizí zemi.	Svoboda pohybu byla dlouhou dobu omezená. Například na přelomu 80. a 90. let bylo povolení vycestovat ze země udělováno pouze osobám určitého věku (dříve pro ženy 50 let, později 40 let). Kubánci, kteří si přáli emigrovat, museli o toto právo žádat na úřadech. Tím však riskovali ztrátu práce, majetku nebo domova. Ti, kdo se neúspěšně pokusili z ostrova emigrovat ilegálně, tedy bez povolení, byli potrestáni odnětím svobody. (HRW, 1990)
15	Každý má právo na státní příslušnost, případně ji změnit.	-
16	Každý, kdo dosáhl plnoletosti, má právo uzavřít sňatek, založit rodinu, a také se rozvést, a to bez jakýchkoliv omezení na základě pohlaví, rasy, národnosti aj.	-

17	Každý má právo vlastnit majetek nebo podíl majetku a nikdo nesmí být svévolně tohoto majetku zbaven.	Za Fidela Castra bylo soukromé vlastnictví tabu, v socialismu měl stát vlastnit vše. Už v první fázi nové epochy Fidela Castra začalo znárodňování zahraničního majetku.
18	Každý má právo na svobodu myšlení a náboženství a své přesvědčení veřejně projevovat, praktikovat nebo změnit.	Castrovský stát podléhal kontrole, netoleroval jiné názory a cenzuroval.
19	Každý má právo na svobodu vyjadřování, myslet svobodně a sdílet naše úvahy.	
20	Každý má právo na veřejné shromažďování, na setkávání ostatních a společně hájit svá práva. Zároveň však nemůžeme k těmto aktivitám být nuceni.	Human Rights Watch ve své zprávě z roku 1990 zmiňuje právo na shromažďování jako jedno z mnoha, které bylo za Castra porušováno. (HRW, 1990)
21	Každý má právo na demokratické principy ve společnosti, tedy na to, aby se mohl podílet na vládě své země a svobodně si vybrat své zástupce.	Castrovská kuba se nezakládala na demokratických principech a lidem upřela základní politická práva.
22	Každý má právo na sociální zabezpečení ve formě dostupného bydlení, lékařské péče, vzdělání a adekvátní zaopatření v případě nemoci a ve stáří.	-
23	Každý má právo na práci, spravedlivou mzdu a účast v odborových organizacích.	
24	Každý má právo na řádný odpočinek a regeneraci.	-
25	Každý má právo na dobrý život a péči v podobě materiálního zabezpečení nebo jídla – matky s dětmi, staří, nezaměstnaní, hendikepovaní.	-
26	Každý má právo na vzdělání podle svých možností; primární vzdělávání by mělo být zdarma a mělo by přispívat ke vzájemné toleranci, přičemž rodiče mohou v začátcích rozhodovat o druhu vzdělání svých dětí.	V oblasti školství dosáhla Kuba velkých úspěchů a gramotnost dosáhla nebývale vysokých čísel.
27	Každý má právo na svůj vlastní	-

	styl života a užívání výtvarných věd a techniky, a také všeho, co nabízí umění. Zároveň je naše vlastní dílo chráněno proti zneužití zákonem.	
28	Každý má právo na život ve svobodném a spravedlivém světě, v němž lze naplňovat všechny aspekty lidských práv.	Castrovská Kuba plošně porušovala mnohá lidská práva
29	Každý je zodpovědný za ochranu lidských práv a respektování druhých a jejich svobod.	
30	Nikdo nemůže nikomu upřít jeho lidská práva.	

Zdroj: autorka

4.3 Lidská práva ve 21. Století

Kuba si zvolila současného prezidenta, který není členem klanu Castrů, docela nedávno. Miguel Díaz-Canel se postavil do čela státu teprve roku 2019 a lidskoprávní situace se zatím příliš nelepší. Kritika na Kubě není povolena a země se tak stále potýká s porušováním lidských práv. Nezávislé monitorování lidských práv však na ostrově není zatím úplně možné.

Vláda pokračuje v kontrole a represi společnosti a implementuje politiky k umlčení politických disidentů. Nezávislé hlasy Kuby v podobě umělců, novinářů, obránců lidských práv nebo kritiků politické situace jsou za své aktivity postihovány úřady. Mnohdy končí za vyjádření svého kritického názoru ve vazbě nebo ve vězení. Amnesty International (2020) za poslední rok jmenovala na ostrově šest vězňů svědomí, avšak přiznává, že jde nejspíš jen o část opozice, která byla režimem zadržena. Human Rights Watch (2020) sice tvrdí, že krátkodobě zadržených obránců lidských práv bylo v roce 2019 méně než tomu bylo v roce 2018, ale i tak celkové číslo zůstalo stále vysoké. Údajně bylo jen za měsíc srpen svévolně zadrženo na 1 800 lidí. Počet zadržených osob, který strmě vzrostl mezi lety 2010 a 2016, začal pomalu klesat již roku 2017. Situace obránců lidských práv je ale trvale velmi špatná, tyto osoby stejně jako jejich aktivity jsou totiž postaveny mimo zákon. Informování o porušování lidských práv je nelegitimní a může vyústit až v osobní útoky nebo uvěznění. V některých případech jsou vězni propuštěni po oficiální výstraze, což později může být použito u soudu proti nim jako důkaz delikventního chování.

Krátkodobé uvěznění režim užívá převážně jako prostředek k narušení akcí, které by nějakým způsobem mohly ohrožovat stávající systém. Příkladem může být situace veřejná schůze, na níž se má diskutovat politika, politicky motivované pochody nebo demonstrace. Kromě vězení ale aktivistům hrozí i pronásledování, zastrašování, bití, držení v izolaci, veřejné zostuzení, cestovní omezení nebo propuštění ze zaměstnání. Takovým postihům podléhá například skupina zvaná Ženy v bílém. Jde o ženy, matky nebo dcery politických vězňů, které organizují protesty. Před schválením nové ústavy, která vešla v platnost v dubnu předminulého roku, úřady preventivně zadržely určité aktivisty, zablokovaly určité webové stránky a uspořádaly několik razií. Hromadným zatýkáním skončila i demonstrace na podporu LGBT komunity, která byla odpovědí na zrušení průvodu Gay Pride Parade v roce 2019. (Human Rights Watch, 2020)

Problematika politických vězňů je na Kubě poměrně závažná. Režim nepovoluje nezávislým lidsko-právním organizacím přístup do vězení a nepodává k těmto záležitostem žádné informace. Z tohoto důvodu političtí vězni ani nemají přístup k veřejnému a nezaujatému soudnímu procesu. Kontroverzní je rovněž zákon, který umožňuje stíhat osobu za trestný čin, který ještě nespáchala, a to pouze na základě viditelného chování, které se neslučuje se socialistickými morálními standardy. Občas vězni nemají povolen ani kontakt s rodinnými příslušníky. Eduardo Cardet Concepción byl uvězněn dva roky za aktivity v rámci Křesťanského osvobozenického hnutí. Během této doby mu byly zamítnuty návštěvy i telefony a byl držen sám v cele. Úřady k tomu uvedly, že rodinné návštěvy by narušily proces reedukace. Po propuštění Concepción nemohl nadále pokračovat ve svých aktivitách v hnutí.

Situace ve věznicích je kritická. Zařízení jsou přeplněná a vězni jsou nuceni pracovat 12 hodin denně. Pokud v práci nesplní denní kvóty, kritizují vládu nebo se zapojí do nějaké formy protestu, přichází trest v podobě izolace, bití, odmítnutí návštěv rodiny nebo lékařské péče. V případě týrání a špatného zacházení se vězni ale nemohou nijak efektivně bránit.

Svobodný projev a nezávislost myšlení zůstává na Kubě problémem. Téměř všechny média vlastní ovládá kubánská vláda a přístup k externím informacím je značně omezen blokací. Jen zlomku nezávislých novinářů a blogerů se daří svobodně psát internetové příspěvky. Jejich stránky ale vláda pro běžné uživatele často blokuje, ale také kvůli nedostatečnému přístupu k internetu je jen malá část Kubánců schopna dostat se na nezávislé weby. Sami autoři riskují razie doma nebo v práci, konfiskaci majetku, cestovní omezení, útoky na jejich čest a dobré jméno, fyzické násilí nebo vězení.

Pracovní práva jsou rovněž dlouhodobě porušována. Pracovníci se nemohou sdružovat a kolektivně vyjednávat za lepší podmínky. Ačkoliv Kuba oficiálně dovoluje utváření nezávislých odborů, v praxi funguje pouze jediné státem kontrolované sdružení všech zaměstnanců.

Volný pohyb obyvatel podléhá restrikcím. Reformy z roku 2013 sice formálně umožňují cestovat i nepohodlným osobám, ale zároveň dává větší pravomoc státu selektivně zakázat opuštění země jednotlivcům pod záminkou národní bezpečnosti nebo veřejného zájmu. Pohyb po ostrově je taktéž omezen, a to ve směru z provincií do hlavního města Havany. Hlavním důvodem je zabránit disidentům navštěvovat politické schůze a demonstrace. (Human Rights Watch, 2020)

Mnoho základních lidských práv je na Kubě stále v tichosti porušováno, důkladný přehled nabízí tabulka 10.

Tabulka 10 Lidská práva za Miguela Díaz-Canela

Základních třicet lidských práv podle Deklarace lidských práv OSN	Komentář	(Ne)dodržování daného práva za vlády Miguela Díaz-Canela (2019 – 2020)
1	Všichni se rodí svobodní a sobě si rovni. Každý jedinec má právo na své vlastní myšlenky a názory a musí s ním být jednáno se stejnou úctou jako se všemi ostatními.	Disidenti nemají v kubánském komunistickém režimu stejná práva jako ostatní občané. Často je jim upíráno právo na spravedlivý soud, právo na lékařskou péči nebo na lidskou důstojnost.
2	Nikdo nesmí být diskriminován na základě žádné odlišnosti, v případě diktatur bývá problematická zejména politická nebo náboženská příslušnost, případně původ jedince.	K diskriminaci dochází u jedinců, kteří nesouhlasí s režimem a veřejně ho kritizují.
3	Každý má právo na bezpečný život ve svobodě.	Fungování kubánského režimu svobodu a bezpečí všech jednotlivců popírá.
4	Nikdo nesmí být držen v otroctví, ani my, ani druzí.	-
5	Nikdo nesmí být mučen, ponižován, či podléhat jinému psychickému či fyzickému ublížení.	Politický disent je vystaven pronásledování, útokům i týrání.
6	Každému náleží jeho lidská práva bez ohledu na jeho místo	Na Kubě dochází k plošnému porušování lidských práv.

	výskytu.	
7	Všichni lidé jsou si rovni před zákonem, spravedlnost se totiž musí měřit všem stejně.	Převážně „neposlušným“ politickým vězňům jsou upírána základní práva.
8	Naše lidská práva jsou chráněna zákonem. V případě výskytu nespravedlnosti je možné hledat nápravu u soudu.	Pokud je nositelem nespravedlnosti stát sám, a navíc monitorování lidskoprávní situace není legitimní aktivitou, takže nezávislé lidskoprávní organizace nemají do země vstup povolen, je velmi obtížné dovolat se nápravy.
9	Nikdo nesmí být neprávem uvězněn, zadržen, nebo dokonce vyhnán ze země.	
10	Každý má právo na spravedlivý a veřejný soud.	Všechny čtyři práva jsou v přímém rozporu s fungováním kubánského režimu. Organizace Human Rights Watch (1990) dokonce Kubu nazvala policejním státem, který odpírá lidem právo na soukromí, a naopak vybízí k hlášení nepatřičného chování svých sousedů, rodinných příslušníků doma nebo kamarádů ve škole či v práci.
11	Každý má právo na presumpci nevinu, musí tedy mít možnost dokázat, že vinný není, a podle toho by s ním také mělo být zacházeno, dokud se vina neprokáže u soudu.	
12	Každý má právo na soukromí a na ochranu dobrého jména a cti. Nikdo tak nesmí svévolně vkročit na cizí pozemek, do cizího obydlí, číst cizí korespondenci či jinak narušovat soukromé aktivity.	
13	Každý má právo na svobodu pohybu v rámci domovské země i v zahraničí.	Svoboda pohybu je pro Kubánce velmi omezena. Vycestování je možné, avšak komplikované. V tomto bodě se však autoři neshodnou. List The Guardian (2019) tvrdí, že některé disidenty vláda vyhání z ostrova do exilu pomocí výhrůžek fyzického ublížení nebo vězení.
14	Každý má právo na bezpečné místo k životu. V případě nebezpečí nebo špatného zacházení v domovské zemi má jedinec právo hledat azyl v cizí zemi.	
15	Každý má právo na státní příslušnost, případně ji změnit.	-
16	Každý, kdo dosáhl plnoletosti, má právo uzavřít sňatek, založit rodinu, a také se rozvést, a to bez jakýchkoliv omezení na základě pohlaví, rasy, národnosti aj.	-
17	Každý má právo vlastnit majetek nebo podíl majetku a	Nová ústava sice uznává právo na soukromý majetek

	nikdo nesmí být svévolně tohoto majetku zbaven.	(FREEDOMHOUSE, 2020), přesto může být za určitých podmínek svévolně zabaven.
18	Každý má právo na svobodu myšlení a náboženství a své přesvědčení veřejně projevovat, praktikovat nebo změnit.	Svoboda myšlení a vyjadřování je silně omezena a sankcionována, pokud je toto myšlení v rozporu s komunistickým zřízením Kuby.
19	Každý má právo na svobodu vyjadřování, myslet svobodně a sdílet naše úvahy.	
20	Každý má právo na veřejné shromažďování, na setkávání ostatních a společně hájit svá práva. Zároveň však nemůžeme k těmto aktivitám být nuceni.	Toto právo je porušeno restrikcemi cestování a policejními zátahy.
21	Každý má právo na demokratické principy ve společnosti, tedy na to, aby se mohl podílet na vládě své země a svobodně si vybrat své zástupce.	Volby na Kubě pouze vytvářejí zdání demokracie, avšak komunistická strana nedává svým občanům svobodnou volbu. Na výběr jsou obvykle pečlivě vybraní kandidáti s úzkým napojením na KS Kuby. Více než jednoho kandidáta navíc nabízí pouze komunální volby (FREEDOMHOUSE, 2020). Volby také často doprovází korupce. (FHRCUBA, 2019)
22	Každý má právo na sociální zabezpečení ve formě dostupného bydlení, lékařské péče, vzdělání a adekvátní zaopatření v případě nemoci a ve stáří.	-
23	Každý má právo na práci, spravedlivou mzdu a účast v odborových organizacích.	Castro zakázal stávky a demonstrace, existovala jednotná kubánská národní odborová organizace, která ale podléhala vlivu KS Kuby. (Docherty, Velden, 2012)
24	Každý má právo na řádný odpočinek a regeneraci.	-
25	Každý má právo na dobrý život a péči v podobě materiálního zabezpečení nebo jídla – matky s dětmi, staří, nezaměstnaní, hendikepovaní.	-
26	Každý má právo na vzdělání podle svých možností; primární vzdělávání by mělo být zdarma a mělo by přispívat ke	Vzdělání měla Kuba historicky vždy na dobré úrovni a jedno z nejvyspělejších v Latinské Americe.

	vzájemné toleranci, přičemž rodiče mohou v začátcích rozhodovat o druhu vzdělání svých dětí.	
27	Každý má právo na svůj vlastní styl života a užívání výtvarných vědy a techniky, a také všeho, co nabízí umění. Zároveň je naše vlastní dílo chráněno proti zneužití zákonem.	-
28	Každý má právo na život ve svobodném a spravedlivém světě, v němž lze naplňovat všechny aspekty lidských práv.	Kubu nelze považovat za spravedlivý a svobodný svět, v němž lze uplatňovat dodržování lidských práv.
29	Každý je zodpovědný za ochranu lidských práv a respektování druhých a jejich svobod.	
30	Nikdo nemůže nikomu upřít jeho lidská práva.	

Zdroj: autorka

4.4 Shrnutí

Díaz-Canela se stal prezidentem teprve nedávno a nelze tak očekávat velké změny po několika dekádách komunistické vlády klanu Castrů. Tato skutečnost ale zároveň Kubě propůjčuje prvek unikátnosti. Protože vláda Castrů vydržela až do 21. století, a vlastně skončila minulý rok, mnoho ze zavedených praktik stále přetrvává. Figura Fidela Castra je poměrně kontroverzní. Zasloužil se o úspěchy v sociální oblasti, může být dokonce snad někdy považován za symbol osvobození a zachránce chudých Kubánců, kterým přinesl bezplatné školství a zdravotní péči. Na druhou stranu jeho diktatura nedisponovala tolerancí k jiným názorům a opozici nekompromisně potlačovala. Dědictví obou je na Kubě stále patrné. Za vlády Fidela Castra nebylo porušeno 8 ze 30 základních lidských práv a v případě Miguela Díaz-Canely je situace totožná. Příliš se nezměnily postupy ani charakter práv, které jsou porušovány. Mírné zlepšení lze pozorovat například u vlastnických práv nebo u práva cestovat. Kuba si ale stále střeží svoje teritorium a uchovává své represivní praktiky v tajnosti.

ZÁVĚR

Porušování lidských práv je celosvětový problém, který se snaží usilovně řešit mezinárodní společenství, avšak zatím bez trvale uspokojivých výsledků. Problémem je nedostupnost některých informací, uzavřenost nedemokratických režimů a jejich zařazení v rámci mezinárodního systému, kdy situace mnohdy dospěla už spíše ke smířlivé spolupráci demokratických a nedemokratických systémů. Existuje ještě mnoho aspektů, které si zaslouží pozornost, kterou v rámci akademického bádání ještě nedostaly. Proto si tento fenomén i v budoucnu zaslouží bližší zkoumání.

Cílem této práce bylo popsat změnu v porušování lidských práv za vlády Mao Ce-tunga v Číně a Fidela Castra na Kubě ve srovnání s počínáním současných hlav obou států. V obou případech se zkoumalo porušování třiceti základních lidských práv, která jsou součástí Deklarace lidských práv OSN. Tato studie předkládá spíše deskriptivní závěry, přesto neméně relevantní pro případný další akademický zájem. Oba státy stále hrubě porušují lidská práva, obzvláště problematická jsou práva na svobodu projevu, na shromažďování a informace. V žádném případě není tolerována politická opozice a veřejná kritika, aktivistům je bráněno v jejich úsilí a k manipulaci s masami slouží cenzura. V Číně došlo k nepatrnému zlepšení, na Kubě situace zůstává totožná. Hypotéza této diplomové práce je následující: nové režimy při svém formování zažívají turbulentní změny, například se vypořádávají se svými odpůrci a příznivci minulého systému, dále hledají stále svůj směr. Potom nastane doba stabilizace, kdy represivní taktiky mohou povolít. Po rozpadu východního bloku zároveň došlo ke sjednocení mezinárodního společenství a může tak vyvíjet jednotný nátlak při prosazování společných cílů. Z tohoto důvodu jsem se domnívala, že státy změní svoji taktiku a budou se své kroky před veřejností více utajit. V případě Číny se tato hypotéza ukázala jako platná. Země pomalu přechází z fyzické síly na psychologické zbraně a zmizely také veřejné popravy a ponižování tak typické pro éru Mao Ce-tunga. Příklad Kuby už však tak jednoznačný není. Kuba v podstatě nezměnila své represivní taktiky, ani se je nesnažila ukrýt někam do pozadí. Co platilo za Fidela Castra, s menšími obměnami platí i dnes. Na druhou stranu však zůstává více v izolaci než ambiciózní Čína. To je možno přičítat rozdílné historické i geografické zkušenosti. Brzká smrt radikálního Maa a devastace země zapříčinila následné změny v ekonomice země. Teng Siao-pching upustil od některých maoistických doktrín a

začal Čínu otevírat světu. Starobylá čínská kultura a hrdý národ vědomý si své jedinečnosti a velikosti bojuje o místo hegemonu v asijském regionu stejně jako v mezinárodním systému. Naproti tomu Kuba je malý karibský ostrov, který spolupracoval s dalekým Sovětským svazem, přičemž po jeho rozpadu zůstaly kubánské vztahy s okolními zeměmi spíše chladné, s USA spíše až nepřátelské. Ostrov se tak začal orientovat více na samostatnost a ohrazoval se vůči americkému vlivu, čímž se nezbavil své izolovanosti, což je ve srovnání s rozpínavostí čínského vlivu přesně opačná strategie a může si tak dovolit vlastní pravidla režimu. Pokud se vezme v potaz i poměrně nedávná smrt Fidela Castra, nemohl ještě tak malý ostrov projít větší změnou.

Budoucí vývoj obou zemí je nejistý. S příchodem konfucianismu si KS Číny přeje upevnit svoji moc, když teorie marxismu-leninismu v kontrastu s konzumním životem mladých Číňanů pomalu ztrácí svoji přitažlivost. Nicméně také historický vývoj ukazuje, že demokratizační tendence nejsou pro Čínu příliš přirozené. Na druhou stranu v zemi rychle přibývá protestů, a když se navíc zohlední kritické hlasy, které se z Číny ozývali v době koronavirové pandemie letošního roku, nelze ani v budoucnosti úplně vyloučit mobilizaci mas, i když takový scénář vidím jen málo pravděpodobný. V případě Kuby by teoreticky mohla existovat větší šance na úspěch nastartování procesu demokratizace po odchodu obou Castrů z politického života, který by mohl zapůsobit jako katalyzátor. Nicméně v kombinaci s izolovaností a zakořeněností Castrova odkazu a úspěchu jeho sociálních politik tuto možnost taktéž pokládám spíše za nepravděpodobnou v blízké budoucnosti.

Hlavním cílem mezinárodního společenství by nyní mělo spíše být celosvětové a trvalé zlepšení lidskoprávní situace.

SEZNAM LITERATURY

Knižní zdroje

ALAGAPPA, Multiah. *Civil Society and Political Change in Asia: Expanding and Contracting Democratic Space*. 1. USA: Stanford University Press, 2004. ISBN 0-8047-5097-1.

AMNESTY INTERNATIONAL REPORT 2014/15: THE STATE OF THE WORLD'S HUMAN RIGHTS. United Kingdom: Amnesty International, 2015. ISBN 978-0-86210-488-7.

AMNESTY INTERNATIONAL REPORT 2014/15: THE STATE OF THE WORLD'S HUMAN RIGHTS. United Kingdom: Amnesty International, 2015. ISBN 978-0-86210-488-7.

Amnesty International Report 2017/18: THE STATE OF THE WORLD'S HUMAN RIGHTS. United Kingdom: Amnesty International, 2018. ISBN 978-0-86210-499-3.

BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2., přeprac. vyd. Praha: Dokořán, 2012. Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-266-3.

BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha: Dokořán, 2004. Bod (Dokořán). ISBN 80-86569-89-6.

BOTÍN, Vicente. *Raúl Castro: blecha, která si osedlala tygr*. Praha: Paseka, 2012. ISBN 978-80-7432-200-6.

BRANDER, Patricia, Eva POTUŽNÍKOVÁ a Martin POTUŽNÍK. *Kompas: manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*. Praha: Pro Národní institut dětí a mládeže, Českou národní agenturu Mládež vydalo nakl. Argo, 2006. ISBN 80-720-3827-3.

BROOKER, Paul. *Non-democratic regimes*. Third edition. New York: Palgrave Macmillan, 2014. ISBN 978-1-137-30580-0.

BROWN, Archie. *Vzestup a pád komunismu*. Brno: Jota, 2011. ISBN 978-80-7217-812-4.

BRUHN, Jodi, MAIER, Hans, ed. *Totalitarianism and Political Religions: Volume I: concepts for the comparison of dictatorships*. New York: Routledge, 2004. ISBN 0-714-65609-7.

CRICK, Bernard. *Democracy: A very short introduction*. New York: Oxford University Press, 2002. ISBN 01-928-0250-X.

DUFOUR, Jean-Francois a Tomáš KYBAL. *Čína ve 21. století: Přísliby a výzvy*. 1. Praha: Levné Knihy, 2006. XXI. století. ISBN 978-80-200-2915-7.

ENO, Robert. *The analects of Confucius: An Online Teaching Translation*. 2015. Dostupné také z: [https://chinatxt.sitehost.iu.edu/Analects_of_Confucius_\(Eno-2015\).pdf](https://chinatxt.sitehost.iu.edu/Analects_of_Confucius_(Eno-2015).pdf)

FAIRBANK, John King. *Dějiny Číny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, 656 s. Dějiny států. ISBN 80-710-6249-9.

GOTT, Richard a Jiří KUNC. *Kuba: nové dějiny*. Praha: BB/art, 2005. ISBN 80-734-1678-6.

HETTEŠ, Miloslav. *Lidské práva a sociální ochrana v sociální práci*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2015. ISBN 978-80-8132-128-3.

HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK, ed. *Demokracie: teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. ISBN 978-80-210-4249-0.

HORÁLEK, Adam. *Geografie Číny: učební materiál pro studenty sinologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3839-9.

HORÁLEK, Adam. *Geografie Číny: učební materiál pro studenty sinologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3839-9.

CHENG, Joseph. *The Use of Mao and the Chongqing Model*. Hong Kong: City University of Hong Kong Press, 2015. ISBN 978-962-937-240-8.

KABÁT, Jindřich. *Psychologie komunismu*. Praha: Práh, 2011. ISBN 978-80-7252-347-4.

KENNEDY, Robert F. *Třináct dní: vzpomínky na kubánskou raketovou krizi*. Praha: Paseka, 1999. Historická paměť. ISBN 80-718-5219-8.

LI, Cunxin. *Poslední Maův tanečník: příběh chudého čínského chlapce, který se vypracoval na světoznámého tanečníka a prvního sólistu amerického Houstonského baletu*. Praha: Ikar, 2010, 474 s. ISBN 978-80-249-1451-0.

LIŠČÁK, Vladimír. *Čína: Stručná historie států*. Praha: Libri, 2002. Stručná historie států. ISBN 80-727-7109-4.

LITERA, Bohuslav. *Studená válka: (Mezinárodní vztahy 1945-1963)*. Jinočany: H&H, 1993. Panorama dějin. ISBN 80-854-6738-0.

MIRSKÝ, Jonathan. *Moderní Čína: komplexní průvodce novým světovým ekonomickým gigantem*. Brno: Jota, 2009, 340 s. Encyklopedie Britannica - průvodce. ISBN 978-80-7217-681-6.

OPATRŇÝ, Josef. *Kuba: Stručná historie států*. Praha: Libri, 2002. Stručná historie států. ISBN 80-727-7089-6.

O'SHEA, Karen. *Slovník pojmů k výchově k demokratickému občanství: Výchova k demokratickému občanství 2001-2004 : Rozvoj vzájemného porozumění*. Brno: Masarykova univerzita: Centrum občanského vzdělávání, 2012. ISBN 978-80-210-5818-7.

STRAUSS, Julia. *Rethinking China in the 1950s: Chinese History and Society/Berliner China-Hefte*. Německo: Lit Verlag, 2007. ISBN 978-3-8258-0291-2.

ŠUSTROVÁ, Petruška a Josef MLEJNEK. *Zaostřeno na komunismus*. Praha: Pro Nadační fond angažovaných nestraníků vydalo nakl. Euroslavica, 2014. Prostopravdy. ISBN 978-80-87825-07-5.

TRENTO, Angelo a Gabriela CHALUPSKÁ. *Castro a Kuba: od revoluce k dnešku*. Praha: Levné Knihy KMa, 2006. ISBN 80-7309-345-6.

VOJTA, Vít. *Čínský svět: jak porozumět současné Číně, čínskému chování a myšlení*. Brno: Pixl-e, 2011, 199 s. ISBN 978-80-905021-0-9.

WORLD REPORT 2020: EVENTS OF 2019. USA: Human Rights Watch, 2020. ISBN 978-1-64421-005-5.

Odborné články

CHAN, Victor Cheung Yin, Jeremy BACKSTROM a T. David MASON. Patterns of Protest in the People's Republic of China: A Provincial Level Analysis. *Asian Affairs: An American Review*. 2014, **41**(3), 91-107. DOI:

10.1080/00927678.2014.936799. ISSN 0092-7678. Dostupné také z:

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00927678.2014.936799>

CHENG, Tiejun a Mark SELDEN. The Origins and Social Consequences of China's Hukou System. *The China Quarterly*. Cambridge University Press, 1994, (139), 644-668. Dostupné také z: https://www.jstor.org/stable/655134?seq=1#metadata_info_tab_contents

JACOBS, J. Bruce. Elections in China. *The Australian Journal of Chinese Affairs*. The University of Chicago Press, 1991, **25**, 171-199. DOI: 10.2307/2158636. ISSN 0156-7365. Dostupné také z:

<https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.2307/2158636>

Lidská práva - od historie do současnosti. *Kontakt: Journal of nursing and social sciences related to health and illness*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2005, **7**(1), 115-120. DOI: 10.32725/kont.2005.022. ISSN 12124117. Dostupné také z:

<http://kont.zsf.jcu.cz/doi/10.32725/kont.2005.022.html>

MARTINEZ-BRAVO, Monica, Gerard PADRÓ I MIQUEL, Nancy QIAN a Yang YAO. The Rise and Fall of Local Elections in China: Evidence on the Autocrat's Trade-off. *NBER Working Paper No. 24032*. USA: National Bureau of Economic Research, 2018, , 1-66. DOI: 10.3386/w24032.

MUNCK, Gerardo L. What is Democracy? A Reconceptualization of the Quality of Democracy. *Democratization*. 2016, **23**(1), 1-26. DOI: 10.2139/ssrn.2299128. Dostupné také z: <https://www.ssrn.com/abstract=2299128>

MUNCK, Gerardo L. What is Democracy? A Reconceptualization of the Quality of Democracy. *Democratization*. 2016, **23**(1), 1-26. DOI: 10.2139/ssrn.2299128. Dostupné také z: <https://www.ssrn.com/abstract=2299128>

O'BRIEN, Kevin a Yanhua DENG. Preventing Protest One Person at a Time: Psychological Coercion and Relational Repression in China. *The China Review*. 2017, **17**(2), 179-201.

SILK, Mitchell. *Problems of Communism: The Crime of Dissent in China*. Vol 34. USA: US Government Printing Office, 1985.

WONG, Kam. Law of Assembly in the People's Republic of China. *Washington and Lee Journal of Civil Rights and Social Justice*. 2006, **12**(2), 155-179.

WU, Shufang. The Revival of Confucianism and the CCP's Struggle for Cultural Leadership: a content analysis of the People's Daily, 2000–2009. *Journal of Contemporary China*. 2014, **23**(89), 971-991. DOI: 10.1080/10670564.2014.882624. ISSN 1067-0564. Dostupné také z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10670564.2014.882624>

Internetové zdroje

BERGMAN, Judith. China: The Perfect High-Tech Totalitarian State. *Gatestone Institute* [online]. New York: Gatestone Institute, 2019, 2019 [cit. 2019-09-09]. Dostupné z: <https://www.gatestoneinstitute.org/14365/china-totalitarian-technology>

CARA LABRADOR, Rocio. What Is Cuba's Post-Castro Future? | Council on Foreign Relations. *Council on Foreign Relations* [online]. New York: The Council on Foreign Relations, 2019 [cit. 2019-09-10]. Dostupné z: <https://www.cfr.org/interview/what-cubas-post-castro-future>

COHEN, Jerome. Communist China's Painful Human Rights Story | Council on Foreign Relations. *Council on Foreign Relations* [online]. USA: The Council on Foreign Relations, 2020, 2019 [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://www.cfr.org/article/communist-chinas-painful-human-rights-story>

Cuba | Freedom House. *Freedom House | Expanding freedom and democracy* [online]. USA: Freedom House, 2020 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/country/cuba/freedom-world/2020>

Cuba | Freedom House. *Freedom in the World 2019 | Freedom House* [online]. Washington D.C.: Freedom House, 2019 [cit. 2019-09-10]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2019/cuba>

Cuba is driving dissidents off island with threats of violence and jail, report finds | Cuba | The Guardian. *News, sport and opinion from the Guardian's global edition | The Guardian* [online]. UK: The Guardian, 2020 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2019/jun/19/cuba-dissidents-exile-human-rights>

Cuba: Fidel Castro's Record of Repression | Human Rights Watch. *Human Rights Watch | Defending Human Rights Worldwide* [online]. New York: Human Rights Watch, 2019, 2016 [cit. 2019-09-10]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2016/11/26/cuba-fidel-castros-record-repression>

Cuba's Government. *GlobalSecurity.org* [online]. Washington, D.C.: Global Security, 2019 [cit. 2019-09-10]. Dostupné z: <https://www.globalsecurity.org/military/world/cuba/government.htm>

Definition of Human Rights Video | What Are Human Rights? : United for Human Rights. *Universal Declaration of Human Rights Campaign: What are Human Rights? Definition* [online]. USA: United for Human Rights, 2019 [cit. 2019-08-23]. Dostupné z: <https://www.humanrights.com/what-are-human-rights/>

Dějiny Tibetu. *MOST ProTibet, o.p.s. - nezisková organizace* [online]. ČR: MOST ProTibet o.p.s, 2018 [cit. 2020-05-28]. Dostupné z: <https://www.protibet.cz/o-tibetu/dejiny-tibetu/>

Elections in Cuba: What's the Point in Voting? | Foundation for Human Rights in Cuba. *Foundation For Human Rights in Cuba* [online]. USA: Foundation For Human Rights in Cuba, 2020 [cit. 2020-07-01]. Dostupné z: <https://www.fhrcuba.org/2019/07/elections-in-cuba-whats-the-point-in-voting/>

Freedom in the World 2019 | China Country Report. *Freedom in the World 2019 | Freedom House* [online]. Washington D.C.: Freedom House, 2019 [cit. 2019-09-09]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2019/china>

Human rights in China under Xi Jinping 'worst since Tiananmen crackdown': Amnesty | South China Morning Post. *South China Morning Post* [online]. Hong Kong: South China Morning Post Publishers, 2019, 2017 [cit. 2019-09-09]. Dostupné z: <https://www.scmp.com/news/china/policies-politics/article/2120318/human-rights-china-under-xi-jinping-worst-tiananmen>

Charta OSN; OSN Česká republika. *OSN Česká republika; Poskytujeme informace o činnosti a prioritních cílech organizace, včetně specializovaných agentur a programů.* [online]. ČR: Informační centrum OSN v Praze, 2019 [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: <https://www.osn.cz/osn/charta-osn/>

China and Tibet | World | Asia | Human Rights Watch. *Human Rights Watch | Defending Human Rights Worldwide* [online]. New York: Human Rights Watch, 2019 [cit. 2019-09-09]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/asia/china-and-tibet>

JIANG, Shao. Party Empire: China's Political System and Its Influence on UN's Human Rights Mechanisms | Countdown for China | 15 Dec 2018 | Amnesty International UK. *Home | Amnesty International UK* [online]. Londýn: Amnesty International, 2017, 2018 [cit. 2019-09-09]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org.uk/blogs/countdown-china/party-empire-chinas-political-system-and-its-influence-uns-human-rights>

LAMB, Olivia. Freedom of Religion in China: A Historical Perspective. *Berkley Center for Religion, Peace and World Affairs* [online]. USA: Georgetown University, 2020, 2014 [cit. 2020-05-29]. Dostupné z: <https://berkeleycenter.georgetown.edu/essays/freedom-of-religion-in-china-a-historical-perspective>

Obecně o lidských právech - Lidská práva [online]. [cit. 2020-07-01]. Dostupné z: <http://www.lidskaprava.cz/ucitel/obecne-o-lidskych-pravech>

Obecně o lidských právech - Lidská práva. Lidská práva - učitelská část [online]. Praha: Amnesty International, 2019 [cit. 2019-08-23]. Dostupné z: <http://www.lidskaprava.cz/ucitel/obecne-o-lidskych-pravech>

PLETCHER, Kenneth. One-child policy | Definition & Facts | Britannica: Chinese Government Program. *Encyclopedia Britannica | Britannica* [online]. United States: Encyclopædia Britannica, 2020, 2020 [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/one-child-policy>

Před 800 lety byla podepsána Magna charta libertatum, Velká listina práv a svobod | iROZHLAS - spolehlivé zprávy. *iROZHLAS - spolehlivé a rychlé zprávy* [online]. ČR: Český rozhlas, 2019 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/pred-800-lety-byla-podepsana-magna-charta-libertatum-velka-listina-prav-a-svobod_201506152120_jpiroch

Reunited at last: The friends who escaped China's Cultural Revolution - BBC News. *Home - BBC News* [online]. UK: BBC, 2020, 2018 [cit. 2020-05-28]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-45178642>

ROSER, Max. Human Rights - Our World in Data. *Our World in Data* [online]. Oxford: University of Oxford, 2019, 2016 [cit. 2019-08-23]. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/human-rights>

SINGH-CHEEMA, Milan. China's New Totalitarianism; MIR. *MIR: Canada's premier undergraduate journal of international affairs* [online]. Montreal: The McGill International Review, 2019, 2019 [cit. 2019-09-09]. Dostupné z: <https://www.mironline.ca/chinas-new-totalitarianism/>

THE OFFICE OF THE UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS (OHCHR). OHCHR | What are Human Rights. *OHCHR / Home* [online]. Geneva: United Nations, © OHCHR 1996-2019 [cit. 2019-08-22]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Pages/WhatareHumanRights.aspx>

Three Generations of Human Rights | Globalization101. *Globalization101.org | globalization | globalisation | what is globalization | globalization dilemmas | globalization debates | pros cons globalization | global issues | international relations | international issues* [online]. New York: The Levin Institute - The State University of New York, 2019 [cit. 2019-08-31]. Dostupné z: <http://www.globalization101.org/three-generations-of-rights/>

UNITED NATIONS POPULATION FUND. Human Rights Principles | UNFPA - United Nations Population Fund. *UNFPA - United Nations Population Fund* [online]. New York: United Nations Population Fund, 2019, 2005 [cit. 2019-08-31]. Dostupné z: <https://www.unfpa.org/resources/human-rights-principles#>

Where is Tibet? | Free Tibet. *Free Tibet* [online]. United Kingdom: Free Tibet, 2020 [cit. 2020-05-28]. Dostupné z: <https://freetibet.org/about/location>

Ostatní zdroje

Democracy in Retreat: FREEDOM IN THE WORLD 2019. USA: Freedom House, 2019.

EXNEROVÁ, Věra. *Demokracie na rozcestí: Čína, Střední Asie a Blízký východ*. Praha: Středisko společných činností AV ČR, 2017. Edice Věda kolem nás | Výzvy a otázky. ISSN 2464-6245.

GEHLBACH, Scott. What is Next for the Study of Nondemocracy? In: *The Research Agenda in New Institutional Economics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2018, s. 20-29. ISBN 978-1-78811-251-2.

THE OFFICE OF THE UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS (OHCHR). *HUMAN RIGHTS INDICATORS: A Guide to Measurement and Implementation*. New York: United Nations, 2012, 188 s. Dostupné také z: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Human_rights_indicators_en.pdf

VOŠAHLÍKOVÁ, Radka. *Dobré vládnutí v teorii a praxi*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Prof. PhDr. František Ochrana, Dr.Sc.